

A TÜKÖR.

Irta: *Hamvas Béla.*

Hiúság és önzés.

AZ EMBER, mondják, egyéb természeti lényektől abban különbözik, hogy önző. A megállapítás rossz. Minden lény az. Sőt: az ember, mintha kevésbé volna önző, mint az állat. Persze, nem azért, mert jobb, hanem azért, mert ostobább. Inkább így: azért, mert az állat egoizmusa józan és éber. Még jobban: mert ez az önzés objektív. Az ember is azt akarja, hogy amit tesz, hasznára legyen. De «csak egészen kevés embernek van ahhoz, hogy önző legyen, elég esze». Az ember egoizmusa, be kell ismerni, alig hasznos. Miért? Mert nem józan és éber, vagyis mert: szubjektív.

Az ember egyéb természeti lényektől nem abban különbözik, hogy önző, hanem abban, hogy szubjektív. Az állati egoizmus tárgyilagos, annyira, hogy még azt is el lehet róla mondani: ez az érdekeltség nélkül való önzés. Érdek nélkül az, mert: személytelen. És a személyesség az ember természetes önzésének is árt. Ostoba ahhoz, hogy igazán önző lehessen. Ébersége és józansága ebben az érdekeltségben kialszik. Semmi sem érdekli önmagán kívül. «Csak az iránt van érzékem, ami én vagyok», mondja egy francia költő. Az ember nem hasznát akarja, hanem önmagát. Ezért nem tárgyilagos. A par excellence humanum nem az önzés, hanem: a hiúság. A világ: tükör.

Csak önmagát akarja és kívánja látni s ezért csak önmagát tudja látni. Az ég kék; de ez a kék ő maga. Ha valakit megszeret, önmagának egy kigondolt változatát szereti. Nem a világot látja, hanem saját képeit. Nem a valósággal áll vonatkozásban, hanem önmagával. Tükör előtt van és ott él.

A tükör nem egyéb, mint a világgal szemben fölvetett álláshelyének szöge. Az állat úgy áll, hogy önmagát a dolgok közé teszi, énjét a világba behelyezi. Sokkal inkább a világból ki sem veszi, hanem ott hagyja. Ezért az állat világa: a környezet. Az ember világa: a tükör. Mert önmagát a dolgok közül kiemelte s úgy áll, hogy amikor a világra néz, a pillantás sugara megtörik és visszaverődik a dolgok felületéről. Ezért látja az ember a dolgok helyett mindig önmagát. Az állat objektivitása nem más, mint az objektíven fölvetett magatartás; az ember szubjektivitása pedig az a ferde szög, amelyben a világgal szembenáll. Amit ebből a szögből láthat, az csak önmagának visszaverődött képe lehet. Az ember világhelyzete: a tükör.

A maszk.

Könnyen azt lehetne gondolni, hogy az ember a tükör szögét azért választotta, mert erről a helyről többet lát. Azzal, hogy nem a világot, hanem önmagát nézi és nem is tud mást látni, mint saját magát, esetleg mélyebbre lát s távlata nagyobb és gazdagabb. Talán így jobb: innen az igazabbat és a nagyobbát látja. Nem így van.

A tükör éppen az, hogy szemét olyasmire vetette, amiről a világban egyetlen lény sem tud semmit. Az egész természet el van takarva önmaga elől. Senki se nézhet saját szemébe. De a tükör nem az ember szembenézése önmagával. Ellenkezőleg. A lény akkor látja magát, ha a világban helyesen, tárgyilagosan, józanul helyezkedett el. Akkor látja magát, ha nem látja

magát. Mert akkor van egyenes szögben. Akkor áll a középpontban. Ez a természetes lények kozmikus beágyazottsága: tisztán és igazan látnak a világra s ezért látják ugyanúgy önmagukat is.

A tükör ferde szög s amit megmutat, nem is az én, hanem: a maszk. A maszk se nem az Én, se nem a Te. Nem az ember és nem a világ. A kettő között van, de nem egyenes vonalban, hanem ferdén elhelyezve, a megtört vonal irányában. De a tükörben nem az a baj, hogy hamis, hanem, hogy impotens. Vagyis: nem azért impotens, mert hamis, hanem azért hamis, mert impotens.

Azt mondják: «igazat is lehet hazudni». Mert az, amit az ember ki mond, csak akkor igaz, ha kinyitja. Bármit mondjak, ha ezzel elrejttem magam, hazudok. Igazat is fel tudok használni arra, hogy számomra burok legyen. Ha most az ember azt mondja: a hazugságot is fel lehet használni arra, hogy vele hazudjak, akkor tudom, hogy mi a maszk.

A hiúság nem az emberre magára vonatkozik, hanem a maszkra. Mindenki tudja, hogy az ember csak akkor van, ha a maszk eltűnik. A maszk azonban drága — drágább, mint az ember. Mert az ember ingyen van, a maszkért fizetni kell. Ingyen? — igen: hangsúlytalanul, egyszerűen, tisztán és józanul. Fizetni kell? — Igen: a hangsúlytalanságot, egyszerűséget, tisztaságot, józanságot fel kell adni. Ezért drágább a maszk és ezért kell. Mert sokba kerül. Előkelőbb, hamisabb, játékosabb, gazdagabb, megtévesztőbb. Ez az, amit a maszk igazságának hívnak. A maszk igazsága nem arra vonatkozik, amit elmond, mert amit elmond, az hamis; hanem arra, amit takar, mert az igazat takarja.

A tükör összetörik.

Az áll tükör előtt, aki nem is képes mást látni, mint önmagát. De nem önmagát látja, hanem a maszkot. Mert a tükör nem igazat hazudik, hanem hazugat.

A maszk pedig nem az isten, hanem a bálvány. Ezért az emberi sors, amely végül is nem egyéb, mint a szerves élet lejátszódása az isteni síkban és térben, éppen az ellenkező irányba ér, mint ahová elindult. A hiúság nem istenülés, hanem éppen fordítottja. A maszk a bálvány, a hamis isten. A teljes isten-látszat, vagyis a teljes emberi. De mi az emberi? — az a magatartás, amely kiemelte magát a dolgok természetes rendjéből s ezért egyedül marad és szubjektív. Ezért a par excellence humanum a hiúság. A hiúságban az ember felveszi az istenülés minden látszatát, de itt minden látszat marad és maszk. Az istenség képe az istenség nélkül: a bálvány. És ez a tükörben levő maszk, ami az emberre visszanéz.

A hiúság nem a hiúságban bukik meg, hanem egy fokkal mélyebben. A tükör megmarad. Mindig a maszkot mutatja és fogja mutatni. És aki a tükörbe néz, mindig azt fogja látni, amit lát. Ez a világréndben levő irtózatos ironia: hagyja, hogy a dolgok és emberek azok legyenek, amik és mindenki azt a sorsot élje, amit választ. Nem figyelmeztet és nem javít. Súlyosabbat tesz: meghagy mindenkit, abban a helyzetben, amelyben nem veszi észre, mikor tűnik el lába alól a talaj. Az ember nem a hiúságban bukik meg, hanem a maga iránt elfoglalt álláspont valódiságában. Nem abban, amire vonatkozik, hanem eggyel mélyebben: nem abban válik hamissá, amit szemtől szembe lát és látni vél, hanem abban, hogy minek tartja azt, amit lát. Ezért arra, hogy az ember hiú, sohasem fog rájönni hiúságból. Aki azt

mondja : nem vagyok hiú, saját hiúságát nem is érintette, csak letakarta, vagyis hazudott. És ez az ember nem hiúságában lepleződik le és inog meg, mert a világ hagyja, hogy tovább is a tükörbe nézzen annyit és úgy, ahogy akar és hogy hazudjon. A világ a maszkot az emberről sohasem szedi le. A maszkkal együtt kell összetörnie, a maszkban és a maszkon kell megsemmisülnie. Az összetörés nem a maszkot éri, hanem azt, ami a maszk mögött van : az igazat. Mert az igaz választotta a hazugságot. Nem az válik semmivé, ami az arcot eltakarta, hanem az arc, ami el van takarva. S ez újra a maszk igazsága : a maszk igaz marad ; tovább hazudik. Még akkor is, ha mögötte már nincsen semmi.

Lehet úgy állni, hogy a sugarak ne törjenek meg és ne verődjenek vissza? Úgy, hogy a pillantás egyenesen áthatoljon a téren s elérje azt, amire irányul? Úgy, hogy az ember keresztüllásson a tükrön? Mi a lehetősége annak, hogy az ember át- és keresztüllásson s szeme sugara ne önmaga visszaverődött maszkját, hanem a világot érje? Össze kell törni a tükröt?

Ismét és utoljára : a maszk igazsága. Minden megmarad annak, ami volt és ami. Az ember világhelyzete csak egyetlen esetben változik : akkor állhat egyenes szögben és tud a dolgok közé lépni tisztán, ha összetöri, de nem a tükröt, hanem azt, ami a tükrőben van : a bálványt. Azért igaz a maszk, mert az igazság rajta mulik. A világot csak akkor látni, ha az ember istent lát és nem bálványt. Ezért írja Montaigne : «il faut oster le masque aussi bien des choses que des personnes» — az emberek és dolgok álarcat el kell venni.

ANYÁM PANASZA.

*Elfáradtam. Keresztet rajzolt homlokomra az idő,
bús barázdát és enyhén összefutó vonalat.
A lelkes láng ellobbant, kiégett szememből,
a szívem megcsendesedett, lassabban lépek,
halkabban és már nem jajongva szenvedek.
A könnyem is kevesebb lett, nem sósabb, nem égetőbb,
ha megbántanak, már nem ér a gyökérig,
mint madár tolláról az eső, cseppekben lepereg.
A vén cseléddel a multat idézzük,
mikor cseresznyét szedtünk s meztelen talpunkat
föllépte a kő és harsogó foggal haraptuk az almát,
a húsosan, csurranó lével nevetőt.
A kályha lobbanó lángja felé tárom tenyerem,
a vérrel együtt a szív is kihül, már csak
arra gondolok: mi lesz ebédre holnap?
s hogy jó meleg-e a szobám? és hogy jaj,
meg ne fázzék a hóba apró lábú unokám.
Sem öröm, sem fájdalom nem ér a mélyig,
minden lázadás kihült és letompult mind a szeretet,
ami megmaradt az már túlmutat életen, halálon
és magános estéim Isten felé vágyakozva fölemelem.*

ÚR-NAPJA.

*Esendő atyját este lelte meg a gazda,
A szőlődombon haldokolva hullt a gazba.*

*De megdobbant a szíve, fölserkent lassacskán
És szolgálait kívánta látni az aggastyán.*

*Csörögve sorakoztak körbe a cselédek,
Nehéz pillájukon kipördült egy nehéz csepp.*

*S azt mondta nékik csöndbe: nemsokára végzek,
Mert ideje, hogy kiröppenjen már a fészek.*

*De kérlek, könnyörögjete ez este értem,
Hogy reggelig az édes Úr-Napját megérjem.*

*Hát így esett, hogy sűrű hársak alatt másnap
Örül a körmenetnek szegény nyavalyás agg.*

*S a szíve Krisztusban kopog, Krisztus felé tör,
Megittasultan az Angyalok Kenyerétől.*

*Az Igazságot nem lehet becsapni, látja,
És nincsen más barát, Jóság a jóbarátja.*

*Ha öreg-apánk oktat minket bölcs igékkel
S ha meghal értünk, bárgyú balgaság a kétely.*

*A szent Ige is értünk egykoron Testté lőn
És arany-házban tündököl közöttünk, élőn.*

*A drága Ostyát méltóságosan kitarják.
Kiált a kürt s a fénybe hajlanak a pálmák.*

*Uram! Te Szíveden szívünkre tetted Ujjad,
Mert szíveink Szívedben élnek és vidulnak.*

A dombon gyöngye bokrok domborulnak távol
 És mint egy oltár, épp olyan, kerek mohából.

És mint a bokron is bugyog a gyöngyöző víz,
 Egy kisgyerek ezüstöt hintő füstölőt visz.

Egy lepke leng elém, a napsugár leánya,
 És ráborul a csendülő harang-virágra.

A szárnya rendszerében, Istenem, dicsérlek,
 Mert mint az egeket, szabályait kimérted.

Nővérei a csillagok, a csendes esték,
 S a déli hőben harsogó piros cseresznyék.

A mindenségnek is kiszabta jól a szárnyát,
 Ki verseimbe, mint e pillébe, arányt vág.

A pille boldogan csapong a körmenetben
 S a színe énekel, angyalnál édesebben.

Aztán fölkapja őt egy hirtelen sebes szél
 S ragyogva szálldogál a szalagos keresztnél.

Lobognak liliommal legelől a zászlók,
 Suhognak selymesen és mint a hó, sugárzók.

Egy kisgyerek komolyan viszi a Keresztet,
 De mint az árboc a vizen, hajlongva reszket.

Aztán Szent Anna, ki a legszebben magasztal,
 A homloka ragyog, és teljes a malasztal.

Végül következik, amint Magát kínálja
 A mennyezet alatt a Szeretet Királya.

S az Aggastyánt legott a mennybe viszi a
 Lelkébe lobbanó Eucharisztia.

A HÓDMEZŐVÁSÁRHELYI TANYAI NÉP ÉLETE.

Irta: Simándy Béla.

A CÍM NEM FEDI teljesen a cikkben elmondandókat, mert a 132.620 katasztrális holdon elterülő Hódmezővásárhely óriási tanyavilága egymástól távoleső részeinek életében bizonyos árnyalati különbségek határozottan fellelhetők. Viszont a vásárhelyi határnak az a keleti darabja, amely Békés megyébe, Orosháza és Tótkomlós közé ékelődik, s ahol három évig, mint tanyai tanító működtem, lakóinak odaszármazásánál, összetételénél fogva talán a legérdekesebb. Másrészt pedig egész alföldi tanyavilágunk élete nagyjából olyan egyforma, hogy ami érvényes az egyik vidékre, az áll a másikra is, csakugyan csak árnyalati különbségek észlelhetők ott.

Tudjuk, hogy az egész magyar tanyavilág újkeletű, a török hódoltság alatt szükségből jött létre, s bajai ma is megvannak, mint egy szükségalakulatnak. Kulturális szempontból ma is egészségtelen viszonyok vannak a tanyavilágban és ezeken csak lassan és csak kis részben tud segíteni minden áldozat, munka, fáradság, amelyet megjavítására fordítanak.

A számok látszólag nagyon szép eredményt mutatnak és nyomukban csakugyan kulturális haladás mutatkozik. Csakhogy vannak itt olyan nehézségek, a kulturális elmaradottságnak olyan okai, amelyekkel megküzdeni szinte lehetetlenség.

Hódmezővásárhely külterületén negyvenkét tanyai iskola van, s ezek között számos olyan is, amely többtanerős. Talán nincs is olyan tanya az egész határban, hogy három kilométernél messzebb esnék a legközelebbi iskolához. Ötvenkét olvasóköri van a határban, melyeknek mindegyikében van valamelyik minisztériumtól ajándékozott népkönyvtár. Sokban kettő is és a körök évről-évre a maguk erejéből is gyarapítják néhány mű vásárlásával könyvtárukat. A téli hónapokban élénk az élet — a kulturális is! — az olvasóköriben. Mindegyikben legalább hat népművelési előadást tartanak. Erre kötelezi őket a népművelési bizottság. De sok olyan kör is van, amelyekben a népművelési előadások száma a tízet is meghaladja. Az elmúlt télen ötszáznál több népművelési előadást és négy népfőiskolai tanfolyamot tartottak a hódmezővásárhelyi határban. Az előadók, tanítók, orvosok, állatorvosok, akik gazdasági, egészségügyi kérdésekről beszélnek, de előadásaiknak gyakran van történelmi vagy irodalmi tárgya is és a tapasztalat azt igazolja, hogy ezeket talán a legszívesebben hallgatják. Ujságokat is jártnak az olvasókörök, de a gazdák között is sok van, aki újságelfizető. A tanyai állomásokra egész halom újság érkezik, de sokkal több jönne, ha volna egy jó néplapunk. A tanyai ifjúság gyakran tart műkedvelő előadásokat, amelyek díszleteit is sok helyütt maguk festik és olyanok játsszák a szerepeket, olyanok festik a díszleteket, akik még soha életükben színházban nem voltak, színészeket nem láttak. Nagy kár, hogy az egyre romló viszonyok között a súlyos adóterhekkal ezek a tanyai körök megküzdeni nem tudnak és így mind ritkábban tartanak műkedvelő előadásokat.

Egészségügyi téren se lehet komoly kifogást emelni a hódmezővásár-

helyi határban. Három tisztiorvos, s ugyanannyi állatorvos működik ott és van Stefánia-Szövetség is.

* * *

Ezek a számok szép eredményt mutatnak és a hatóságoknak, meg azoknak az egyéneknek, akiket sorsuk a tanyavilág szolgálatába állított, elismerést érdemlő munkásságáról tanuskodnak.

Azonban ezeknek ellenére sok tekintetben mégis csak egészségtelen viszonyok uralkodnak a tanyavilágban.

Ezek elsősorban közegészségügyi téren mutatkoznak.

Tanyák között az egészen öreg ember ritka, kivált az asszonyok hamar megvénülnek, harminc év körüli asszonyok negyven-negyvenöt éveseknek látszanak. Nagy a gyermekhalandóság, pusztít a tüdővész. És mindezeknek a főoka a rossz lakásokban, egészségtelen táplálkozásban keresendő.

A legtöbb tanya egy kis szobából, amelynek elég nagy részét az óriási kemence foglalja el, továbbá konyhából, kamarából áll. Csak ezrelékben lehetne kifejezni, hogy hány tanyában padlós a szoba. Mindenütt földes, és úgy takarítják, hogy időnként bemázolják sárral, utána homokkal vagy pernyével hintik be. A falak vályogból épültek, alacsonyak és olyan kicsinyek az ablakok, hogy mindig félhomály van a szobában. A kemence fojtó meleget ad és a föld, a vályogfal kigőzölgése fullasztóvá teszi a levegőt. Abban a kis szobában alszik az egész család, a kis helyre zsúfoltan többen is egy ágyban. Télvége felé még az állatok is rontják a szoba levegőjét, mert sok helyen kotlókat is raknak az ágy alá, sőt, előfordul az is, hogy a kis csibéket is ott védik az éjszakai hideg ellen. A helyzet csak a nyár elején változik meg annyiban, hogy a gazda ágyát kiviszi a tornácra, hogy kint hálva vigyázhasson a gazdaságra, az állatokra.

Mert az állat nagy kincs a tanyavilágban és a mai eltolódott termésképek mellett több jövedelmet ad a gazdának az állattenyésztés a föld hozamánál. Így aztán ha a lakására alig fordít gondot, annál büszkébb az istállóira és ha vendég vetődik a tanyába, az állatokat, az istállót mutatja meg neki.

Táplálkozása is nagyon egyhangú. Mészárosok csak a faluban, vagy a városban talál, fűszerbolt is kevés van, tehát étkezési igényeit is csak a tanyán található táplálékokkal elégíti ki. Reggelije és vacsorája egész éven keresztül szalonna, tej és kenyér. Az ebéd sűrű leves, hús és kenyér. Néha metélt, először egy tál túrós, aztán lekváros vagy mákos kerül az asztalra. Ezt «szárasztésztának» nevezik. A szombat a lepénysütés napja. Akkor túróslepényt esznek és néhol még lekvároskiflit is sütnék hozzá. A zöldfőzelékeket alig ismerik. Az év nagy részén keresztül a télen levágott disznók megfűstölt húsát, kolbászát eszik, nyáron pedig, amikor olcsó a baromfi, szárnyast vágnak. Az iskolásgyerekek táplálkozása még ennél is hiányosabb. A nagy távolság miatt, mert van, aki három kilométernyi utat is tesz meg a tanyától az iskoláig, csak rövid ebédszünet megszakításával, egyfolytában tart a tanítás. Az ebédet magukkal hozzák és ez csak hideg étel lehet. Tej, szalonna, kolbász; van, aki néha bögrében hideg paprikást hoz, de a szegényebbje legtöbbször csak száraz kenyeret, esetleg egy-két kockacukrot vagy pár szem diót hozzá.

A betegek gyógykezelése terén is nagy az elmaradottság a tanyavilágban. Nagy baj az, hogy ez a kisbirtokos társadalom sehogyan sincs megszervezve orvosi gyógykezeltetés szempontjából. Ha valaki megbetegszik

a tanyában, a maga költségére kell, hogy orvost hozzon, gyógyszerert vásároljon. Ezt a mai nehéz viszonyok között a végső esetre hagyja és sokszor megesik, hogy későn érkezik az orvos. Akinek valami kis földje van, ingyenes kórházi ápolásra se a maga, se a családtagjai részére szegénységi bizonyítványt nem kaphat. Hosszabb betegségeknel így aztán nem is küldhetik kórházba a beteget, mert — pénzük nem lévén — csak úgy tudnák az ezzel járó költségeket fedezni, ha súlyos adósságba keverednek, vagy földet adnak el miatta. Ez pedig az egész család további életét fenyegetné összeomlással. Így aztán a beteg — gyakran a tüdővésztes apa vagy anya — ott él a népes családdal az egy tanyaszobában és terjeszti gyermekei között a vést. De ön- és közveszélyes örültek is élnek a tanyákon, akiket az elmeegógyintézetek, a családfő kártérítési kötelezettséget vállaló nyilatkozata ellenében, engednek haza, mert tudják, hogy az állandó ápolási díjat a család nem tudja megfizetni.

Súlyos veszedelem a rossz ivóvíz is. Az Alföldön alig van jó ivóvíz és a nyitott tetejű gémeskutakban még az állandóan behulló por, piszok is rontja azt. Az iskoláknál most már mélyfúrású kutak vannak és a közelebbi tanyákról oda is járnak ivóvizért. A távolabb lakók azonban rákényszerülnek gémeskútjaik rossz ivóvizére.

* * *

A tanyai ember életére százszorososan áll az, hogy az ő háza az ő vára. Szomszédatlanul él. Tanyája földje közepén van és ha nagyobb darab a földje, a szomszédja elég messze van tőle. Így aztán, kivált dologidőben sűrűn megesik, hogy háznépén kívül hosszú heteken keresztül senkivel se érintkezik. A piacozás a legjobb alkalom az emberekkel való találkozásra. Olyankor a reggeli órákban hosszú kocsisorok hajtanak a község felé, viszik a tejet, túrót, vaját, baromfit a piacra. Ez azonban nagyon gyakran csak ürügy arra, hogy úgy a gazda, mint az asszony emberek közé kerüljön, ujságokat halljon.

Ezek az alföldi óriásfalvak mind városi jellegűek és ennek folytán alakulhatott ki az Alföldön a tanyai embernek a típusa. Kint a pusztán a legkisebb falu népénél primitívebb társadalmi életet kell élnie, amikor pedig bemegy a községbe, ott városi életet él. Kávéházban billiárdozik, ügyvédekkel, ügynökökkel tárgyal, megurazzák, otthonosan érzi magát mindenütt.

Nincs népviseletük. Az idősebbek még csizmában, fekete ünneplő ruhában járnak, nem kötnek nyakkendőt ingjük puha gallérijába. A fiatalabbak közül azonban már sokan angol szabású színes ruhát is hordanak. A fiatalasszonyok között, ha az idősebbek megszólják is őket érte, egyre többen akadnak, akik divatos ruhákat, rövid haját, kalapot is viselnek. Gyermekeiket városiasan kezdik öltöztetni olyan családok is, amelyekben az anya még csak kendőt hord, az apa lábán pedig csizmán kívül még nem volt más lábbeli. Tanítványaimnak legalább a fele városi ruhában járt.

Nincs népköltészetük. Az öregebbek mindenütt ismert népdalokat dalolnak, lakodalomban, mulatságon csak csárdást táncolnak. A fiatalabbak azonban ismerik a modern tánczenéket és a modern táncokat is, s ha alkalom nyílik rá, inkább azokat járják.

De ez a városiasodó élet csak a módosabbakra vonatkozik. A szegényebbek legnagyobb része és a jobbmódúak között is azok, akik állandó munkával vagyonosodásukat hajszoják, a legkisebb falu népénél primití-

vebb társadalmi életet élnek. Rokonaikon, egy-két jóismerősükön kívül nem is érintkeznek senkivel. Ezek egy-egy téli estén el szoktak látogatni egymáshoz. Az ilyen látogatásokat «bandózásoknak» hívják. A legvégső lehetőségeikig leegyszerűsített igényű életet élnek. Sokszor az ember még csak pipadohányra se költ. Gyermekeiket is a legszigorúbban nevelik és ez a szigorúság, ez a nagy takarékoság aztán furcsa fogyatékosságokat mutat a fiúk szellemi fejlődésében. Az ilyen tanyákon olvasniok sem szabad, mert az időt rabol el a munkától. Piacra a gazda megy az asszonnyal, de csak ha van annyi eladnivalójuk, amennyivel érdemes elmenni. A gyerekek otthon maradnak dolgozni és így aztán nem ritka eset, hogy akad fiú, aki felnőtt koráig nem látott falut, várost, még azt se, amelynek határában született, vonatra akkor ült először, amikor bevonult katonának.

* * *

Balassa Pál száz év előtti orosházi krónikájában még a vásárhelyi pásztorokra panaszkodott, akik rombolásaikkal akarták volna megakadályozni 1744-ben a Zombárról jött orosháziai békés letelepülését. Ma azonban már a hódmezővásárhelyi határnak azon darabján, amely Békés megyébe, Orosháza és Tótkomlós közé ékelődik, az a helyzet, hogy a földek nagyobb része orosháziai kezén van és ha akad itt eladó föld, azt majdnem mindig orosháziai vásárolják meg.

Hódmezővásárhely a magyarság legelső letelepülései közé tartozik. Körülötte a török hódoltság előtt virágzó falvak voltak, amelyek szinte kivétel nélkül mind elpusztultak a hódoltság hosszú ideje alatt. Két évszázadda ezelőtt kezdődtek meg aztán a telepítések ezekre a kipusztított területekre. Az orosháziaiak voltak az elsők; az a hetven színmagyar család, amely a tolna-megyei Zombárról telepedett oda. Ezt követte majdnem az orosháziaiakkal egyidőben a tótoknak nagyobb tömegekben való telepítése Békésbe. Így keletkezett Szarvas és Tótkomlós is, mint jobbára tót települések.

Valószínű, hogy nem az volt a kizárólagos oka a Zombárról útrakelt új települést keresőknek, hogy addigi helyükön evangélikus szabad vallásgyakorlásukban megakadályozták őket, hanem a sűrűn lakott Dunántúlról a több megélhetési lehetőséget nyújtó, lakatlan Alföldre jöttek életboldogulást keresni.

Az 1850—60-as évekig meglehetősen szűk lehetőségek nyíltak a Dunántúlról friss energiákkal, előtörő vágyakkal érkező orosháziai számára. A tagosítás után aztán a számban megsaporodott, anyagiakban lehetőségeikhez mérten megerősödött orosháziai minden irányban elindultak a szomszédos földek jórészét megszerezni. A hódmezővásárhelyi határnak ez a része különösképpen alkalmas volt az újabb terjeszkedésre. A határon itt keresztülhúzó három országút egy-egy békési községből Orosházára vezet. Hódmezővásárhelyre csak rossz dűlőutakon juthat el a vásárhelyi gazda, amelyek az év nagyobb része alatt járhatatlanok és így, ha «haza» akar menni, nagy kerülővel, Orosházán keresztül juthat el kocsijával a városba. Ennek a pusztarésznek minden terményét, állatát az orosházi piac, kereskedelem vásárolja meg és értékesíti tovább. Vásárhely régi, önmagával szemben való mulasztása is, hogy ezt a nagy határrészt járható országúttal nem kapcsolta össze a várossal. Így alakult ki lassan az a helyzet, hogy kivéve azokat a vásárhelyi tanyai gazdákat, akiket családi, rokoni kötelékek fűznek a városhoz, a külső pusztaiaknak csak az a kapcsolatuk a várossal, hogy oda kell az adójukat fizetniök.

Hódmezővásárhelyen, az azt körülvevő tanyákban és onnan keletre, egészen a külső pusztaszélig csupa vásárhelyi őslakos él. A betelepettek csak itt találhatók. Ezt vallásuk is igazolja. A vásárhelyiek reformátusok és katolikusok. Evangélikusok azoknak a részeknek tanyavilágában nincsenek. Csak itt, a külső pusztán található, ahol egyházuk is népesebb, mint a városbeli evangélikus egyház. Ezek mind orosházaiak.

■ A két-három emberöltőnyi együttlakás, a kétszázados szomszédság nem volt rájuk olyan összeolvasztó hatással, hogy azonnal meg ne lehetne ismerni, melyik a vásárhelyi, melyik az orosházai. Nemcsak a valláskülönbségről, hanem beszédjükéről is. A vásárhelyi a szegedi nyelvjárást beszéli. «Ö»-vel ejti ki a szavakat «e» helyett. Szébb is a beszédje az orosházaiénál, aki «u»-val, «ü»-vel beszél. Ha valakit emleget, üröla beszél, az ötöt ütnek mondja, a honnan helyett hunnant mond. De természetükben is vannak lényeges különbségek. Az orosházai szorgalmasabb, barátságatlanabb, fukarabb, önzőbb, mint a vásárhelyi, aki vendégszeretőbb, intelligensebb, a közönség érdekében áldozatkészebb.

Az ország egyik legmagyarabb része ez, amely tót szigetekkel van körülvéve és csodálatos, hogy ezek a tótok csak mint gazdasági cselédek, tanyások tudtak és tudnak hosszabb-rövidebb ideig közöttük kenyeret, megélhetést találni, de földhöz jutni, véglegesen megtelepedni nem tudtak ott.

Józan életet élő nép. Az óriási határrészen csak egyetlen kocsmá van és abba is inkább csak az országút utasai vetődnek, ritkaság, ha este nyolc után nyitva van. Családi ünnepek alkalmával, disznótorokkor, az olvasókör «bál»-jain fordul csak elő, hogy több bort isznak. És rendkívül nyugodtak. Az italozás közben más helyeken gyakran előforduló verekedés itt teljesen ismeretlen. Apró tyúklopásokon kívül egyéb ügyekben alig szokott dolga lenni a csendőrségnek.

Az asszonyok korán hervadnak, de a férfiak között szép magyar típusokat lehet találni. Nevük is magyar. Legtöbb közöttük a Gombkötő nevű, akik mind orosházaiak. Gyakori a kettős név, mint Győri Dani, Bánki Horvát, Tóth Horvát, Juhász Nagy. De sok a Herceg, akad Király is. Akadnak közöttük német hangzású nevek, mint Kersmájér, Menezdorf, Hézer, de ezeknek se lehet se a beszédjükön, se vonásaikon idegen származást fellelni. Sőt az ellen is tiltakoznak, ha valaki nevüket idegen hangzásúnak mondja. A Kersmájereket mindenki Krecsmájereknek nevezi, a Menezdorfokat pedig csak röviden Menez-eknek hívják.

A tanyavilágnak, legalább is erre, nincsenek semmiféle tradíciói és nincsen is arra reménye, hogy ilyenek kialakulhassanak. Mert a tanyalakás igazában ma sem állandó. Az első tanyák nyári szállásul szolgáltak, a melyekben csak a dologidő alatt éltek. Az ősz beálltával tavaszig visszaköltöztek lakóik városi házaikba. A város közelében levő tanyák módosabb gazdái most is a városban töltik a telet és csak «tanyást» hagynak kint, hogy az vigyázzon a gazdaságra. A tagosítás után már a várostól olyan nagy távolságra is mindenfelé szétszóródtak, hogy állandó kintlakásra kényszerültek. Azonban a legtöbb családnak van háza a városban vagy a faluban, ahova időnként «hazajárnak». Az öregszerűk «otthon» is laknak, akiknek a tanyán levő és dolgozó «gyerek» hazahordja mindentől a részt és azok ott abból éldegélnek.

A tanyát sohase tekintették a lakói állandó otthonuknak, hanem csak

a dologidő tartamára szolgáló hajléknak. A megváltozott viszonyok között, a népeesség elszaporodásával hosszúra nyúlt ez a dologidő. Hiszen már az apró gyerekeket is befogják libapásztornak, kanásznak. Tehát szinte a születéssel kezdődik és addig tart, amíg a gyerekek a nyakukra nem nőnek, családot alapítanak és leveszik a munka gondját, fáradtságát öregedő szüleik válláról. Otthon pedig, a városban vagy a faluban az öregszerűk közben meghalnak és a kiürült ház hazavárja őket, a megérdemelt pihenőre, amelyre egy élet fáradságos munkájával készültek.

Úgy látom, hogy azért nem alakulhat ki olyan egyéni hangulata, tradíciója tanyavilágunknak, mint amelyet a legtöbb magyar faluban tapasztalhatunk, mert majdnem mindenki átmeneti otthonának tekinti, addig, amíg gyermekei a helyére nem állnak. Ez az átmeneti idő hatvan évig is eltarthat, de azalatt mindannyian arra a még hátralevő egypár rövid esztendőre készülnek, amit majd otthon, a városban, öregén, kedvük szerint kiélhetnek.

ŐSZI ERDŐ.

*Alusznak rég a tücskök.
Oly hosszúak az árnyak.
A távol lila füstöt
pipál. Hull, hull a fáknak*

*lomha lombja lobogva.
A bokrok haldokolnak,
a kökény mély-mogorva
morcan szúr felém. Fonnyadt*

*illat lebeg s mint kobra
a kígyóbüvölőre,
úgy fonódik rám fodra
könnyű szalagként. Dőre*

*lázal vihog a napfény,
úgy vicsoritja lángját,
mint inyét fogatlan, vén
ember, ha szép leányt lát.*

*A füttyöt hús szél fújja
s belekotor az ösvény
arany rojtjába ujjá,
mint kincs közé a fősvény.*

*Fújja a dalt s a barna
ág piros kendőt lenget
s a rőt levelek balga
vad táncra kerekednek.*

*Ó szörnyű tánc, vak, béna,
bús ideggörcs. Akár a
bódultak szigetén a
sok-sok megkerült, kába*

*lélek, járják a lombok
lihegve, tehetellen
s járja a részeg domb ott
messze, köd-köpönyegben.*

*A nóta bűvös, zengő,
kereng az ég s a föld is.
S úgy bokázik az erdő,
mint egy őrjöngő dervis.*

ENZIÁN HERCEG.

Irta: Semjén Gyula.

MÁR KÉT nap óta hiába vártuk Pétert, a lovásziút. Vasárnap reggel vágott neki a hegyeknek, az anyját ment el meglátogatni. Úgy volt, hogy estére haza is érkezik. De nem jött. Nem jött meg hétfő reggelre sem. Tóni, a csaposlegény fogott be helyette a kétkerekű kis kocsiba, sört kellett szállítani fel az állomásról. Dél is elmúlt, de Péternek nem volt nyoma sem.

— Összetöröm a csontját annak a gazembernek — kiáltotta egyre hevesebben az apám —, csak kerüljön a szemem elé.

Anyám csitítani próbálta:

— Hagyd, Tódor, minek izgatod magad, azt sem tudod még, mi van vele. Hátha beteg lett, valami baj érte.

De ez csak olaj volt a tűzre:

— Baj érte? Azt a boszorkányfattyat? Baj? Ez is te miattad van, tudod! Rég ki kellett volna dobnom, ha már az anyja nem tekerte ki a nyakát, amikor még szopós volt.

Megszeppeven hallgattuk apám kifakadását, én is meg Szencinke is. Mert szerettük Pétert. Természetes, hogy én szerettem. Amióta az eszemet tudom, Péter mindig itt élt a háznál. Eleinte a konyhában segédkezett, fát aprított, eltörölte a tányérokat, mert sok emberre kellett főzni, ha vendégek jöttek nyáron a fogadónkba, tavaly óta meg ő lett a lovásziú, kocsis, hordár egy személyben, aki az élelmet fuvarozta fel, meg az uraságok csomagjait lenn az állomásról. Ha most úgy visszagondolok reá, azt hiszem, Péternek sok hibája volt. Nem múlt el nap, hogy meg ne szidták volna. Lassú volt, hanyag, sokszor el-elkóborolt az erdőben s amikor kellett, nem volt kéznél soha. De én akkor hét éves gyerek voltam s itt a hegyek között Péter volt egyetlen játszótársam és barátom, minden hibáját megbocsáttam volna neki.

A két cseléd, Margit és Teri gyakran ki is csúfolták Pétert, amikor esténként velem együtt faragsált, pepecselt a konyhában.

— Játék kell neked — mondták —, játék, te mafla, mint egy kis pulyának, pedig maholnap férfisorba lépsz.

Péter nem szerette a lányokat, nem huzalkodott, nem kötözködött velük, nem ment el a szomszéd parasztházakba sem, ahol harmónikaszóra folyt a tánc. Ezt én természetesnek találtam, örültem, hogy velem marad. Mert nem igaz, hogy Péter mafla volt. Mikor tavasszal feltörtém a bokám s még lépni sem tudtam, úgy megdagadt, ő hozott az erdőből füvet, ő rakott reá borogatást s három nap mulva úgy futottam megint, mint a nyúl.

— Persze, az anyjára üt — mondta akkor apám teljes elismerésül —, arra a hétfüves boszorkányra; még megérjük, hogy egy nap szemveréssel megrepesztí a tehenek hasát.

Én ilyesmit nem tudtam Péterről még gondolni sem. Apámat ugyan nem szívelte, mert kemény gazda volt, de engem szeretett, már én miattam sem csinált volna nekünk semmi kárt.

— Péter jó fiú — mondta Széncinke is, ebben megegyeztünk mind a ketten. Pedig Széncinke leány volt, alig nagyobb, mint jó magam s a második nyarat töltötte nálunk mamájával, a doktornéval. Pétert hát nem rég ismeri. Nem is lett volna szabad vele barátkoznia, az édesanyja tiltotta meg. De azért csaknem minden nap összekerültünk mi hárman, akár a kert aljában, ahol a patak folyt, akár az erdő mélyén, a pettyes, piros gombák között. Úgy gyűltünk össze itt, mintha titkos szövetségben éltünk volna. A jelszavunk volt Széncinke neve. Senki sem tudta, hogy ez mit jelent. Péter akarta így. Azt mondta egyszer: Te Évike, mi nem hívunk eztán téged Évikének. Olyan nevet választunk neked, amit csak mi hárman ismerünk. Ma reggel láttalak, madarakat etettél, egy széncinke a válladra szállt.

Irigy voltam e miatt Széncinkére. Mikor a törött farkú gyík miatt később összevesztünk, ezért cibáltam meg olyan erősen a szőke haját. Ezért volt, ma már biztosan tudom.

* * *

Kedd délben végre előkerült Péter . . . Jönni nem látta senki sem. Biztosan az erdőn vágott keresztül és átgázolt a patakon. Egyszer csak ott állott a konyhaajtóban. A cipőjéből csorgott a víz, a lába véresre volt horzsolva, az ingujja meg elszakadt. Apám haragtól fujtatva lépett elébe:

— Hát itt vagy, te, te! Csendőröket küldtem utánad, te bitang. Nesze a csavargásért, nesze!

Péter meg se moccant. Az ütés nyomán két piros folt gyulladt az arcán. Konokul és keményen állott, soványan, kiegyenesedve, olyan magas volt éppen, mint apám.

— Vedd ki a kezed a zsebedből, te, minek mondjalak! Hol voltál? Egy szót legalább! Halljam, hol voltál?

— Anyámnál. Beteg.

— Hazudsz. Nem is beteg az anyád!

— Nem hazudok, beteg.

— És akkor is! Szó nélkül három nap elmaradni. Ha még egyszer te, ha még egyszer, — menj a dolgodra most. A szénát se volt, aki behordja, a fa miatt is kétszer átizentek, te meg kódorogsz. Megállj, hová mégy?

— Az istállóba.

— Eredj a konyhába. Edd meg előbb az ebédedet. Anyád jobban van? He?

Péter rám sem nézett, kanalazta a levest, hiába lestem be az ablakon. Közeledni nem mertem hozzá az apám miatt. Ebéd után azonban, amikor a tikkadt levegőben szállni kezdett a trágyaszag, melléje settenkedtünk, én is meg Szécinke is. Mintha csak a gyulladt hőségától menekültünk volna el, besiklottunk a hűvös istállóba, megálltunk az ajtó tövében szóltanul. Péter nem hederített reánk. Nagy teli villával hányta ki a trágyát, közben lihegett, de talán nem is a fáradtságtól, belülről jött ez, úgy gondolom. Mi meg néztük, ahogy tett-vett, rendezkedett, friss szalmát meg fenyőgallyat hozott alomnak. Egyszer csak megállt előttünk, inkább Szécinke előtt, körül nézett és a zsebébe nyúlt:

— Hoztam neked, de meg ne mutasd senkinek. Havasi gyopárt ott fenn a sziklákról a'. Dugd el, hogy meg ne lássák. Ide a ruhád alá.

— És énnekem? — mondtam szinte elpityeredve.

— Neked most nem jutott. De ha akartok valamit hallani, vacsora után a kertben elmesélem. Hó, Csákó, ne! — azzal fogta is már a ló kötőfékjét, mert az állomásra kellett mennie.

* * *

— Nem voltam az anyámnál — súgta Péter —, a hegyek közt voltam két napig. Ott fönn — és felmutatott a sziklák felé, amelyek a haragosra vált erdők fölött lilás rózsaszínbe ültek, ahogy a nap leszállt. Láttam, Szécinke is elsápad erre. Én meg alig bírtam ki nyögni a méltatlankodást:

— Akkor hazudtál apámnak, hazudtál, tudod!

Péter ráammeredt. Bólongattam a fejemmel, de nem szóltam többé. Fájt. Egy percre csöndben voltunk mind a hárman.

— Hazudtam, igaz — folytatta Péter akadozva s rándított egyet a vállán. — Kellett. Nem lehetett másképp. A hegyek közé kellett mennem. Fel a Szinabellhez. Tudni akartam.

— Akkor is hazudtál — mondtam csökönyösen. De Péter rám-förmedt:

— Hallgass! Nem érted te ezt. Tegnap holdtölte volt. Látni akartam Enzián herceget. Ti nem tudtok róla semmit, senki sem tud róla semmit. De én tudom. Anyám mesélte régen. Tudni akartam, hogy igaz-e? Hát igaz. Én már jártam fönn a Szinabellen, azon a gömbölyű hegyen ott, de csak nappal, az más. Akkor csak sziklákat látni, tömérdek sok sziklát ott a nyereg mögött, sűrű csúcsokat egymásba folyva, mintha hullámozna minden köröskörül. Az ember szinte szédül, érzi, hogy itt elátkoztak valakit. Anyám is mondta, itt átkozta el az öreg Király Enzián herceget. Valamikor. Akkor még erdők voltak ott fönn is, a csúcsokon, — mindenfelé magas fenyőfák, mint a hegyoldalon és a Szinabellen Enzián herceg kastélya állt. De ennek egyszerre vége lett. A kastély eltűnt, eltűntek a fák. Hogy miért, azt nem tudja senki. Anyám sem. Lehet, hogy Enzián herceg

nem akarta megcsókolni az öreg Király leányát. Azért. S most büntetésül a sziklában él, benn a kopár sziklában egyedül. Csak holdtöltekor bujhatik elő egy enziánnak gyökerén keresztül s hét éjszakán át várhat fenn a csúcson. Anyám azt mondta, a herceg arra vár, hogy innen a földről érte menjen egy leány és csókkal illesse a homlokát. Ez törné meg a varázslatot. Akkor újra erdők zúgnának a Szinabellen, a kopár sziklákön mindenfelé és a fák fölött világosra gyúlnának az Enzián-kastély ablakai. Anyám mesélte így. Nem hittem neki. Meg akartam győződni róla. Vasárnap délután már fönn voltam a Szinabell tövében, amikor a vihar jött, tudjátok, az a szélvihar. Éppen elértem a menedékházat, ahol a sószállítók szoktak megpihenni az ösvéreikkkel. Gondoltam, alszom egyet ebben a rossz időben, az éjjelt úgy is kinn kell töltenem. Mire felébredtem, már fenn járt a hold. Egészen a fejem fölött, nagy, teli fénnel, hogy még a fűszál közt a hangyát is megmutatná. A cipőmet lerúgtam, hogy meg ne csússzam, meg hogy zajt ne csapjak, úgy mentem a hegynek egyenest, mert sürgetett. Háromszor is elvitettem az utat, holdfényben csalnak ám a sziklák. De fönn a hegytetőn senkit sem találtam. Méter magasan állott fenn a fény, ezt ti nem tudjátok megérteni, olyan volt, mint a víz, ezüst víz, olyan. Hasra feküdtem az egyik kőhajlásban azonmód, pedig sárral volt tele, a szemem szinte fáj, úgy néztem mindenfelé. De fikarcnyi lélek sem mutatkozott. Aztán eltűnt a hold a hegyek mögött, nem láttam meg Enzián herceget. Semmit sem láttam többé, koromsötét lett. A menedékházba nem tudtam visszamenni, nem lehetett. Hanyatt fordultam, a csillagokba bámultam, gondoltam, így maradok hajnalig. Szántambántam is, hogy hittem asszonybeszédnek, fáztam, vizes voltam, meg szörnyen hideg volt a vihar után, de azért talán elszunnyadtam volna, ha félálomból nem ver fel a sírás. Sírás volt, tisztán hallottam, a hegynek belsejéből hangzott, talán még a hegy is megmozdult belé. Enzián herceg sírt a kő alatt. Biztosan ő volt. Az elátkozott. Nem mertem újra lefeküdni. A térdemet állig felhúзва ültem csak a földön és füleltem. De akkor már csend lett megint.

Reggel haza kellett volna jönnöm, de nem vitt rá a lélek. Nem tágitok — mondtam —, amíg nem látom Enzián herceget. Most már tudtam, hogy ott vétettem el a dolgot, amikor holdfényben indultam felfelé. Vagy tegnap nem volt még teli hold. Így hát délután visszamásztam a csúcsra, alkalmasabb búvóhelyet kerestem. Találtam egy jó nagy mélyedést, akkorát, mint egy mosóteknő. Egy hasadékon át lehetett belőle kilesni. Fű nőtt az alján, rövidszálú havasi fű, alkonyatkor elhasaltam rajta. Soká tartott, míg feljött a hold. A sötétségben most már féltem is. A lábam reszketett. Talán éjfél volt, amikor fehérnedni kezdett az ég s az ezüst víz lassan megülte a hegycsúcsokat. Amikor rámesett az első holdsugár, olyasmit láttam, amit még nem láttam soha. A Szinabell tetején, nyugatnak, a Groni hegy felé, egyszer csak nőni kezdett egy sötét halom. Olyan volt, mint egy kék szírom-

kazal. Egyre vékonyabb lett és magasabb, megrázkódott, kettévált, Enzián herceg lépett ki belőle. A haja csillogó arany. A szeme kék. A ruhája kék, nem is ruha, hanem kék palást, közepén nagy csattal összefűzve, amelyben igazi gyémánt ragyogott. A kezében havasi gyopárt tartott egy csomót. Körülnézett és sóhajtott. Megindult felém, a szikla felé, ahol én rejtőzködtem el. Nem féltem tőle, az arca fehér volt, szomorú, nem féltem tőle, csak néztem az arcát, a szemét néztem s egyszerre úszni kezdett velem a világ, nem tudtam többé semmiről.

A nap már magasán járt a hegyek fölött, amikor fölébredtem. Talpra ugrottam, keresgélni kezdtem, megvizsgáltam a Szinabell minden kövét. Apró enziánvirágok nőttek elszórva a sziklák között s az egyiknek tövében ott feküdt három havasi gyopár. Enzián herceg ejthette el. Mégis igaz volt. Igaz volt, amit láttam. Most már tudom a Szinabell-hegynek titkát, már csak tőlem függ, hogy ki szabadítja meg Enzián herceget. Amikor hazafelé jöttem ma délelőtt, rád gondoltam, Széncinke, hogy a nagy gyémánt a tied legyen. A nagy gyémánt a hercegnek palástján, a homlokát kell éppen csak megcsókolni érte. De te kicsi vagy, Széncinke, kicsi vagy meg nem jöhetsz velem. Nem jöhetsz velem — mondotta Péter, szinte kiáltotta a csöndben. Leheletszegve bámultunk reá. Péter keze kinyúlott, mintha Széncinkét akarná megérinteni, de csak intett egyet: Ne szóljatok semmit, ne beszéljeteK tovább, mert — s akkor nevetett, kurta, fenyegető nevetéssel, fordult egyet és eltűnt az istálló felé.

* * *

Másnap délután Széncinke így szólt hozzám:

— Te Miklós, én mégis felmegyek a hegyre, hogy megszabadít-sam szegény Enzián herceget.

Hitetlenül ráztam meg a fejem:

— Te nem mehetsz oda, kicsi vagy; Péter is mondta, nem lehet.

— De lehet, Péter ma mondta, hogy mégis lehet. Kell.

— Az utat se tudod. Nem is mersz éjjel az erdőben járni. Lány vagy, gyáva vagy.

— Nem vagyok gyáva, tudod! Különben is Péter velem lesz. Ő mutatja az utat, vinni fog, ahol meredek. Enyém lesz a szép gyémánt. Enzián herceg nekem adja, ha megcsókolom. Szerettem volna, ha te is velünk jönnél, de Péter azt mondta, hogy nem jöhetsz.

Elsápadtam az irígységtől:

— Hát nem mehetek?

— Nem. Csak ő meg én. Nem is lett volna szabad elmondanom még neked sem, hogy elmegyek.

— Anyukád nem enged el.

— Nem fogja tudni, hogy elmegyünk. Csak ha a gyémánt a kezemben lesz.

— A gyémánt? Nincs is gyémánt. Péter hazudott, apámnak is hazudott, de te csak ereggy vele.

Azzal elszaladtam onnan, a szántáson túl az erdőszélig. Mikor nem látott senki többé, sírni kezdtem dühösen és elkeseredve.

* * *

Első gondolatom az volt, hogy elárulom őket. Megmondok mindent az édesapámnak. Akkor majd meglátja Péter, hogy mi lesz vele. De nem könnyű kenyér az árulkodás. Sokáig csetlettem-botlottam apám körül: Édesapám, — édesapám —, de a szó mindig bennem szakadt. Apám végre megsokallta a dolgot:

— Mit makogsz itt, mint egy ügyefogyott? Vagy akarsz valamit, vagy nem akarsz. Nem látod, hogy dolgom van? Küldd ide Pétert, segítsen a sört kihordani.

Elsomfordáltam a ház mögé, szégyeltem magam. Széncinke akkor mellém osont.

— Hát igazán nem akarod, hogy a gyémánt enyém legyen? Olyan irigy vagy?

A szememet elfutotta a könny:

— Nem vagyok irigy. Ti vagytok az irigyek. Nem visztek el.

— Mi nem tehetünk róla, Miklós. Ha leány volnál, Péter biztosan téged vinne el, én meg itt maradnék. Nem igaz?

— De én is elmehetnék veletek. Egészen hátul. Hogy én is lássam. Meg... meg... akkor Enzián herceg nekem is adna egy gyémántdarabkát...

— Majd kérek tőle egyet neked.

— Nem kell. Tartsd meg a gyémántodat. Ha egyedül mégysz Péterrel el, nem állok veled szóba többé soha.

* * *

Azon az éjjelen én is láttam Enzián herceget. Nem fönna a Szinabellen, lejjebb lehetett, mert fák is voltak meg egy hosszú út, olyan hosszú, hogy nem láttam a végét. Szembe jött velem. Kék palást volt rajta meg a gyémánt a melle közepén. Nagy gyémánt, igazi. Mikor a közelembé ért, az arcába néztem és felkiáltottam a csodálkozástól. Péter, hiszen ez te vagy! — Megsuhant erre a kék palást, kitárult, mint a madárnak szárnya, Péter felrepült az ágak közé, onnan huhogott rám, mint egy bagoly. Riadtan ültem fel az ágyon.

— Hallod — kiáltotta valaki a ház előtt —, hallod? Itt van már megint; kergesd le onnan, még bajt hoz reánk!

— Mit ijedezel, te lány? Hagyd csak, ez Péterért jött, az apja neki ez a kanbagoly, aki ellopta a keresztvíz elől. Péter, te Péter!

— Keresheted. Megint elcsavargott az erdő felé. Rájött a hold.

Aztán egy koppanás, mintha követ dobtak volna a háztetőre. Egy ablak nyílt ki:

— Nyughassatok, te, a félház már alszik, nyughassatok, mert közibétek vágok!

— Bagoly ül a diófán, gazduram.

— Hát ülj mellé, te béka, azt öleld nyakon. De csönd legyen, no nézd csak!

A takarót a fejemre húztam, a testem majd kihült a félelemtől. De mihelyt a ház körül elcsendesült, kiosontam a szobából. Az emeleten égett a villany. A folyosó sarkában ott láttam a két kis cipőt. Két ferdesarkú kis cipőt az ajtó előtt.

Nem ment el vele. Itt van. Még nem mentek el.

* * *

A szobámba azonban nem tudtam visszajutni. Apám állott a lépcsőn. A szeme karikára nyílt, amikor meglátott maga előtt.

— Mit keresel te itt? Egy szál ingben mit csavarogsz te itt a folyosón, amikor aludnod kellene?

Felszisszentem, úgy megszorította a vállamat.

— Én, én — hebegtem —, én . . .

— Te hát, nem is a központi jegyző, te, hallod . . .

De nem folytathatta tovább. Beszélgetés hallatszott a kapu alatt, emberek jöttek felfelé. A doktorné volt, Széncinke mamája meg Kálmán bácsi, az a fényes feketehajú ember, aki mindig kísérni szokta. Apám intett, hogy bujjak meg a korlát mögött.

— Gyönyörű éjszaka van, Tódor bácsi — mondotta a doktorné. — Kinn maradtam volna hajnalig. Ni, a Miklós. Te még nem alszol, gyerek?

— Csak feljött utánam. Lärmát csaptak az emberek a bagoly miatt.

— Igen, a bagoly miatt — kaptam én is apámnak szaván. — Nem tetszett hallani?

— Baglyot? Nem. De azért jól aludjál, ne félj. Jó éjszakát, Tódor bácsi. Jó északát, Kálmán.

Apám újra keményen megragadta a vállamat, maga elé rántott, de két lépést sem tettünk lefelé, amikor felpattant az ajtó.

— Évike — kiáltotta a doktorné —, Évike! Nincs a szobájában. Tódor bácsi, nem találom Évikét!

— Talán kiment — mondta apám —, megnézem. — Már ugrott is a folyosó végibe, de vissza is jött, egyet legyintve: nincsen ott.

— Évike! Én fektettem le vacsora után. Tódor bácsi, Kálmán kérem, nem találom a leányom. Szent Isten, Évike, a leányom, Évike hova lett?!

— A cipője ott van — mondtam én —, nem mehetett el vele. Apám hirtelen rámnézett. Láta, hogy sápadt vagyok. Úgy reszkettem, hogy alig bírtam a lábamon megállni.

— Vele? — kiáltotta apám. — Vele? Kivel?

— Nem tudom.

— Kivel? — s úgy állon ütött, hogy a fal tövébe estem. De felkapott az ingemnél fogva, maga elé tartott: — Kivel?

— Pé . . . Péterrel.

— Péterrel? Péterrel! Megőrültél? Mit?

— Nem tudom, csak az Enzián herceghez . . .

— Mi, hova? Te, ne hazudj, te . . .

— Nem, ne bántson, nem . . .

— Hova, te? Összetörlek!

— Az erdön át, a Szinabellre.

— Hó — kiáltotta apám —, hó, a gazember! — s úgy lökött el magától, hogy megint a földre estem. — Tóni, a kutyákat! Margit, fuss át Mártonért, jöjjön a két fiával, lámpákat elő! Hallod, mikor mentek el, azonnal mondd meg, mikor?

Anyám közbeugrott:

— Ne üsse meg, ne üsse meg, hisz látja!

— Még nem késő, meglesz, megcsípjük a bitangot, nem késő! S azzal futottak is le a lépcsőn.

* * *

A sírást sokáig nem bírtam abbahagyni. Vinnyogva sírtam, tehetetlenül, mély sóhajtással és ez jól esett. Anyám fel és alá járkált a szobában, időnkint hozzám lépett, megsímogatta a fejem.

— Látod, mért nem mondtad meg az apádnak. Nem lett volna akkor ennyi baj.

Összeszorítottam a fogam, egy árva szót sem szóltam reá.

A kutyák már benn az erdőben csaholtak, a nyitott ablakon át még idehallani. Talán ők is tudják már, hogy a nyomukban vannak, Péter meg Széncinke is. Fel sem jutnak már a Szinabellre. Én árultam el Enzián herceget.

Anyám egyre nyugtalanabbul futkosott az ágyam meg az ablak között.

— Ilyesmit, Uramisten, ki gondolta volna! Szegény kis leány! Lenn a gombás erdőben nem találják. Ott mennek már a hegynek fölfelé. Csak idejében érkezzenek, csak ne legyen semmi baj. Ó, a bolond, a bolond!

— Baj? — gondoltam én. — Baj ott nem éri őket, Péter nem téved el, holdfény van, nem lehet leesni.

Anyám félelme mégis reám ragadt. A mellem elszorult. Fel kellett ülnöm az ágyban. Néztem én is az ablakon keresztül, neszre figyelve, mereven. Ha megtalálják őket, ha megtalálják! Az ablakon át a félszerre látni. Péter nem áll többé az esztergapadhoz, apám kidobja, agyonüti, az is lehet. Az ostorom nyelét sem festi meg már zöldre. Csak a gyémánt! Ha a gyémánt Széncinkéé lehet!

— Édesanyám, édesanyám, nem látja még a kastélyt fönna a Szinabellen?

Le akartam az ágyról ugrani, hogy az ablakhoz szaladjak. De anyám elkapta a derekam.

— Miklós-kám, Miklós-kám, nagyon megütött apád? Mutasd a fejed, ó Jézusom, ez is!

A melléhez szorított és elkezdett zokogni. Én meg együtt sirtam vele. Így lankadtam el a karja közt s nem hallottam a csaholást meg a kiáltozást sem, mikor az emberek visszajöttek hajnal felé.

* * *

Egyedül ébredtem a szobában, reggel volt, künn mozgott már a ház. Ki akartam menni a folyosóra, de az ajtó zárva volt. Nem merem zörögni, visszaültem az ágyam szélére, hallgatóztam. Apám emberekkel beszélgetett, kinn az udvaron, a hangjuk ismeretlen volt, kemény. Aztán egy autó mordult a ház előtt, túlköelve indult neki, a zúgása egy-kettő elveszett, de senki sem kiáltott utána, ahogy máskor szokás. Nemsokára fordult a kulcs a zárban, összereztem, de csak anyám jött be.

— Öltözködjél fel — mondta —, eredj le, vár a reggeli.

— Édesanyám, itt vannak?

De mintha meg sem hallotta volna, nem felelt. A házban mindenki suttogott, beszélgetett. Velem nem állt szóba senki sem. Reggeli után végigjártam a lépcsőt, folyosókat, a két verandát, az ebédlőszobákat, a kertet is, csak az istállók felé nem mertem kimenni. Nem keresheltem sokat, mert anyám rámkiáltott:

— Ne témferegj annyit, szem előtt maradj!

Kiültem hát a kert szélére, szemben a Szinabellal. A hegyen ködsapka volt, hiába meregettem a szemem. A harmatot még nem szíttá fel a nap. Az ujjam hegyivel szedtem le akkor sorra a salátalevelekről az ezüstcseppeket, a szájamra tettem. A kert végiben Tóni kaszált, a csapos legény. Nem bírtam tovább várakozni. Odafutottam.

— Tóni te, megjött már Éviké?

— Meg az! De hogy! El is ment már azóta. Az anyja is. Nem hallottad reggel azt az autót?

— Elment?

— El.

— Miért?

— Majd egyszer megtudod — azzal füttyentett egyet. Újra munkához látott.

Majd egyszer megtudom? És mi volt tegnap éjjel? Széncinke nincsen itt, meg a gyémánt, a Szinabell! Pétert kell megtalálnom, akkor tudtam, hogy Pétert kell megtalálnom akárhogy is. S amint az istálló felé mentem, a cselédházból Péter lépett elő.

— Enzián herceg? — akartam éppen kiáltani.

De a keze elől szíjjal volt összekötve. Két csendőr ment utána.

VALLÁSI VONATKOZÁSOK A MAI AMERIKAI IRODALOMBAN.

Irta: Reményi József.

I.

CSAKIS az írás farizeusai állíthatják, hogy a teremtő művész engedelmeyeket tehet a közönségnek. Két év előtti pesti látogatásom alkalmával történt, hogy egy irodalmi plutokrata (ilyen is van még a mai Magyarországon!) a budai kávéházban, mielőtt bemutatott volna a «világhírű» írónak, így szólt: «Kérlek, mondj neki valami szépet». «Közepes írónak tartom s miért dicsérjem?» «Uriember is vagy. Udvarias lehetsz.» A «világhírű» íróval kezet fogtam, alkotásait nem tettem szóvá, dekadens modoráról, önmagamban megállapítottam, hogy következetes írásaihoz s szemtanuja voltam annak, hogy «finomságai» tulajdonképpen a fáradtság visszafojthatatlan s hatást kereső fortélyai. Amikor elváltunk, a «tekintélyes» író alighanem modortalannak minősített, mert udvariasságból sem alkudtam meg ízlésemmel. Piszkos játszma a politika, rendszerint az erkölcsöt félrerúgó rombolás; a gazdasági s a társadalmi élet ugyancsak az elhitétes tragikomédiája, megrozsdásodott kerete az életképtelen értékeknek; s ha már ezen a téren kihasznált terület a lélek és az érdek, miért ne maradjon tisztának az esztétikai világban? Nem a «d'art pour l'art» agyoncsépelet s sokszor tudatosan félreértett elvét akarom most életrekelteni; a szépség tartalmi és kifejezésbeli erkölcsét hangsúlyozom, az alkotó szellem felelősségét, amely arra kényszeríti az író, hogy gerinces legyen, mint ember és mint művész, a gerinctelenek között, bátor a bátortalanok sorában, igaz az igazságtalanság kertelésében. Ilyen szempont nélkül az irodalom nem lehet művészet., csak üzlet s az utóbbi esetben a kalmárok nagykátéja, a pénz, a bölcsesség látható jele. A cinikusok, túl minden értékelméleten, persze nem bánnák, ha az őszinte alkotó író a Buridan szamarának sorsára jutna; az irodalom kedvéért ingadozzék s végül kopjon fel az álla, amíg az ügyesek és a szemesek így, úgy, amúgy elhelyezkednek.

De, szerencsére, vannak írók, akik az átkokat szóró izléstelenség és kegyetlenség korában sem tűrik, hogy a butaság és a gonoszság megverje őket szemükkel és önzésükkel. Az írást hivatásnak tekintik, nem pedig hivalkodásnak, hetvenkedésnek vagy hétrétgörnyedésnek. Amíg a világ bomoltan keveri a kártyát, ők pirulnak, sőt teremtő őszinteségükkel a halált is szégyenpirba kergetik. Nem hajlandók jóknak nevezni sem a múlt, sem a mai kor fáraóit. Ha nincs környezetükben daloló pacsirta, s ha száraz kórón él is az emberiség többségének lelke, ők, mint a szenvedés boldog és boldogtalan fiai, hallgatják a szépség evangéliumát, a kopár földön forrást találnak s a nap szikrázásában szívük ráismer énekére. Ilyen írók, a teremtés felelősségét hangoztatók és alkalmazók, természetesen Amerikában is élnek; s mert a szó kötelességével tisztában vannak, tehát érdekesek és figyelemreméltóak a vallással való viszonylatban is. Nem lehet őket mellőzni akkor sem, ha a vallás jelentőségét gúnyosan ítélik meg, vagy a dogmáktól idegenkedve, esetleg agnosztikus göggel és szerénységgel. Halford E. Luccock, a Yale-egyetem

teológiai tanára, «Contemporary American Literature and Religion» címmel könyvet írt arról a kérdésről, hogy a dollárgyűjtés országában, az elomposodott ízlés világában, világít-e a szépirodalomban az a szellem, amely édes testvére a hitnek? Időszerűtlen kérdés? Ezt csak azok mondhatják, akik szerint nincs parabola mély értelemmel, nincs tragédia, nincs vígjáték, nincs elmélázás, nincs könyörület, csak mohóság van, csak a Stirnertől s másoktól kijelölt emberi élet egocentrizmusa és muszáj-mohósága s nevetséges a «biokémikus» felfogások környezetében metafizikai ábrándokat hajszozni. Hogy a költő a jóság mennyei köntösét viselheti, hogy a művészi író, ez a lelkiismeretet számon tartó értelem a gyöngédség ötvöse lehet, hogy a gépek között szépért loholhat az alkotó szellem s az anyagi döntést nem fogadja el végérvényesnek... hogy mindez lehetséges ebben a lehetetlen korban, bizony csodálatraméltó s akkor sem tűnik el, ha a meddők s a szépség madárjjesztői letagadják valóságát. Az amerikai professzor könyvének épp ez adja meg különös jelentőségét, hogy a világháborút követő amerikai írók «delki földrengésében», az irodalmi realizmus vagy visszaélt realizmus műveiben olyan vonatkozásokra lett, amelyekből joggal arra lehet következtetni, hogy az alázat fényét nem falta fel a hetykeség lángja, s hogy a mezítlén dalt meghallja az, aki kellőképpen érzékeny.

II.

A vallási vonatkozású irodalmi műveknek, főként a háborút megelőző évtizedekben, az volt a legnagyobb bajuk, hogy kifejezés és képzelet bennük a *cliché* peremét horzsolta, s nem egy ízben, sajnos, *cliché* alkotások voltak. Mintha bizony a vallás és az erkölcs a szó és a tartalom közhelyszerűségét kötelezővé tette volna. A mai amerikai költők közül Edgar Guest iskolai példája ennek a hajlamnak. Viszont Franciaországban Baudelaire és Verlaine, Oroszországban Alexander Block, Magyarországon Ady Endre, a német nyelvű irodalomban Rainer Maria Rilke igazolták, hogy a bornzogó szívben, mikor megsejti a sors titokzatos lényegét, a felébredt vétekben, az öntudatosá vált bűnbánatban miként szólalhat meg a mindenség varázsa. A regényírók és a színdarabírók ugyancsak túlságosan dadogtak, vagy közhelyesen voltak folyékonyak, amikor állítólag a hit ihlette meg őket. S ami Európára áll, az Amerikára is vonatkozik. Csakis a rosszakarát vagy nagyképűsködő önteltség foghatja a vallási tárgyú irodalomra, hogy úgynevezett anakronizmus mivoltánál fogva kappanhangúnak kell lennie. A kiábrándulás és céltalanság, a forradalmi hangú tiltakozás vagy a társadalmi lelkiismeretet kívánó megnyilatkozás háború utáni amerikai levegőjében az írókban és költőkben a düh, a felháborodás, a fanyarság olyan sebeket is eredményezett, amelyek az ember kozmikus fájdalmára emlékeztetnek. A «kozmosz fájdalom» pedig közel áll a vallás szükségességéhez, s nem is annyira jellem, mint inkább vérmérséklet kérdése, hogy a hitet hajlandó-e gyógyírnek tekinteni vagy sem. Nem azokról az írókról és költőkről beszélek, akik érzélgősek, s akiknek a szíve édes lehet és bohó, hanem a bátrakról, akik vagy a szellem merész formájával, vagy az új forma szellemével ismertetik meg a fenkölt cél javát önmagukkal és olvasóikkal. Mernek jók lenni, anélkül, hogy a jósággal művészetüknek ártanának; mernek derűsek lenni, sőt bohócként mosolyogni, anélkül, hogy ezt kénytelenek lennének szégyelni; s a színtelenné nőtt sorsot, a csőrömpölő érdekléssel azonos végzetet feldíszítik a

kinokból kisajtolt szépséggel. Hogy a vallási képzet képzeletük műve? Lehet, de ez a körülmény sem változtat azon a tényen, hogy a vallási vágy vagy élmény közvetett és közvetlen valósága fellelhető egy csomó mai amerikai író és költő művében. Vallási élmény az is, amikor a vallási képmutatás akaratlan iróniáját rajzolja meg egy erősen szocialista irányú költő, mint például Carl Sandburg «Onion Days» című versében. Kötetében Halford E. Luccock hivatkozik is erre a versre, amelynek lényege a kizsákmányolás, s a kizsákmányoló lélektanának templomjáró következetlensége. Sandburg a hitnek hódol, amikor a hívő képmutatót kigúnyolja.

Hamupipőke éjfélkor felébredt s ráeszmélt megváltozott sorsára. Az ismert mesének ez a szimbolikus jelentősége alkalmazható vallási viszonylatban a mai amerikai írók és költők egy részére. Ők persze nem Hamupipőkék, nem is szakállas szörnyetegek, akik forgó szemekkel megijesztik magát a végzetet; csak modern halandók, sokszor az értelem gyökértelenjei, szolgái a fekete éjszakának, a mesétlen tényeknek, a csúcstalan meséknek. Miben higgyenek, mikor érzés szempontjából semmi sem moccan bennük? A bombákban, melyek elsöprik a rejtélyt? A tapasztalatban, amely megöli az álmot? Hogy higgyenek a csodában, amikor a sors tragikus mivoltát megsemmisítette «a modern tudomány»? Ki is mondta, hogy mélységes bánatok nélkül nincsenek magasztos énekek sem? Hinni kell a bánatban, hogy hinni lehessen az örömben; a szomorúságban kell elmélyülni, hogy az újjongásban magasztosak lehessünk; ha Chaucer tudta a bánatot összegezgetni a jókedvvel, ha Milton Sátánja ellenére sem rohant el Istentől, ha T. S. Eliot amerikai származásának puritán örökségét az anglikanizmus színesebb szárnyaival erősítette meg, úgyhogy természetfölötti célok felé repülni tudjon, s ha Gilbert K. Chesterton teste cirkuszi méretei ellenére Assisi Szent Ferenc kedélyében megtalálta ötletesen kifejezett ikertestvérét, akkor miért ne lehetnének «korszerű» amerikai írók és költők, akik nem rettegnek attól a vallomástól, hogy az érthetetlen Titkot érzik vagy akarják? Walter Lippmann «A Preface to Morals» című könyve óta, amely a világháború utáni esztendőknél jelent meg, a kiégettséget hangsúlyozó cinizmus és mint másik végtel, a marxí dialektika világában mind több olyan amerikai író és költő akadt, aki nem elégedett meg azzal, hogy pusztán nézett, hanem látni is akart, s aki nem ijedt meg attól, hogy az Istenkeresés (természetfölötti változata az értékkeresésnek) «kétes reputációja» miatt elveszti bizonyos kortársak és kartársak elismerését. Freud, Adler, Jung elméleteivel, a libidóval, a becsvágygal, az ösztönök akaratával, bármilyen pszichoanalitikai elmélettel lehet ugyan arra törekedni, hogy ezt a jelenséget megmagyarázzuk; ám a magyarázat, mint pszichológiai felvilágosítás, csak félig lesz meggyőző, akár a kémikusé, aki elemzi a virág illatát, de a virág illatának szépségéből semmit sem ad át embertársának. Ez a virág feladata, vagy pedig a költőé. Willa Cather, Eugene O'Neill, Thornton Wilder, az angol származású Alfred Noyes, Edwin Markham, Ludwig Lewisohn, Vachel Lindsay a legnevezetesebb mai amerikai írók és költők sorába tartoznak; a pogány szenvedélyeket, az agnosztikus közönyt, az amoralitás szabadságát épűgy ismerik, mint a magány terhét, a megvertség megalázását, Isten szükségességét. Van köztük katolikus, protészans, zsidó, de mindegyik érzi és érezteti, hogy hit nélkül a világűr perverz és nevetséges. Táguló szemmel látják a földet és az eget, mint akik most ébredtek fel, sorsuk éjféli órájában, valami mély, nyomasztó álomból, s maguk sem tudják, hogy az álom a valóság, vagy a valóság

az álom. Mert ilyen a lelkiállapotuk, tehát nem dogmatikusak, hanem hívők, vagy a hit peremét érintők. Vachel Lindsay az egyetlen halott a fentemlített sorában, de csak pár esztendővel azelőtt halt meg, s azért joggal említhetjük nevét a mai kor amerikai íróival és költőivel egyidőben.

III.

Persze, tévedés lenne azt hinni, mintha a mai amerikai irodalomban programmszerű törekvés volna a vallás megújítása érdekében. Akik az istenek kegyeltjei, azok között még mindig többen az olyanok, akik Istennel nem törődnek, s már rég elbúcsúztak a katekizmustól átvett fogalmaktól. Ha az utóbbiak a kételkedéssel küzködnek is — elegendő, ha a nemrég elhunyt Edwin Arlington Robinsont említem vagy a még mindig aktív Theodore Dreisert — ez a kételkedés inkább esztétikai vagy pszichológiai jellegű, mint vallási vonatkozású. Azt mondhatnám, hogy a bölcséleti determinizmus mellézközeje. S különbséget kell tennünk azok között, akik megihletődnek a vallástól, mint a szubtilis lelkek a gótikus templomban, anélkül, hogy Istennel bármilyen kapcsolatot keresnének, s azok között, akik Istenhit nélkül egy sort sem tudnának leírni meggyőződéssel. Mint ahogy Oscar Wilde esztétikai okból kacérkodott a szocializmussal, épúgy vannak mai amerikai írók és költők, akik esztétikai okból a túlvilágra néznek. A régi mesében Szent György lovag megmenti a gyermekeket a sárkánytól. A mai kor gyanús és zavaros meséjében a «menekülési lélektan» tölti be Szent György lovag szerepét a gonosz végzet erdejében. A menekülési lélektan alkalmazása még nem vezet el a hithez, legfeljebb elvezet a komor és túrhetetlen valóságtól. Azoknak az íróknak és költőknek esetében, akik számára a vallás kizáróan esztétikai lehetőség, oktalanság volna feltételezni, hogy a valóság kikerülésével a Ralph Waldo Emersontól örökölt nemes optimizmushoz ragaszkodnak. Emerson nem játszotta szerepét, hanem betöltötte hivatását. Azok az írók és költők, akik a társadalmi elégedetlenség s egyéb disszonancia keretében az erkölcs s a természetfölötti érték összhangjában keresik az élet értelmét, annyiban eltérnek Emersontól, amennyiben a kételyben is csüngnek a hiten, tragikus daccal vállalják a metafizikai értékek viszonyát a mai korhoz, s visszautasítják az érzékek csalhatatlanságát. Margaret Deland «Deaf» című versének első két sora a következő:

«Oh Lord, I cannot hear ; didst speak, oh Lord?
My soul is deaf ; oh speak, so I may hear !»

A «siket» nem tudja, hogy az Úr megszólalt-e ; nem hall, s arra kéri, hogy szóljon, mert hallani akarja. Egy helyt így ír a költő: «But nothing reaches me». Nem kap visszhangot az Úrtól, s mégis arra kéri, hogy adjon neki alkalmat a megértésre. Amerika egyik legkülönb költője, Sara, Teasdale «Levaes» című versében a «dogmátlan skepticismus» hangján énekel, s hőies lemondásával is felszabadító hatásként fogja meg az azt az olvasót, akinek fontos az örök világosság kérdése. Artur Davison Ficke «Prayer for a Lady» című versében «Isten kegyelmének tükréről» ír ; Vachel Lindsay az amerikai evangelisták modorában vallotta és zengte a hitet. A fatalizmustól való félelem érezhető a hitet érintő vagy hitben felolvadó amerikai költők és írók műveiben ; a titokba hulló vagy hullani akaró tragikus oda-

adás ez, a lélek gyötrelme a marcangoló idegek világában, néha majdnem örültségi tünet, mint Eugene O'Neill egyik-másik színdarabjában; csak azért nem hangsúlyozottan pathológiai jelenség, mert a művészet szabadító ereje megkönyörül a «kettős» személyiség megoldhatatlannak látszó harcán. A rossz és a jó szembenéz egymással és a művészi kifejezés rendet teremt.

Ezek az amerikai írók és költők, számszerint kevesebben, mint ahogy azt az amerikai méretek alapján feltételeznők, álarcmentesen, esztétikai és spiritualis felelősségük tudatában érznek, vágyódnak, gondolkodnak és írnak. Túl téren és időn elképzelik az idővel versenyző emléket, az emberiség bűnét. S mintha ezt kérdeznék: ifjúságunkban vagy hajunk deresedőtényében miért tantalusi kín magunkban cipelni az örök remény terhét, s miért még borzalmasabb kín e remény nélkül élni és alkotni? A bizonytalanság és a félelem ugat körülöttük. Sappho is rettegett és Shakespeare és Melville? Bizonyára, mert alkotásaik ezt igazolják, mert képzeletük volt, mert könnyebb Priamosként trójai hősnek lenni, mint az időtlen temetők hajnalokat ígérő tája nélkül meglenni. Ha vigasztalódhatnak is a görög symposion szellemes bájának emlékével, vagy saját nemzetük értékeivel, az amerikai élet bizonyos irányú fejlődésével, ha ebben a lelkiállapotban úgy érzik is, hogy egyelőre a halál nem mer velük szóba állni, előbb-utóbb ráébrednek arra, hogy a halál megkívánta Rómeót és Júliát s minden szépség szomjas ajakát, de ők az élő szív szavát akarják megérteni, azét, amelynek az örökkévalóság a visszhangja. Descartes hitt és Pascal hitt s mások, nagy gondolkodók, nagy művészek, hittek, s ők, a huszadik század amerikai írói és költői, miért ne kérdezhetnék sóhajjal, remegéssel és büszkeséggel, hogy honnan indult és hová vándorol álmuk és tehetségük szülöttje: az alkotás? A téren és időn túli vággyal ők is győzni akarnak a boldogtalanságon.

TÜKÖR VAGY.

*Tükör vagy, ah, szelíd tükör
Csupán szelíd magadnak.
A fénynek, árnynak bús-derűs
Visszái látogatnak.*

*Virágok állanak eléd
És szemlesütve néznek.
És tükröződ a bérceket
S a porszemet egésznek.*

*Az Isten apró dolgait
Magadban újra fested,
A kertet, álmot, árnyakat,
A hosszú téli estet.*

*Arannyal fested újra mind,
Szelíd tükör, magadnak,
Ahogy feléd keringenek,
Ahogy beléd szakadnak.*

*De néha mint a köd, belep
A könnyek édes éje.
Ilyenkor hallgat a tükör,
Hiába állsz eléje.*

Hódsághy Béla.

AZ UTOLSÓ HARC.

Aldo Palatini novellája.

ALDO PALATINI Trevisóban született előkelő családból. A cadorei hegyek, Tizian szülőföldje, ihlették őt bájos, mosolygó derűjükkal már ifjúkori költeményeiben. Későbbi novelláiban is szívesen keresi fel képzeletében e kedves vidéket. A háború végeztével Milanóba költözött, ahol azóta az ügyvédi pályán működik. 1909-ben megjelent első verskötetét «Notti Cadarine» (Cadorei éjszakák) a kritika már igen rokonszenvesen fogadta. Ezt két év múlva egy Torinóban megjelent másik lírai sorozat követte. Azután sűrűn közölték írásait a velencei és torinói lapok. A háború alatt és még azután is, egy ideig tartó szünet után, Palatini tehetsége ismét megszólal 1925-ben «Notte innanzi sera» («Est előtt beálló éjszaka») c. regényével (Milanó, Bolla kiadása), két év múlva pedig a «Le tre fontane» (A három forrás) c. költemény sorozatával és «Ombre che tornano» (Hazajáró árnyak) c. lírai regényével. Számos előkelő folyóirat (Illustrazione Italiana, Perseo stb.) szintén szívesen fogadta Palatini mély érzést, fennkölt gondolkodást sugárzó, derűs szemléletű írásait.

Az itt közölt novella Nyíró Józsefnek Erdély hegyi világából vett képeivel mutat rokon felfogást és érzést.

AZ ELÖREGEDETT zerge köntöse a hátán még fekete volt, még oldalán is sötétes rótszínű, de már itt-ott átcsillantak a fehér szőrszálak; eszembe juttatta az eget, amikor éjszaka felhőkbe borult, de helyenkint keresztültörik az éjszaka homályát tűvékony-ságú, pislogó csillagok.

Amikor még ez a zabolátlan állat a nyáj élén száguldott rohanást, mennydörgésszerűen tört magának utat az erdőt keresztülszelve.

Félelmes szarvának ívei, amelyekkel egykor szétzúzta útjából az akadékoskodó faágakat, ezek, büszkeségei hajdan egész fájának és rettegése ellenségeinek, most már súlyosan nehezedtek fejére, sőt egész teste szinte gyengének látszott e hatalmas gerendázathoz.

Nem volt meg már többé az a finom szimatja s az az éles látása sem, amely megérezte vele az ellenség közellétét, de azért még ott büszkélkedett a gyenge nőstények és a fürge kis kecskék élén hajdani tekintélye erejével.

Amint ott állott mozdulatlanul, úgy tűnt fel, mint megelevenedett folytatása annak a szirtnek, amelyről letekintett. Az alpesi hideg levegőbe fujta ki mély lélegzettel páráit, melyek az elvonuló felhőkkel vegyültek össze. Hatalmas alakjának árnyékában nyugodtan letelesttek a nőstények kis gidáikkal, tépdese az alpesi füveket és rágcsálva a sziklákhöz tapadó zuzmót.

Egy nyári napon éppen őrt állott egy sziklanyergen, amely alatt talpalatnyi hó mellett még zöldelt a rét egy kis széle.

Mint a nyáj és a hegy ura, lassan forgatta fejét, feszült figyelemmel az északi völgy irányába. Rendesen arról szoktak felhágni az emberek a megszokott átkelésre. A többi oldalról a hegység függőlegesen ereszkedett és onnan nem is lehetett megközelíteni a sziklanyerget, csak éppen egyetlen igen szűk lépcsőfokon.

A nehézkes állat biztonságban érezte magát, hiszen az onnan, a völgyből fúvó szél már messziről meghozta volna az ellenség szimatját.

Egy-egy kis felhőgomoly keringett a hegy gerince körül, majd tovaszállt és egy másik került a helyébe, láthatatlan légi forrásból fakadva, minduntalan változó, röpke árnyékokat rajzolva a hegyfa'akra. Az árnyékok változásai szerint mintha maguk a sziklák is megmozdultak, eltolódtak és egymásba borultak volna; szinte úgy tűnt fel, hogy egyik a másikból lép ki, megnő, ellaposodik, elnyúlik és továtűnik.

És az állat, a nap melegétől áthevülve, a széltől cirógatva, átengedte magát lassankint annak a lenyügöző táncnak, amely ott mindent életre keltett.

De egyszerre csak egy dühös, fájdalmas fütty süvöltött el közvetlenül a füle mellett. Megrázkódott, felszökkent és felsivított; ez volt a jeladása, amely csak a félelemtől védett rettegését árulta el.

És letekintett. Meglátta ott lent a zöld pászitot a hófolt mellett; de az ő nyájabeliek már nem voltak ott.

Egy csapásra megértette, hogy mi történt vele és erre a sziklákon átszökellve rontott a hozzáférhetetlen hőtömegek sivataga felé, hogy ott várja be az éjszaka védelmét és nyugalmat!

* * *

Nyujtotta eddig azt, amit nyujthatott. Odaadta a gyengéknek minden erejét, amelyre neki magának nem volt feltétlenül szüksége a puszta életfenntartásra. És talán még ennek az erőnek egy részét is, hiszen az a sorsa annak, aki ajándékozni kezd, hogy nem tud megállni, még saját magát is fel nem áldozza.

A gyengék addig használják ki az erőt, míg emezt nem látják gyengébbnek önmaguknál.

És ekkor már el kell pusztulnia, mert lehetetlen a kéregetés annak, aki adományozáshoz volt szokva.

Órákon keresztül rohant a vén bak a kopár hegylanc meredek lejtői mentén, felkúszott sikamlós jéglapokon, kis mélyedésekbe kapaszkodva, majd lecsúszott, megmerevített lábszárakkal, a meredek sziklafalon tovább, tovább, minél messzebbre.

Menekült az állat, most már nem annyira a pillanatnyi veszedelem elől, mint inkább egy másik, szelídebb ellenség elől, amely lassú, de hosszú léptekkel volt nyomában.

Az öreg vezér megértette, hogy nyája elpártolását pillanatnyi késedelme okozta. Az ő fajtája nem engedelmeskedik egy olyan főnek, amely nem tudja megmenteni.

A nyáj, habozás nélkül, egyhangú néma szavazással nyomban és véglegesen megválasztotta utódját, arra ítélve őt, a hatalmától megfosztottat, hogy a hegyekben, törzsétől távol, egyedül barangoljon.

Estefelé egy magas sziklától körülzárt térség közepén találta magát. Az olvadáستól meglazulva egy-egy kőtömeg itt is, ott is legurult. Egy-egy lehangeredett kődarab utólérte, felsértette és végül arra kényszerítette, hogy biztosabb menedéket keressen magának. De hogy azt elérje, egy ugrással át kellett magát vetni a mély szakadék felett, amely egy gleccser és a hegy fala közt tátongott. A kis barlang padlózatán, amelyet finom porréteg borított, végre megpihenhetett a számkivetett állat, itt a hegy védelme alatt átengedhette magát a jótékony álomnak. Ó, a hegy soha nem tagadott meg tőle semmit, akár menedék, akár élelem kellett neki, akár csupán az életöröm bizsergése. Ott aztán a fáradtság erőt vett rajta és a mindenséggel együtt elaludt ő is.

* * *

De reggel tájt az éhség kiszólitotta a virradat fényére, a zöldeesen csillogó jégmezők irányába, amelyek az ég fényével vegyülve úgy tűntek fel a távolban, mint a fagyos vizeket koszorúzó bájos, vonzó rétek.

Talpra ugrott, oda-oda ütve hatalmas szarvait a barlang alacsony boltozatához, aztán felszökött és futásnak eredt. Átszökölt a jégmezőn, majd egymásután elébe került hegygerinceken és leereszkedett a legközelebb eső pászitos rét felé.

Azelőtt, amikor megéhezett, alig hogy egy füves lejtőhöz jutott, egy havasi rózsabokorhoz, még mielőtt csak egy fűszálhoz is ért volna szájával, előbb megvárta, hogy nőstényei és a kis gidák lakjanak jól.

Most nyomban hozzálátott a legeléshez, válogtatta a legillatosabb és legtisztább füvekben. Első alkalom volt ez, hogy kiválaszthatta magának táplálékát; új örömet talált ebben, szinte tudatára ébredt saját testi létének. A múltban életének minden megnyilvánulása a nyáj életének közösségében folyt le. A nyájért tökéletesítette azokat az érzékeit — a látást, hallást és szaglást — és azokat a képességeit — a figyejmét, az éberségét és a fürgeségét; — amelyek egyre alkalmassabbakká váltak mindnyájuk védelmére.

Élete célja, amelytől a magány meddő környezete szinte már megfosztotta, most új, önző formában kerekedett felül benne, a legnyersebb kielégülésben. Napról-napra egyre követelőbb lett.

Miközben idestova barangolt a legjobb legelőket keresve, akadt olykor olyan alkalma egy-egy nyájra bukkanni, de mihelyt neszüket vette, széles kerülővel kitért útjukból.

Lassankint egészen kedvére lett ez a magányos élet.

Nem vágyott többé, a hegyi hózivatarokon diadalmaskodva,

ugrándozni a szelektől járt hegyormokon ; inkább meghúzódott mélyebben, a haraszt vagy a barlangok sötét mélyében.

Bebújt a cserjék szúrós és hajlékony ágai közé, elvegyítve azok alakjainak keménységével és fakó színével a saját maga alakját és színét ; behúzódott a sziklatömbök árnyékába. Fürgeségének csökkenése megértette vele, hogy most már nem a gyors futással, hanem óvatos rejtőzéssel védekezzen a veszedelem elől.

Elmult így egy bizonyos idő, amely alatt csendesen feledni kezdett.

Ámde mégsem felejtett el mindent.

Egy hózivataros éjszakát követő reggelen a hó alatt kivájt üregben egyszerre csak azt érezte, hogy a tüzelő naptól káprázik a szeme. Szinte kiszólitotta a nap a szabadba. Futott egészen addig, ahol megszűnt a hó és aztán megállott egy tüzelő sziklánál, amelynek tövében hosszú fűvel benőtt rét terült el.

Itt megpihent egy ideig. A futás felélesztette hajdani erejét. Ez a hely védett volt a szelektől, de még sem annyira, hogy egy kis fuvallat ne enyhítette volna a kőből is kisugárzó hőséget.

A nap körülmelengette és a levegő, amely cirógatta az öreg bakot, nyugtalansággal vegyült jóleső érzést, valami bizonytalan vágyat keltett fel benne.

Ekkor lassan leereszkedett a kis rétség alsó széléig, amely egy szakadék meredélyén végződött és onnan letekintett.

Alul egy irdatlan nagy völgy terült el, annak mélyében a két szemközt néző oldalról legördült sziklatömbök halmaza tornyosult, mint két farkasszemet néző óriássereg, amely valaminő istenség büntetéséből kővé meredt.

Mélyebben lent más képe volt a völgynek : Egészen zöld, egyenesen és sűrűn, virágtalan fűvel beborítva. Középen egy piros vízér kigyózott ; olyan színe volt a talajtól, mintha a képzeletbeli sziklatömbökből eredő vér itt patakzott volna tovább. A patak egy kis utat megtéve magas szirtról a mélységbe ömlött. Itt a büszke állat megfordult, fajtájának közelségét szimatolva. Olyannak tűnt fel most, mintha kővé meredt volna, nyakától lábikráig megfeszült testtel. Odalenn két bozontos zergebak öklelődött egymásnak támadva és körülötte ott állott a nőstények csapata mozdulatlanul figyelve, várva, melyikük lesz a győztes.

Talán az ő saját nyája, talán az ő nőstényei ; sőt, bizonyosan azok ! Visszatért belé a távoltúnt tavasznak büszke gerjedelme, az a kéjes bizsergés, amelyet a hegyek lakói jól ismernek, amikor egy váratlan meleg megolvasztja a téli fagyot és hömpölygő forrásba fakasztja a hegyi patakokat.

És magas figyelőhelyéről nézte a mélységben levő küzdőteret, ahol az ősi ösztönök harca lefolyt.

A küzdelem elérte tetőpontját ; félelmes volt. De még félel-

mesebbnek tűnt fel ő odafenn méltóságteljes sötét színében, a legmagasabb szirtfok szélén.

A küzdők, a verseny hevében, nem vették őt észre, de megsejtették közelségét, úgy, ahogy a fenyegető veszedelmet megérik. Mintha csak megérezték volna, hogy szemmeltartja és megítéli őket, valaki, egy náluknál különb, magasabban álló; annál inkább megsokszorozták bátorságukat, erejüket, győzelmi akarataikat.

A kiérdemesült bak csak várt; a küzdelem izgalma elfeledtette vele a távolságot; úgy érezte, hogy ott van most jelen, mint uralkodó és döntő bíró.

Az erősebbik bak súlyos görbe szarvaival a bátrabb ellen fordult, bámulatos ellenállással felfogva annak első ütését. Meggondolatlan ellenfelét a rétre döntötte. Ez azonban mindjárt talpra állott.

A nőstények csoportjában mozgás zúgott végig. A magányos vén bak megrázkódott, nyilván azért, hogy belevesse magát a harcba; vágya kerekedett résztvenni a mérkőzésben. A két hős lehajtott fejjel, szembenállva maradt, készen a támadásra és védekezésre.

Egyidejűleg ugrottak egymásnak és a zajos összecsapás visszacsattant szikláról-sziklára és ezt a hegygörgetegek megismétlődő dübörgése követte.

A szarvak lombozata összeért, egymásba fonódott, a szemekből láng tüzelt, az orrlyukakból pára és szájukból véres tajték.

Egyszerre, mintegy összebeszélve, szétváltak, majd megint egymásnak mentek, hátsó lábaikra emelkedve összecsapták egymásba font szarvaikat.

A nőstények megremegtek.

A magányos öreg bak alig türtőztette magát. A korosabb a küzdők közül zömökebb volt és kitartóbb, míg a másik részleges hátrányát heveségével és fürgeségével pótolta. Ám az előbbi egy oldalról mért döfessel sujtotta ellenfelét torkán, amelyből kicsordult a vér.

A magányos vén bak most már semmi egyebet nem látott, csak a vért, észre sem vette a szakadékot és valami ellenállhatatlan szédültől elkapatva felszökkent, mint a fa orma, mikor hirtelen támadt napsütés kiszabadítja a téli hó súlyától.

És vakon ugrott a félelmetes mélységbe, arra a vetélytársra, akire már a győzelem látszott mosolyogni.

A magasságtól is fokozott súllyal zuhant alá. Úgy zuhant, mint villámcsapás, vagy mint a végzet a győztes bozontos fejére és agyonzúzta. Egyidejűleg az újjáéledt büszkeség, mint a felkavart parázsból éledő láng, és erős lihegése, amelyben egész életének minden sóhaja egyesült, az élesen metsző süvöltés, aminővel az orkán ront ki a hegy-szorosból, összecsaptak ott a mélyben, egyre halkulva visszhangzottak a szomorú völgyben, azután szétfoszlottak a néma, mozdulatlan szirttetőkön.

Fordította: Dr. Márffy Oszkár.

(Az *Illustratione Italiana* engedélyével.)

SZENDREY JULIA. A KÖLTŐNŐ.

Irta: *Szentgyörgyi Elvira.*

PETŐFI múzsája, Petőfi felesége és Petőfi özvegye: ez a három jelző fordul elő legsűrűbben azokban az irodalomtörténeti tanulmányokban, vagy regényes életrajzokban, amelyek eddig Szendrey Julia életével foglalkoztak. Kevés kivételtől eltekintve, Julia csak mellékalak ezekben, szerény csillagocska a Petőfi-kultusz naprendszerében. Pedig Szendrey Julia megérdemli, hogy a lánglelkű poéta életében betöltött szerepétől függetlenül is foglalkozzék vele az irodalomtörténet. Hiszen költő volt . . . Nem a szerelmes és szenvedélyes Petőfi forró lírájától fellelkesülve fogott tollat a kezébe, nem a halálában mártírrá magasztosult férj emlékének hatása alatt faragott verseket. Irt, mert ellenállhatatlan belső kényszer hajtotta és mert egész életén keresztül lelkében hordozta azt a rejtelmes és megmagyarázhatatlan szikrát, amely a művészt az embertől megkülönbözteti. Költővé kellett lennie: költővé avatták hajlamai, tehetsége és élményektől súlyos, rövidre szabott élete.

Juliáról majdnem mindegyik életrajzírója egybehangzóan állapítja meg, hogy rejtélyes és bonyolult lelkű teremtés volt, akinek a legfurcsább ellentétekből összerakott jellemét senki sem tudta megmagyarázni. Ennek a megállapításnak a hitelét azonban erősen lerontja az a körülmény, hogy ezek az ismertetések csak akkor vesznek tudomást Juliáról és csak akkor kezdenek vele foglalkozni, amikor Petőfi életében megjelenik. Már pedig ahhoz, hogy egy tizenkilenc éves felnőtt leány szertelenségekre hajló vérmérsékletét megértsük és állandó kedélyhullámozását, előbb meg kell ismerni gyermekkorát is.

Édesapja: Szendrey Ignác, még keszthelyi diák korában ismerkedett meg az ottani Gálovics-család egyetlen gyermekével, Annával. Tanulmányai elvégzése után feleségül vette a feltűnő szépségű leányt s a Károlyi grófok szolgálatába lépett. Nemesi származása és a Georgikon diplomája jó ajánlólevél volt gazdáik szemében, csakhamar a grófi uradalmak központi jószágkormányzója lett és a szatmármegyei Erdődről irányította a Károlyi birtokok gazdasági életét. A történelmi nevezetességű, ódon erdői várkastélyban rendezte be otthonát s felesége itt hozta világra első gyermeküket: Gyulát. Csende, nyugalmas életet éltek; Szendrey családjának és munkájának szentelte minden idejét s évente legfeljebb egyszer mozdult ki hazulról: Karácsony táján, amikor feleségével együtt meglátogatta a keszthelyi atyafiságot. Egyik ilyen látogatás alatt, 1828 december 29-én, született Julia.

Körülbelül öt-hat esztendővel később — erre vonatkozólag nem maradtak fenn megbízható adatok — megszületett a harmadik gyermek: Marika. Az amúgy is törékeny, gyenge szervezetű Szendreynét nagyon megviselte ez az esemény. Betegeskedni kezdett, idegei leromlottak, búskomorság vett erőt rajta, ingerült és szeszélyes lett. Az egyszerű falusi környezetben nevelkedett, naphosszat erdőn-mezőn, földéken járó, erős és egészséges Szendrey pedig nem tudta megérteni a feleségét. A család békéje és nyugalma kezdett megbomlani: Szendrey úgy bánt az asszonyával, mint egy «vézna és finnyás

városi kisasszonykával), az viszont szemérehányta az urának, hogy «nyers, konok és zabolátlan». És kettőjük között rémülten vergődött az időközben felcserepedett két nagyobbik gyermek.

Julia már kilenc esztendő volt, amikor Szendrey végre belátta, hogy az otthoni levegő megmérgezi az eleveneszű és minden iránt fogékony gyermekek lelkét, tehát legokosabb, ha — legalább a két nagyobbat — eltávolítja hazulról. Így történt, hogy Gyulát a keszthelyi rokonok vették magukhoz, Julia pedig Pestre került, a Lejtey-féle leánynevelő intézetbe, ahol majdnem nyolc évet töltött idegen környezetben.

Az intézeti élet azonban mindössze azt eredményezte, hogy még jobban összekuszálta a serdülő gyermek képzelet- és érzésvilágát. Apjától örökölt makacsságát és dacos büszkeségét nem törte meg eléggé az iskolai fegyelem, csupán zárkózottá és hallgataggá merevedett. Az anyja betegágya mellett vérebe ivódott lobbanékonyt, türelmetlenséget és hirtelen kétségbeesésre való hajlamot helytelenül ellensúlyozták az inkább erőszakkal, mint szép szóval belenevelt szerénység és önfeláldozó készség: viselkedése bizonytalan és kiszámíthatatlan lett. Az előkelő családok gyermekei számára kötelező olvasmányok, nyelv- és zongoraleckék, valamint a vele egyidős leányok társasága álmodozóvá, rajongóvá tették. Amikor 1844 tavaszán, 16 éves korában, otthagya az intézetet: akkor már mint valóban szövevényes jellemű, érthetetlen gondolkodású és különös magatartású eladóleányként tért vissza az erdői kastélyba.

Távolléte alatt még jobban elmérgesedett a viszony apja és anyja között, egy-egy zajosabb perpatvar után a szülők azzal fenyegették egymást, hogy elválnak s az ilyen csete-paték úgyszólván napirenden voltak. Julia lelkét tökéletesen és végérvényesen felkavarták a minduntalan megismétlődő csúnya jelenetek, amelyekben hiába igyekezett a békítő, közvetítő szerepét játszani, sem anyja, sem apja nem értették meg, elutasították. Mindegyik azt kívánta tőle, hogy neki fogja pártját — a másik ellen. A helyzet tűrhetetlenek és reménytelenek látszott. Gyula még tanulmányait végezte, Marika pedig időközben szintén intézetbe került: Julia egyedül és kétségbeesetten lézengett a feldúlt otthonban. Menekülni szeretett volna és egyre gyakrabban gondolt a halálra. Öntudatában már csirázott későbbi hangulatainak és költészetének uralkodó jellemvonása: az életunalom...

Ebben az időben ismerkedett meg a Károlyi grófok nagykárolyi jószágigazgatójának leányával: Térey Marival. Az örökké hancurozó, nevető, életvidám, fiatal leány barátsága új világot nyitott meg Julia életében. Mari becézett és körülrajongott kedvence volt a környék úri házáinak: bejáratos minden társaságba, kapható minden szórakozásra és bennfentes a nagyvilági élet rejtelseiben. Szeretetreméltó, nyájas modorával és ezernyi apró kedveskedésével egy-kettőre meghódította Juliát. És az önmagával is meghasonlott lélek szívesen nyílt meg az új barátnő előtt: csakhamar gyengéd, hűséges jópajtásokká váltak. Mari mindenüvé magával vitte Juliát: együtt jártak színházba, hangversenyekre és kirándulásokra, együtt táncolták végig a bálkat és együtt fogadták a megye aranyifjúságának udvarlását. Juliának tetszett ez a könnyű és mulatságos időtöltés, egyszerre tele lett életkedvvel és szenvedélyesen vetette bele magát az eddig ismeretlen örömek kábító, színes forgatagába. Volt már hová menekülni az erdői kastély szobáiból...

Egyre újabb és újabb élmények rohanták meg. Otthon néha unalmá-

ban kezébe vette a Regélő Pesti Divatlapot, vagy az intézetből magával hozott német és angol romantikus regények egy-egy foszladozó példányát, de nem volt türelme olvasni, nem érdekelték Wilhelm Meister hosszadalmasan leírt kalandjai, vagy Ivanhoe érzelgős históriái. Mari rávezette, hogy újabb irodalom is van s ettől kezdve mohón falta Beranger verseit, Lamartine, Michelet és George Sand könyveit, a hirtelen virágjába szökkenő magyar költészet remekeit: Vörösmarty borongó és Petőfi izzó líráját. Mari környezetében művelt és érdekes fiatalemberekkel akadt össze, akik nemcsak unalmas és elcsépelet bókokat mondtak, hanem okosan és sokat tudtak beszélni művészetről, társadalomról, egy közelgő világrend előszeléről és új szellemi áramlatokról. Julia habzsolta az új benyomásokat, az idő szárnnyakat kapott, röpültek a hónapok.

Maga sem vette észre: hogyan, mikor? . . . lassan erjedni kezdett öntudatában minden, amit régi emlékként rejtegetett, vagy új ismeretként összeszedett. Érzések és gondolatok kavargtak benne s ösztöne azt súgta, hogy ezeket közölni kellene valakivel. Természetesen megint Térey Mari volt az, aki segítségére sietett. Ha együtt voltak: élőszóval, ha nem találkozhattak: levélben . . . biztatta, ösztökélte, hogy legyen hozzá bizalommal, írjon neki minél gyakrabban és mondjon el mindent, amit érez, gondol. Így indult meg a két barátnő között a levelezés. Julia oldalakra terjedő leveleket küldözgetett Marinak; érezte, hogy gondolatainak közlése után megkönnyebbül és — megismerte az írás gyönyörűségét . . .

Ezekből a levelekből már kicsendül a lassan költővé érlelődő Julia képzeletgazdagsága, stílusérzéke és íráskészsége. Csak egy véletlen esemény hiányzott, hogy a magánjellegű levelezésnél magasabbrendű kifejezési formát találjon művészi megnyilatkozásainak. Ez a véletlen sem késett sokáig. 1845 telén Térey Mari beleszeretett egy fiatal zongoraművészbe, aki később idősebb Ábrányi Kornél néven vonult be a magyar zenetörténelembe. Mari számára megszűnt a világ, szerelmén kívül senkivel és semmivel nem törődött és a barátnők között egyidőre megszakadt a levélváltás. Julia egyedül maradt, nem volt, akinek írogasson, tehát írt magának: 1846 februárjában meg született leánykori naplójának első oldala.

Ebben a naplóban hiába keresné valaki a napi események, vagy a hozzájuk fűződő benyomások és hangulatok ismertetését. Julia sorozatos feljegyzéseit nem szabad a szó köznapi értelmében vett naplónak tekinteni. Csupán elmékedések ezek, amelyeknek egyelőre nincs más céljuk, mint összegyűjteni egy fiatal leány gondolatait a szívében bujkáló érzésekről és az eszébe ötlő fogalmakról. Nincs bennük tartalom, szerkezet és összefüggés: lényegük a költői forma. Első szárnypróbálgatásai a napfényre kívánczó tehetségnek. És ennek a szárnypróbálgatásnak idején robbant bele életébe a szerelem: megérkezett Petőfi. Julia belekerült egy ország érdeklődésének középpontjába, hogy ettől kezdve minden lépését, minden percét és minden cselekedetét figyelemmel kísérjék, számon kérjék. Szendrey Julia átadta helyét Petőfi Juliskájának . . .

És ezzel talán be is lehetne fejezni Julia életrajzát — hiszen további sorsa már mindenki előtt ismeretes —, ha a róla szóló írásoknak nem volna meg az a túlságosan szembeötlő fogyatékoságuk, hogy nem látják meg a fától az erdőt, nem veszik észre Petőfi Sándornéban, a költő feleségében — Szendrey Juliát, a költőnőt. Pedig, akik mindenáron meg akarták érteni emberi lényének szövevényeit, azok éppen művészi megnyilatkozásain át

férkőzhetek volna legközelebb ennek a sokrétű és érdekes asszonyi léleknek titkos redőjéhez. Kissé merészen hangzik ez a megállapítás, de igaz: ha költészetének több figyelmet szentelnek, mint magánélete szomorú hétköznapijainak, Juliából sohasem lett volna egy posthumus irodalmi per hősnője... Hiszen verseiből és prózai munkáiból maradéktalanul visszatükröződik hányatott életének minden kis öröme és sok súlyos tragikumja.

Első nyomtatásban megjelent munkája tulajdonképpen naplótöredék, amelyet még a koltói mézeshetek alatt írt. Petőfi annyira jónak találta, hogy lemásolta és elküldte Jókainak, aki az *Életképek* 1847 december ötödiki számában, «Ábránd» címmel közölte is. Ime néhány sor belőle:

«... Hát te mi vagy tulajdonkép, te óhajtott esdekelt vendég, te ezer alakú tünemény, kit örömmel nevezünk? Másképp jelensz te meg a gyermeknek, másképp az ifjú aranyálmaiban és másképpen az agg hanyatló napjaiban... Gyermekkoromban az volt az örömöm, ha elfoghattam a tarka pillangót, melynek bírására kis szívem egész hevével vágytam; vagy ha kis fürge madárkát, vagy piros bábót hoztak s én azokat ajkaimhoz nyomva, kitörő kedvemben táncoltam velük fel és alá; ez volt akkor az öröm! Később... hogy más kort értem el, nem tudtam: e kornak örömet hol találhatom fel. Azt gondoltam, örökre elvesztettem előlem és bár nem voltam boldogtalan, de szívemet kipótolhatatlan ür kínozta és nyugtalan sóvárgás kénszerített elfutott örömeimet keresni. Megmegtartam, de ködképe szüntelen elszlott, amint szívemhez szorítottam. Újra feltűnt... újra csalt maga után... Bekalandoztam képzeletemmel eget, földet és ismét öröm nélkül, ismét egyedül álltam. Belévetettem magam a szórakozások csillámló tengerébe, de csolnakom rajta cél helyett örvény felé rohant. Fölkerestem a dicsőség égis nyúló oszlopát; reményeim, mint eleven zöld repkénykarok fonódtak körülötte és futottak föl legmagasabb pontjáig: de csakhamar fonnyadtan, száraz levelekkel foszlottak le róla, mert ott sem volt az, amit kerestem. Sok vágy, sok csalódás után értem el a díjat fáradatlan küzdéseimért: sorsom megáldott boldog szerelemmel, ez állandó örömök egyetlen, kifogyhatatlan forrásával...»

Az «Ábránd»-nak olyan sikere kerekedett, hogy egy héttel később az Ungar című pesti német lap is közölte fordításban. Petőfi büszke volt, lelkesen biztatta feleségét, hogy írjon tovább. És Julia boldogan engedelmeskedett: szaporán készült asszonykori naplója és néhány önállóan megjelent prózai írása, a «Halhatatlanság...», a «Testvéri szózat Magyarország hölgyeihez!...» és az «Erdődi napló...»

És ekkor jött a tragédia: Petőfi eltűnt a fehéregyházi mezőn... Juliában minden összeomlott. Először nem hitte el, hogy nincs többé ura. Tébolyodott aggyal, összetépett idegekkel várta, kereste. Azután — tiz nap híjján egy év múlva — férjhez ment Horváth Árpádhoz... Húsz éves volt — és a Végzetet nem lehetett megállítani...

Közel öt esztendőn át nem nyúlt tollhoz. Csak egy alkalommal — közvetlenül a második házasságát követő napokban — írt két kis elbeszélést, egyiket «A huszár bosszúja», a másikat «Kórházi jelenet» címmel. Mindkettő a Pesti Naplóban jelent meg, Petőfi Julia aláírással. 1854-ben kezdett újra dolgozni. Tovább folytatta naplószerű feljegyzéseit, amelyekből «Töredékek és Tünődések» cím alatt maradt fenn néhány kézirat és ugyanabban az esztendőben írta meg első versét is. Valóságos költői hitvallás ez, egy utat tévesztett lélek kétségbeesett felfohászzkodása sötét és reménytelen életének egyetlen értelméhez: a költészethez. A költemény ezzel az invokációval kezdődik:

*Ó költészet, fogadj be templomodba
Fogadj be engem papjaid közé
Hisz Istenséged senki úgy nem vallá. —
Senki, miként én, úgy nem érezé.*

*Gyermekkoromban, öntudatlanul bár,
Igédidet rebegték ajkaim,
Sejtvén, hogy egykor te lész csillagom majd
Az élet sötét, kétes utain.*

Majd így folytatja :

*Csak egy maradt — egy szent kép birtokomban, —
Feldült házam oltárképe volt;
Tekintetem föl a magasba hívá,
Míg térdem le a porba roskadott.*

*A vakmerő kéz, mely lépni nyúlt fel,
Imádkozásra fonta ujjait;
Nehéz sóhaj szállt fohászkodva hozzá
Az ajkáról, mely már káromlásra nyílt.*

*Te képed volt ez, ó költészet! — képed, —
Az egyetlen kincs, mely enyim maradt,
Mely hajnalt küldött hosszú éjszakámra,
Vetvén reám egy fényes sugarat.*

*Ó ne vond vissza e sugárt lelkeimtől, —
Mint égető nap áradjon reám;
Ha bár fényedben, ó én istenségem,
Foszló harmatcsepp leszek csupán!*

1856 tavaszán meghalt Viola nevű kisleánya. Mindössze néhány hónapot élt és születése percétől kezdve súlyos beteg volt. A kis Viola halála után írta ezt a verset :

NE HIGYJ NEKEM.

<i>Ne higgy nekem, ha mosolygok, Álarc ez csak arcomon, Mit felöltök, ha a való Eltakarni akarom.</i>	<i>Ne higgy nekem, ha dallásra Látod nyitlni ajkamat, Gondolatot főd e dal, mit Kimondanom nem szabad.</i>
---	--

*Ne higgy nekem, hogyha hallasz
Fölkacagni engemet,
Megsiratnál, hogyha látnád
Egy ily percben lelkemet.*

Valamennyi verse közül, amelyekben gyermekeivel foglalkozik, legszébb a «Három rózsabimbó». 1857-ben írta, Árpád fia második születésnapján. Terjedelme miatt csak a bevezetést idézzük :

Három rózsabimbó az én boldogságom,
 Három rózsabimbó életem, világom!
 El van osztva köztük három felé lelkem,
 És mégis mindegyik bírja azt egészen.
 Nem tudom ktvülök terem-e több virág,
 Mit látni öröm, illetni boldogság?
 Szemem nem is keres, nem is látna meg mást:
 Hisz bennök találtam feledést, kárpótlást!
 Szívemből fakadtak, szívem a gyökök;
 Együtt hervadnék el, együtt halnék velök;
 Hadd boruljak rájok, — merengjek el rajtok,
 S eltelve örömmel, hadd beszéljek rólok.

Három év mulva, 1860-ban, utoljára adott hangot az édesanya boldog érzésének. Nyolchónapos kislányának, Ilonkának, írta a következő gyönyörű sorokat :

BÖLCSŐ MELLETT.

Mondják: iszonytató vihar dül:
 Mennydörgés, villám oda kinn,
 Hogy a felhők, mint sötét árnyak
 Nyargalnak a szél szárnyain . . .
 Csöndes szobám egyik zugában
 Én egy kis bölcsőt ringatok,
 Szívem májusnak verőfénye,
 Viharról én mit sem tudok!

Mondják: két ellenséges tábor
 Egymással véres harcra kelt,
 S nem hallani mást a világon
 Mint csatazajt, fegyverzörejt . . .
 Csöndes szobám egyik zugában
 Én egy kis bölcsőt ringatok,
 Szívem a béke olajága,
 Csatákról én mit sem tudok!

Mondják: gyűlölség és gonoszság
 S bűnök tanyája ez a föld,
 Hogy szerelem, barátság: álarc,
 Mit az önzés magára ölt . . .
 Csöndes szobám egyik zugában
 Én egy kis bölcsőt ringatok,
 Szívem a szeretet oltára,
 Gyűlölségről mit sem tudok!

Szentély e hely, sarut leoldva
 Lépek csak által küszöbén,
 S e bölcső mellett, mint oltárnál
 Szent áhitattal állok én:
 Feledve minden e világon,
 Míg e kis bölcsőt ringatom,
 Míg égi dalként gyermekemnek
 Halk pihegését hallgatom.

1863-ban már oly súlyos beteg volt, hogy néha hosszú hetekig nem kelt ki ágyából. Szervezetét megtörte a halálos kór, elgyengült, évtizedeket öregedett. Harmincöt éves volt . . . Szomorú, lemondó versben vett búcsút ifjúságától. Ezt a versét így végzi :

Ez ősz hajszálak barna fűrteim közt,
 Miként hópelyhek téli föld felett,
 Hadd sűrűdjenek! rég megilletik már
 Pihenni vágyó járadt fejemet . . .

A kikeletnek, nyárnak elteltével,
 Hervadni látjuk a természetet,
 Melyet az ősznek múltó perce
 Téli strjához közelebb vezet . . .

*S én üdvözöllek, ó ősz, üdvözöllek,
Rég várt vendégem vagy te énnekem,
Te az enyészet, mulandóság képe,
Hadd elaludnom csendes kebleden!*

A rák kiméletlenül gyilkolta testét, a létezés már csak fájdalmat okozott neki. Vágyott a halál után . . . 1864 Mindenszentek napján ebben a mély-ségesen megrendítő versben adott kifejezést érzéseinek :

HALOTTAK ESTÉJÉN.

*Ti boldogok ott künn a temetőben,
Kik alusszátok örök éjetek;
S én boldogtalan, szánalomra méltó,
Hogy köztetek még most sem lehetek!*

*Ó, mert el nem fogy az inségnek árja,
S az üldöző sors sohasem pihen,
Egyik csapása a másikat éri,
S ki tudja mennyit bír még el szívem.*

*Ha le nem vérzett, nem szakadt meg eddig,
Mi van még hátra, mi fog jönni még?
Mi lesz, s milyen lesz az az utolsó csepp,
Mikor megtörve így szól majd: elég!*

*Ti boldogok ott künn a temetőben,
Kik már nyugosztok, kiszenvedtetek;
S én boldogtalan szánalomra méltó,
Mikor leszek már én is köztetek? . . .*

Még sokáig kellett várnia. Még szok szenvedés és megaláztatás jutott osztályrészéül, mire a halál bekopogtatott szobája ajtaján. Férje, gyermekei, rokonai nélkül, mindenkitől elhagyatva feküdt halálos ágyán, amikor megírta hattyúdalát, költészetért rajongó lelkének utolsó, művészi fellobbanását :

AZ EST.

*Hagyj, gyermekem, hagyd folytatni utam,
A hideg est már közeleg,
A napnak nemsokára vége,
S én majd csak ott lenn pihenek . . .*

*Dalaid mért dalolni nékem?
E hangokat nem értem én . . .
Miről beszéltél, szerelemről?
E szót én rég elfeledém . . .*

*Emlékeztvén rég mult időkre,
Azí hiszem, édes szó lehet;*

*De most folytatnom kell az utat,
Mely mindenkit haza vezet . . .*

*Az én utam már lejelé tart,
Fáradt lábam alig viszen . . .
A régi tűz kiégett immár,
Óránkint inkább érzem . . .*

Néhány nappal később, 1868 szeptember 6-án meghalt. Nyolcadikán temették, Petőfivel való megismerkedése és esküvője évfordulóján. Még nem volt negyven éves . . .

Ibsen szerint: « . . . Irni annyit tesz, mint ítélőszéket tartani önmagunk felett . . . » Szendrey Julia talán nem ismerte ezt az axiómát, de amikor írt, ösztönösen követte művészi lelkiismerete szavát: ítélőszéket tartott maga felett. Bírálóinak tehát nem lehet más feladata, minthogy kijelöljék helyét a magyar irodalom maradandó értékeinek sorában . . .

E M L É K.

*Az emlék fájó tüze
járja át lelkedet.
Az emlék fanyar íze
csípi a nyelvedet.
Az emlék fáradt karja
öleli álmodat.
Az emlék foga marja
bánatos ajkadat.*

*Az emlék vére folyik
mai ereidben.
Az emlék lába botlik
a gép erdeiben.
Az emlék süvegével
díszíti fejedet.
Az emlék hűségével
bántja életedet.*

É R E T T E N.

*Kortyolva iszod a bort, de még élsz, Érett vagy s érettten szólsz, ha ítélsz. A holnap kertjében, a képzeletben,
érett vagy s érettten szólsz, ha ítélsz. reklámok nélküli békekeretben.
Zavaros korban a rendet hajszolod, A béke kertjében, te holt leszel,
s távoli kertben a rejtélyt szagolod. ámde sírodból a szív felneszel.*

*A tegnapi kertjében, régen eltűntben, Érett vagy, kevés új öröm érhet,
sötéllő multadban, széppé vált bűnben. tanyád a késő nyár, az ősz kérked.
Nem is volt bűn e mult, ifjúságod, Borostás arcodon a ma utüskéje,
hátha a rend kertjét megtalárod. napfény szemedben a közel ősz éje.*

Reményi József.

Egy bársonyszék körül.

Egy népszerű színházi hetilapban egy népszerű színpadi szerző kemény leckét ad a népszerűtlen kritikuskak : az ügyes író huszáros lendületével és a gyakorlott másrólbeszélő határozatlanságával olvassa fejére — vagy a kritika egyetemének fejére talán? —, hogy elfogult, rosszhiszemű, sarlatán és tudatlan. A cikk remek marivaudage-ában fondorlatosan sikkad el a lényeg : a szerző személyes sértődöttsége, fondorlatosan, mert míg elvált látszik kiállni s egy halott szellemét dicséri, «akinek füle van a hallásra», meghallhatja benne az élőkre szórt kemény vádakat. Remek mellébeszélésében pedig egy, a szerző tagadhatatlanul jó színpadi dialektikájához nagyon is méltatlan, babonát újít föl, olyan babonát, amely mindig hasznosnak bizonyult a tájékozatlanabb nagyközönség egy bizonyos rétegében akkor, ha a megbántott vagy magát megbántottnak érző író hangulatot akart kelteni a kritikus ellen. Summája röviden ez : a kritikus számára, elvből, mert vajjon lehet-e méltó kritikusa irodalmi műnek az, aki maga nem alkotott remeket? A kritikus inferiális lény, gyomorhajos rosszmájú elvetélt tehetség, aki tehetetlenségéért vesz elégtételt, amikor «levágja» a produktív szellem alkotását. Állatszó és olcsó fogás ez s vajjon méltó-e arra, hogy komolyan vegyük? Méltó-e rá akkor, mikor éppen Ambrus Zoltán szellemét idézi a szerző, azét az Ambrus Zoltánét, aki meghalt, tehát már nem mondhatott bírálatot darabjáról? Ha mondhatna, ma bizonyosan ő ülne a vádlottak padján, egy másik halott árva bársonyszéke előtt. A szellemes invektíva írója elfelejti, hogy életműve egyáltalán nem jogosítja föl arra, hogy

éppen egy Ambrus Zoltánhoz föllebbezve veszendő ügyét s elfelejti azt is, hogy a jól megírt kritika még mindig van olyan «mű», mint a közepesen megírt kasszadarab, amiben bizonyára minden megvan a skierhez, de majdnem hiányzik a «műiséghez». A kritikus tévedhet, de a szerzőnek soha nincs joga a legbrutálisabb tévedésre: kritizálni a tévedő kritikust. Elvek fölött lehet vitázni, vitába szállni a magam ügyéért legalábbis méltatlan eljárás az irodalomban. Hiánya a fejelemnek és az irodalmi erkölcsnek. Az a szerző, aki igazságtalannak érzi a kritikát, föllebbezze ügyét némán az utókorhoz, de soha ne föllebbezze olyanokhoz, akik ma már nem tudnak tiltakozni ellene. Utókor? Biztosra vesszük, hogy az utókor épp oly becsben fogja tartani a színpad erkölcséért, magasabb irodalmi szintjéért kiálló kritikust és kritikuskakat, mint amilyen szomorú példáját fogja látni a tiltakozó szerző és szerzők kasszadarabjaiban a színpad nemes hivatásáról való megfélemezésnek. Halottakról nem illik rosszat mondani; s mondhat-e valaki dicséret örvén rosszszabatt a kiváló Ambrus Zoltánról, mint hogy tanunak hívja a maga gyöngye ügye mellett az ellen, aki ha talán nem is töltheti be azt a bizonyos elárvult bársonyszéket, becsületességben és elvhűségben, makacsul következetes harcában a színpad irodalmiságáért, méltó öre, mestere elárvult katedrájának.

Alföldi.

MAGYAR ESSZÉÍRÁS?

Egy nagymultú magyar szépirodalmi folyóirat pályázatát hirdetett, bármilyen irodalmi témáról szóló esszéire. A beérkező anyagról adott jelentésükben a bírálók, — mind

kitűnő esztétikus és esszéírók, — egyértelműen hangsúlyozzák, hogy a pályaművek közül nagyon kevés érdemli meg a klasszikus «essai» nevét, s hogy a pályázók általában kevés ötletességet és eredetiséget árulnak el. Elgondolkoztató ez a jelentés és irodalmunk egy sarkalatos hiányra hívja föl a figyelmet. Valóban, a tanulmányok az a klasszikus műfaja, amelyben egy Péterfy alkotott remeket, amelynek egy Gyulai Pál volt mestere, mintha kiveszőben volna, különösen a mai irodalom legfiatalabb, harmadik nemzedékében. A második nemzedékben több kiváló esszéíró van, sőt mintha ennek a nemzedéknek par excellence műfaja az esszé lenne; az utánunk következő generáció azonban, sajnos, inkább vette át tőlük a modort, mint a módszert. A fiatal tanulmányíró vagy az egyetemen jól-rosszul megtanult szabályok szerint disszertáció-részletet ír esszé helyett, vagy pedig, s ez talán még lehangolóbb, bágyatag lírai dadogást megemésztetlen művekről való ködös és érdektelen benyomásairól. Pedig az esszéhez több kell filológiai készütségnél és több nyegle lirizmusnál: ehhez igen alapos és tág műveltség, nagy ötletgazdagság és még nagyobb fegyelem, alázat kell. Igen, alázat a tárgy iránt, egy Péterfy alázata, a lirizmusnak az a szemérmes és férfias fajtája, amely a személyi vonatkozásokat nem tolja a mű elé, s amely a művet akarja megérteni, nem pedig önmagát magyarázni. De ezen az alázaton túl szellemesség, ötletesség is kell hozzá; az esszének nem lehet célja a filológiai teljesség, az esszé, a szó jelentéséhez híven, kísérlet, az értelmezés egy szempontját ragadja meg az egyéni impresszió melegségével, s nem azzal a célzattal készül, hogy teljesen «kimerítse» az egész témájáról elmondható anyagot. Sajnos, a fiatal generáció esszéistáiból vagy a szolid

tudás elengedhetetlen alapja hiányzik, vagy a szellemesség ehhez a szolid tudáshoz; esszéik egyre kísértetiesebben unalmasak vagy posványosan líraiak. Hogy mekkora kár ez az irodalom ügyének, talán fölösleges is hangoztatnunk: kis túlzással bizvást állíthatjuk, hogy egy irodalom életképességének, eredetiségének és frissességének mértéke éppen az, mennyire gazdag esszékben, mennyire van meg benne a komoly tudásra építő kísérletezésnek az a hősieen kalandor szelleme, amely minden igazi fölfedező legjellemzőbb tulajdonsága. Szívesen hivatkozunk a francia irodalomra; bár ezt tanulnánk meg belőle: a szellemnek a merész ötlettel párosult felelősség-érzését, lírai dadogás helyett a tájékozódásnak azt a szorongató kényszerét, amely minden nagy esszé ihletője.

E. Gy.

IRÓI IGERAGOZÁS.

Mindjárt előjáróban megkövetem az Akadémia nyelvművelő osztályát, nehogy valami forradalom-félét lásson eme újfajta nyelvtani meghatározásomban. Mert hiszen annyi még megragadt asszonyi rövid eszemben az iskolai nyelvtanból, hogy van alanyi, tárgyas, visszaható, ikes és iktelen stb. igeragozás, mindazonáltal az tró urak és hölgyek között — ha kézi nagytólval nem is keressük — akadnak szép számmal olyanok, akik — szándéktalan vagy nagyon is szándékos pongyolasággal — elvétik a többi igeragozást, «iszok»-ot mondanak «iszom» helyett és «szok»-ot «szokik» helyett. (Csak semmi sértődés! Akinek nem inge, vagy kalapja? ne vegye magára!) de erre az általuk gyakorlott és általam szabályos meghatározással kimondott «trói igeragozás»-ra ritkán hibáznak reá. Szóla pedig Zarathurast, azaz igeragozás imígyen: «Én dicsérlek téged, te dicsérsz engem (de vigyázat, ne tud-

ják, hogy én súgtam neked!) ő dicsér engem» . . . Van ennek aztán egy másik változata is, valóságos jregoli ez: «Én fűrészellek téged, te (mert irigyelsz), fűrészel engem, ő fűrészel minket . . .»

Az iskolában persze, nem tanítják ezt az arany szabályt, ezt az igeragozásba tömörített egyetlen bölcs írói élelbázist, azonban a láthatatlan Akadémiákon, amelyek egyes kávéházak törzsasztalainak felelnek meg, annál inkább, ahol ifjú költők (ifjúság inkább műveikre, mint idejükre értendő) kritikusok, szociológusok és magukat esztétának hízelgők egy csésze kapuciner vagy dupla habos kávé mellett közben már el is sajátították az egészet, nota bene: Ez az a Pegazus, amelyen leghamarabb felülgehetnek a Parnassusra. A dolgon lehetne mosolyogni is, ha nem volna annyira véresen komoly. Kevésbé képletesen csipkelődve, az «írói klikkekről» van szó. Talán nyitott kaput döngetek, hiszen írói klikkek, mint haboskávés pletykadélutánok mindig mindenütt voltak, vannak és — jaj — lesznek, azonban nálunk mintha már «idült»-té vált volna ez a betegség. Nagyobb és egészségesebb irodalmi és nyelvetületek bírják szusszal az ilyen irodalmi életteli szükségképpen vele járó tagozódásokat, azonban magyar irodalmunkat könnyen lehet féltetni attól, hogy pocsoljává kanalizálódik az ilyen béka egér harc nivóján dúló Csák Mátéskodások következtében. Bármennyire is üdvös a nemes bajnoki «ki bírja marja» verseny, rögtön kártékonyá válik, ha versenynek verseny marad ugyan, azonban kimeríti egy bokatoréses futballmeccs minden durvaságát s erőszakosságát. Ne tessék félreharangozni, nem az írói életrealitás ellen papolok, azonban mégis csak furcsa, hogy az ifjú titánkodók Pallas Athénéként kész fejgyverzettel pattanjanak ki a porondra. A műveikből kiáradó és mindenkit lenyűgöző kiválóság ellen nem lenne, mert nem is lehetne kifogásom, azonban ezeknek a csodagyerekeknek lángesze

egészen másban nyilvánul meg. Az érvényesülés bravúros tehnikájában. Ide tartozik a már említett igeragozás «jelest» érdemlő tudása. Pályavégzett, kiérdemesült író-rókkák megirigyelhetnék ezt a körmönfonságot, ezt a mindig lesbenállási készséget, a helyzet villámgyors felismerését s ahhoz való alkalmazkodást, barátjaik megvédogatását stb. Mások harminc-nyolcvan év írói tapasztalatai után jutnak el annak felismeréséhez, hogyan is kellett volna kezdeniök. Ők mindent készen kapnak, gátlások nélkül indulnak el s jaj valamelyikkel is haragba kerülni — netalán őszinte kritika miatt —, mert akkor a mindenható klikk haragja zúdul a boldogtalan kritikus nyakába. Régebben a megsértett költők személyesen intézték el efféle afférjeiket, Tóth Kálmán még párbajra hívta ki Gyulay Pált, mert lebirálta a verseit. Ezek a mai zsenik azonban kollektíve mozdulnak meg, működésbe jön a «fűró vagy a fűrész» s az illető, aki ellen megindult a megtorló hadjárat, hamarjában fel sem eszmélhet, s máris «el van intézve» mint a klikk első számú közellensége. A gangster-filmekből jól ismert kínai «Tong»-ok bosszúhadjáratai ártatlan kávéházi viták egy ilyen irodalmi klikk valakire reácsapó dühéhez képest. A Montaguét- és a Capulet-ház adáz, s egymást pusztító viszálykodása jut hamarjában eszünkbe a «Romeo és Juliából», csakhogy míg Shakespeare fenséges tragédiájában a tragikus szerelem szépségében egyenlítődik ki ez az oktalan háborúság, itt nem oldódik fel semmiben ez a bőszerű harci düh, hanem öröklődik nemzedékről-nemzedékre. Az utód már nem tudja miért szúr oda pennájával, de ez nem is fontos. A klikkek háborúja öröklődik — mint már mondtuk — és ezzel arányban — avasodik is . . . Ez az avasodás egyáltalán nem bántja a harcolók orrát, de annál inkább a józan és tárgyilagos szemlélőjét!

Mm San-Géne.

Amire a zene-esztéta büszke.

Hiába, vannak szerencsés emberek. Itt van rögtön a kitűnő zene-esztéta. Neki minden sikerült és ráadásul még megkapta a Baumgarten-díjat is. Szinte hihetetlen és igazságtalan, hogy éppen esztétai működéséért kapta meg. Hogy miért? Erre ő maga felel, szerényen és bőkezűen felsorolja érdemeit. Lássá mindenki, hogy milyen kiváló ember. Ő volt az első magyar futballista, aki hátvéd letére gólt lőtt, — csodálatos eredmény, forradalmasította a labdarúgást, jó, hogy ezzel a futball-reformmál föl hagyott, mert nem lett volna alkalma a többi csodás cselekedetre. Például mire? Hogy legelső magyar tagja legyen a Páneurópai Uniónak. Ime, milyen elegáns ugrás a futballtól a humanizmusig. Egyszerű lelkek úgy gondolnák, legalábbis egy — oktáv. A zene-esztéta bebizonyította, hogy annyi sem. A sportember humanista merész és egyáltalán nem logikátlan lendülettel bebizonyította azt is, hogy érti az elme magasabb sportját, — gonosz és alávaló lenne, aki ezt föl nem tételezné róla. Tudniillik nagyon sok jó, de még több rossz szójátékot csinált eddig. Mi a legújabb? Az ember el sem hinné: a jókölsejű csavargó — tip-toprongyos! Itt már, ennél a zsenialitásnál, a burokból született zsenialitásnál megáll az egyszerű ész. Még csodálatos, hogy az esztéta a következőkben további elméleti rugalmasságról tesz tanuságot, más ember már a szójátékkal is kimerülne és lezárna életművét. Ő csak úgy félkézzel megalapít egy vonósnyégyest és felvet egy fürdőváros-gondolatot. Mintha á után bét mondana, egyszerűen, természetesen és rugalmas tettekre készséggel. Néha azonban csak a múzsa ihleti meg remek gondolatokkal, a világ közönyös és a szá-

zados kezdeményezés után kullog: az esztéta hiába ajánl egy új magyar Zenepalotát és munkás zeneiskolát, nem hallgatják meg, mert hiába, ilyen is van. Pedig mielőtt mindez észébe jutott volna, kitalálta a Júniusi hetek gondolatát, megírta az első magyar ritmikát és Bartók-Kodállal együtt magyar népdalt gyűjtött. Az önvallomásból homályos, hogy a két nagy zeneszerzőt mi indította arra, hogy munkatársául fogadja, remek jártassága a szójátékban vagy az, hogy ő írta az első dalt Budapestről? A nagy zeneszerzők zavarban lennének, ha válaszolni kellene erre. Az esztéta maga nem ad feleletet erre az izgalmas kérdésre, s vallomása különben is zavart egy kicsit: nem tehet róla, nyilván az istenek haragja, hogy Budapest-dalának szövegét nem ő írhatta. Nem, nem, senkinek sem sikerülhet egyszerre minden. Nem elég, hogy megnyerte a legjobb dal pályázatát? egy csomó férfikar-pályázatot? a Ferenc József-díjat? a Magyar Nők Kar-egyesületének díját? és 6 (hat) Klebelsberg-féle állami díjat? Nem elég. A Budapest-dal szövegét nem ő írta, mégsem! Van, aki megvizsgálná? Ennyi érdem után ugyancsak zavarban van az egyszerű lélek: hát nem kopott, ócska szimbólum a Baumgarten-díj ilyen hatalmas, változatos szellem megjutalmazására? Még az elemista is tudja, hogy érdemei után legalább két évig minden Baumgarten-díjat a kitűnő esztéta kapna. De van vigasz, az istenek mégsem olyan irigyek: az esztéta feleségül nyerte egy polgármester leányát! Ez már igen, ez már balzsam, több a Nobel-díjnál. Az olvasó, aki a jeles esztéta lírai életrajzát elolvasta, boldogan és harmonikus lélekkel csak egyet kérdez, ilyen példátlan jutalom után miért nem adja vissza a Baumgarten-díjat?

RÉDEY TIVADAR: A NEMZETI SZÍNHÁZ TÖRTÉNETE.

A százéves Nemzeti Színház ünnepének három nevezetes állomása van. Egyik a hódolat, mely az újabb száz esztendőnek küszöbén kissé elfogódottan nyilvánult meg; a második az a parádés műsor, mely — évadunkban — most újítgatja az elmúlt száz év magyar drámájának, a színjátszás itthoni és kívülről plántált értékeinek legjavát, azt a műsort, melynek ideális viszonyok közt állandónak kellene lennie. A harmadik: Rédey Tivadar monumentális művének első kötete.

Lehet-e egy színház történetét híven megírni? A dráma csak teste a játéknak, melyet a világot jelentő deszkákon élénk varázsolnak: a Színész lehel életet ebbe a testbe. A dráma olvasva már nem dráma; olyan, akár egy regény vagy vers. A színpadon egyszerre külön léletté válik, s külső világot is teremt hozzá a színház. Ez a lélek kivész a drámából, mihelyt a színész elhal; a dráma megmarad, avultan vagy életrevalóan, de az új színésszel új, más lélek is költözik beléje. Hogyan ébresszük fel hát elmúlt időknek színházi életét? Mai színészeink játéka-hoz viszonyítva csak bátortalan következtetéshez jutunk el, hiszékeny illúzióban ringatózunk. A kornak kritikái segítenének el a való képhez? De hiszen a Nemzeti Színház történetéről van szó, az pedig mindig szálla volt a sajtó szemében s a legnagyobb ellentéteket váltotta ki irodalomban, társadalomban. Még pedig azért, mert ez a *Pesti Magyar Színház* 1840 óta mint *Nemzeti Színház*, a nemzet, mindenki színháza szerepel s a szubvenció révén mindenki jogot formálhat rá, hogy életébe beleszóljon s külön mértékkel mérje. Nincs színházunk, melynek történetét a hozzászólásoknak villámai annyi irányból kerülgették volna. Állandóan légköri veszélynek volt kitéve, egy egyre népesebb család mostoha gyermeke, aki pedig a hazai kultúrához, sőt az egyetemeshöz is leghűségesebben szított, s mégis ez kapott köztük a legtöbb ütést. Mennyivel könnyebb dolga volt mindig az Operának, a zene közvetlenebb, általános emberi hangjánál fogva! Ott a klasszikusok jelentették mindig a virágzó kort, a Nemzetinek pedig éppen az okozott állandóan fejtörést, ami igazi hivatása: klasszikusaink darabjai s a világirodalom klasszikusai. Milyen jó, hogy nem Széchenyi ötlete után, a Dunaparton épült, így legalább nem vethették szét Hentzi ágyúgolyóbisai; ám itt, a belváros szíve közelében, két állomáshelyén meg állandóan honfitársak parittyáinak volt kitéve. Már most olvasuk végig ezt a szakadatlan háborút lapjainkban, folyóiratainkban, s próbáljunk szemellenzönket levetve, klikk-szemponctok nélkül közeledni gyorsan változó korok igazi képéhez. Szép, úttörő munka az, s már épül a fundamentuma; ezentúl, Rédey Tivadar kísérlete után talán gyorsabban, mint remélhettük volna. Addig azonban, akarva, nem akarva, el kell fogadnunk ennek az első összefoglalónak történelmi módszerét, ahogyan, szemlélatomást rajongással s mégis előkelő higgadtsággal, mindig a középúton haladva, méri fel száz esztendő magyar színházi kultúráját. Ez a módszer egyelőre a legjobb: Rédey mindig a faktorok között jár s a leghomályosabb esetben sem maradhat nagyon messze az igazságtól, az *audiatur et altera pars* elvét

vallván. Bár minden bokrot megzörget, elevenbe sohasem vág s inkább elsimítja a bántó tényeket, mintsem hogy, végleges eredmény reménye nélkül, szenzációhajászatból, felkavarja őket. A színház százéves szabadságharcát békésen összegezõ politika ez. Bárha nyugtalan vérünk itt-ott csiklandozni kezd egy-egy kiaknázatlan «gazságszolgáltatás» lehetőségekor, lassanként mégis megnyugszunk az õ salomoni ítéletében. Mert amennyire nem a vérmes szentenciák embere, éppúgy talpig modern tekintetű mindvégig. Úgy gondolja, hogy a Nemzeti Színház, a maga százéves történetében, egyetlen lelkeséget jelent, mintegy egyetlen lényt, akinek minden szerve szolgálatban áll, s jó vagy rossz sorban, de mindig a halhatatlanság felé igazodva működik. Fény és árny játéka egyformán a művészetért való s ebben a folytonosságban névtelenek és híresek, mellőzött vagy későn felismert tényezők erejükhöz s viszonyokhoz képest egyaránt a legjobbat adták, s nem polgári sorsuk vagy művészi hivatásuk jutalma vagy elmaradt bére, hanem a szolgálat aránya volt a fő, mellyel az ország első színházának ügyét előbbre vitték.

Rédey könyvében, ha az adatok tömkelegén átnézünk s a főbb útvonalakat követjük, egy lángész pályáját látjuk. Könyvének szervezése s a benne lüktető vérkeringés jól elénk idézi ezt a felséges lényt, ezt a százéves zenit, aki két nagy alkotásán kívül a tehetségek kisebb termékeit is magában hordozta s időnként, mikor a maga fenkölt régióiba tévedt s a viszonyokkal megbékülni nem tudott, e szaporább gyermekeit küldte ki, megbékélni a korral s fejlesztve előbbre juttatni azt. Mert a zseni csak nagyritkán találkozik a maga korával, nálunk pedig soha. Sem Katona József, sem Madách Imre nem láthatták alkotásukat a színpadon. De mégis, mindkettő a Nemzeti Színházban érte meg virágkorát, egy következő nemzedékben. Az egyik a Nemzeti Színház romantikus korszakának legmagasabb orma, a másik a már eleurópaiasodott Nemzeti Színház teremtő atyamesterének kongenialis megértéséből kezdi halhatatlan életét. E két alkotáson innét és túl folyik a Nemzeti Színház tehetségeinek élete, a Kisfaludy Károlyoké, a Gaal Józsefeké, a Szigligeti Edéké, a Csiky Gergelyeké, Tóth Edéké, napjainkig. E két orom-alkotás csúcsai már átnéznek Európába s rokon hegyóriásokkal váltanak Montblanc-üdvözetlet, s rajtuk sem ragyog kevésbé Apollo napja, mint azokon. E két alkotásban jutottunk legközelebb Európához; a *Bánk bán*nak, *Az ember tragédiájának* nincsenek más közösségei nagy társaikkal, mint ami lángész és lángész között lehetséges. A többi már több elemet mutat idegenből, tehetséges drámaíróink darabjai egy-egy fokát jelentik a külfölddel való öntudatos kapcsolatoknak, szorgalmunknak is, hogy mi sem maradjunk el a világtól.

Rédey könyvében ez a két aránytalan alkotásterület, legalább terjedelemben, nincs eléggé elválasztva; lángész és tehetség művei bizonyos krónikás egyszinten mozognak, a különbség nagyobbára csak jelezve van, az olvasó tájékozottságára bízva. Ám így is beláthatni e meghatóan szép és törekvő fejlődést, a két magányos nagyság művétől megszakított folyamatot, melyet a magyar színház kultúrájának neveznek. Ez a kultúra mindig akkor szolgálta a nemzet ügyét legjobban, mikor a magyarság gondolatáért harcolt s egyben kapcsolatot tudott teremteni az emberiséggel.

Rédey négy fejezetben és sok apróbb szakaszban kíséri végig a Nemzeti Színház fejlődését, megnyitását, a szabadságharc bukásáig, a kiegyezésig s végül az opera különválásáig. Hű krónikása e korszakoknak, s ha ítélete néhol csak hozzávetőleges és inkább a szavazatok aránya szerint alakul is,

talán éppen ezért korszerűbbek is fejezetei, s könyve sokféle szint kap. Rédey nemsietős kirándulóvonatján szinte minden kis megállóhelyen időzgetve tekinthetünk szét. Rengeteg új adat került így egymás mellé, száz év egész társadalmi élete benne lüktet ezekben a fejezetekben s az egész egykori magyar szellemiség hullámverését érezzük körülöttünk. Könyvtárnyi anyag ez, Rédeynek, a szorgalmas, kifogyhatatlan érdeklődésű színházbúvárnak a szélrőrsa minden irányából kellett szereznie roppant anyagát. Még elképzelni is szédítő, ha meggondoljuk, micsoda hidegvér volt szükséges ahhoz, hogy minden tényező, a maga sokféle ágazatában, vonatkozásában, megfelelő helyre jusson s az ismétlődések is úgy helyezkedjenek el, hogy egyúttal a kép továbbfejlesztését is előmozdítsák. Csak a színház olyan régi és alapos ismerősének sikerülhetett ez, mint ő. Több mint harminc esztendő érdeklődése fűzi a magyar színház életéhez, s csak a Napkeletnél végzett színi kritikus pályája szinte másfél évtizedes immár. Nagy tájékozottsága, dramaturgiai tudása, finom ízlése, a játéktílusoknak ismerete segítette abban, hogy a nagyközönségnek, de szakembereknek is újat, érdekeset tudjon mondani arról: hogyan támad nálunk európai dráma és színházi élet, s (egy ideig az operával egy fedél alatt) hogyan vesszük át lassanként a világirodalom drámakincsét, hogyan válik idegen mintákon nevelt színművészetünk magyarrá. Rédey, sokrétegu művében egy halhatatlan művészi állapotot rajzol, mely a színház emberét, a legforróbb művészet birodalmában, örökké ugyanannak, csak megjelenési formáiban mutatja másnak.

Elgondolhatjuk, milyen stíluskésziségre volt szükség itt, ahol a tények ismétlődése következtében oly könnyen kimerülhet a legdúsabb szótár is. Rédey hihetetlen bőséggel ontja szinonimáinak gazdag készletét. Higgadt, szemléltető előadása, melyet gyakran a humor mindig megértő lelke ragyog be, frázistalan csevegés mintaképe. Talán túlságosan is feláldozta magát, mikor nagyon is népszerűsítőnek mutatkozik, holott egyszerű, sehol a tudóskodás homályába nem menekülő előadása komoly studiumok eredményeit pazarolja.

Külön elismerést érdemel a *Királyi Magyar Egyletemi Nyomda*, a pompás kiállításért, a tiszta, hibátlan szedésért (egyetlen bántó sajtóhibára sem emlékezünk), a sok szép illusztrációért, a remek kötésért, s főként azért az áldozatért, hogy ez a mű a Magyar Könyvbarátok sorozatában megjelenhetett. Érdeklődéssel várjuk a második kötetet. *Vajthó László.*

Dallos Sándor: Dunántúli legendáskönyv. (Nyugat kiadó- és irodalmi r.-t. 1937.)

Dallos Sándor dunántúli legendái «a modern Budapest kellős közepén» íródtak, a kegyes-naiv történetek az elmerült gyerekkor feltűnő ízeiből álltak egyé és az, aki az áhítatos és rémes históriákat elmeséli, erősöntudatos író a javából. Az élmény ősi zamatata és a megmunkálás tudatos programmszerűsége dönti el Dallos Sándor legendáinak értékét is. Értékét, amely ebben az esetben annyi: mindig tudja megközelíteni a legendát,

milyen mélyre tud hatolni a népi naivitásba, mi az a határ, amelyen túl már nem mehet. A legenda éles ellentétben van a novellával, a tudatos műfajjal, amely minden líraiságában is csak egyetlen ember egyetlené sűrűsödő élményeinek kicsapódása, — a legenda, az igazi népi legenda, szülője a közösség. A mag kicsi és legtöbbször bibliai, — hozzá kell tenni, hogy az apokrif evangéliumok kincseiből öröklődött, — a legenda-magot legendává már az élőszó kerekíti. Végtelen útja van a legenda születésének, a megdőbbsent

áhitattól a babonás misztikumba való ágazásig, a bibliai csodásságtól a valóságos élet valóságos asszociáció soráig. A tudatos írónak a legenda kifejlődését kell elcsipnie egy alkalmas ponton, ahol a fantázia már megmozdult, de a mű még nem vegyült az élet túlságos jelenlétének jegyei közé, — a legenda a magból már kifejtődött, de nem tapadt hozzá még a népi elbeszélés lankadatlan türelme és részletezése, a meseszerűség csilám-pora és a kegyesség negéde. Így aztán az lesz az igazi tudatos legenda, amelyik mintegy stilizálja a valóságos népi legendát, — s a stilizálás ebben az esetben megszűrést, elvonást jelent.

Az író dolgozhat tudatosan, szándéka lehet a folkloristáé, — Dallos Sándor legendáit bevezetéssel látja el, keletkezésükről számol be, összegezi a kialakító erőket, körképet ad a tájról és a lélekről, ahol a legendák élnek és megszülettek. A tudatossága sokszor már erőszakolt: nem pergeti le szabadon a mesét, ahogy a népi mesélő, akinél az elbeszélés és a kommentár eggyé olvad, — Dallos bele szól, fordulatokat előlegez, kártyái közé mutat. Tudja jól a népi legenda, a népi elbeszélés elkülönöztető jegeit és alkalmazza is őket. Alkátában van valami elfolyó, vérmérsékletében valami tempótlanul nyugalmas, — ismerős területen jár, amikor halmozással, részletezéssel, meg-megálló és meddő stíl-költőiséggel dolgozik. «A Mária-fű», litániás hosszadalmasságával, a nyelv felfokozott kecsességével, a történet-formálás vázlatosságával a novellista Dallos rozszabbik felének is igazi tükörképe. Az ismétlésekben való elidőzés, a szüntelen refrén-kiséret, a melodramatikus lírizálások Dallos hibáit mutatják, élesen és vonalainak gazdagságával, a legendairóban is. Érdekes jelenség, hogy az élményeiben, ihletében annyira ösztönös Dallos,

akinek gesztusaiban van csak valami kemény, hajthatatlan öntudatosság, ennyire el tud merülni a tudatos vonalvezetés, a tudós mese-kiképzés veszedelmei között.

Az író lehet folklorista, ha legendát ír, — de megmaradhat költőnek is. Dallos kikerüli alkata és szándéka veszélyeit, a kissé szenvedő folklorista visszaszorul a költő mögött, aki személyes élményről, egy mélyről felnyúló örökségről tanuskodik legendáiban, és amikor nem törődik a legenda, a népi közlésmód iratlan szabályaival, önmagán szűrve át a nép témáit, — s meg kell adni, hogy ha kifundált témák is, akkor is minden ízükben népiek, — valóban hiteles, a «valódi népi legendától» elkülönözhetetlenül magyar és dallosi legendákat ír. Mi a dallosi legenda lényege? Szeráfikus szelidség, az elérhetetlen után való sóvárgás, amely sohasem lesz tragikumká, bár mindig a tragikum peremén jár. A holdhomlokú legény az egyik legendában eléri vágyát, eléri igazi párját, de nem találkozhat vele a testi egyesülés teljességében, mert a holdbéli leány csak külsejében nő és nem szerkezetében, — az aranyzórú paripa épp ilyen olthatatlan lélek, aki kénytelen rozszat cselekedni, hogy célja beteljesedhessen, de elrendelt zsákmánya így is kényszeredett, igazán nem beteljesítő, — s ez a nosztalgia minden legendában egyformán megvan. És érdekes találkozás, hogy a népmese váza is legtöbbször a nosztalgia: vágyakozás az elérhetetlen után, amelyet valami hősi, abszurd cselekedet megszerezhet. A legendában a megszerző cselekedet mindig az isteni gondviselés, a mentő kegyelem, — az «Asszuszóló» után epedő szegény asszonynak maga az Úr Jézus szerzi meg a vágyva-vágyott gyümölcsöt.

A kimondottan vallásos, a lényege szerint legendái indíték csak másod-

sorban sikerül Dallos legendáiban teljes értékű alkotássá. A lebegő áhítat éppen ezekben lesz túlságos, a kifejezőmód lehetőségei éppen ezekben kábitják el az író és ösztökélik a mindent-kimondásra, ami ebben az esetben csak a bőbeszédűség, a farsztó részletezés, a szétmálló költőiség lehet. Az egyetlen «Búzaszem csodája» kerüli el a kínálkozó veszélyeket, de ez aztán a kötet legszebb darabja. Sokkal igazabb a legenda légköre, ha csak a vallás rekvizitumai szerepelnek. Dallos sohasem tudja elérni Supervielle legendáinak kristályos tisztaságát és áttetsző konstrukcióját, — de eléri ezt az ezüstös, szférikus költészetet ott, ahol a profán mese és a liturgikus legenda fonódik a babonának és a paraszti rémlátásnak szövedékévé. «Az esőember» iszonyata, csattogó ritmusa, frissesége, a «Holdhomlokú legény» elomló, tehetetlen költőisége superviellei árnyakat idéz föl, — és sajátos dallosi kedvessége, lírája, nyelvének magyar zenéje is ezekben a legvonzóbb, legmagyarabb és legegységesebb. Itt már szoros a kapocs Dallos, a novellairó és Dallos, a dunántúli legendákat újraköltő között, és az átmenet is láthatóbb, biztosabb egy belső leiggadás, stíláris egyszerűsödés felé.

A kötet nyolc legendája lezárja Dallos pályájának eddigi első, kicsit talán elnyúlt szakaszát. Sok hiba, sok, hibákban való megállapodás van bennük még most is, Dallos Sándor fejlődése mintha lassabban haladna a kelleténél, mintha a megismerkedéskor látott arcot vennénk észre ezeknek az új munkáknak a tükrében is. De valószínűleg közel van az idő, — a legendák java erről vall, — amikor Dallos is megtudja, hogy ön-maga hagyománya kötelezi a legkevésbé és elérkezik a döntő próbához, melynek csak egyik kísérlete volt a dunántúli legendák könyve.

Thurzó Gábor.

Thiess, Frank : Csuzima. Egy tengeri háború regénye. Ford. Salgó Ernő. Budapest, é. n. Athenaeum. 396 l. 8°.

A szerző maga is lenyűgözve azoktól az eseményektől, amelyeket egy tengeri háború regénye címmel látott el, bevallja, hogy a «történelem többet alkotott, mint az ő képzelete». Így is van. A képzetet helyét elfoglalta a különböző vezérkari jelentések beható tanulmányozása, az egykori naplók és híradások átkutatása. Mindez inkább a történetíró hatalmas munkájára emlékeztet, semmint az író művészetére. Ahhoz, hogy az így elért részletekből az egész föl-táruljon, csak fegyelmzett tollra van szükség és elrendező tehetségre, amely a torlódo eseményeket a maguk egymásutániságába helyezi. Mégis, a szerző azt írta műve homlokára «regény». — Vajjon, az-e Thiess műve? Aki végigolvassa ezt a könyvet, percig sem fog habozni, hogy a regény mellett foglaljon állást, mert itt, hogy a szerző szavaival éljek ismét, «a történelem minden képzeletnél hatalmasabb erővel tornyosítja egymásra a kötömböket, amelyekből felépíti a világtörténelem költeményét». Valóban, a történelem költemény. Ki tagadná, hogy a valóság sokszor felülmúlja még a képzeletet is.

Ám, a kötömbök magukban csupán események, a tornyosító erő maga az ember. S ez a másik elem, amely regénnyé teszi Thiess írását. Vannak a történelemben átlagon felüli emberek, hősök; miért ne lehetnének egy regénynek is hőseivé. Akár az egyedülálló hőst, Rozsdjett-szvenszkij orosz tengernagyot látjuk, akár a vele szemben álló, elemi erejű összességét a korhadó cári Oroszországnak, mindenképp adva van a regényíró számára az epikai lehetőség. Jellemfejlődésről persze szó nem lehet, de olyan adottságokkal dolgozni, mint amilyenekkel az író témája kap-

csán ebben az esetben találkozott, nem könnyű munka. Rideg tények igazolják, hogy Thiess semmit sem rajzolt túl sem Rozsdjetszvenszkij jellemében, sem azokban az alakokban, akik örök szegényfolttal állnak a történelem ítélőszéke előtt. S mert «a háború törvényei nem logikai, hanem erkölcsi természetűek», ezek miatt a «csak» emberek miatt el kellett pusztulnia az annyi vésszel sikeresen megküzdő tengernagynak és flottájának. De, és ebben van ennek a regénynek az érdeme, az embernek rá kell döbennie arra, hogy akár a vezető, akár az alárendelt szerepét tölti be, felelős cselekedeteiért! S amikor ez a felelőség ott dobog a szívekben, akkor elfeledik a 20.000 mérföldes tengeri út minden gyötrelmét, el a japánok fölényét és a maguk nyomorúságos készültségét. A megverteknek Csuzimánál nagyobb dicsőség jutott osztályrészül, mint a győzőknek.

Maga az ütközet, a tengeri csata meglegednék egyszerű leírással, amelyből a katona harcászati elveket, az újságolvasó napi érdekességet méríthet. Nem is igen kapunk csataelemzéseket. Az író helyes arányérzékkel csak megvillantja, fölvezolja a sorozatos hadműveleteket. De, hogy ehhez is van érzéke, sőt alapos tudása, azt megmutatja a világtörténelem legnagyobb tengeri ütközetének, a csuzimainak, megjelenítésével. Thiess azonban nem az idegekre akar hatni, hanem az értelmet működteti. Ezért szórakoztatja könyve elsősorban a művelt olvasót. A szórakozás jelen esetben nem könnyű, de tanulságos. Kevés íráson lehet és kell annyiszor elgondolkodni, mint ezen, s ha ehelyenkiint fárasztóvá teszi is az olvasást, megéri a fáradságot. — A fordítás nehéz munka volt, az bizonyos, azonban ezt már nem volna szabad az olvasóvnak éreznie!

Clauser Mihály.

Utolsó jelenések.

— *Horváth Béla versei.* —

*«Az utcán lassan leng a sárga füst,
a földön hömpölyög a mérég,
A buzgalom megdermed az anyagban,
Rombadől a mozdulat,
Már nem jajong a bárgyú nép,
Nem bög az állat, nem bozsoq a féreg...»*

*A mérég bátran működik,
Nyálat bocsát a pokoli varangyos,
A megfagyott seben burjánzanak
Tovább a sárga vegyszerek,
Zizegve dől a sűrű gáz,
De mozdulatlan holtakat harapdos...»*

Igy jelennek meg a költő előtt az «utolsó jelenések», így zengenek a hivatott vátesz komor jövődölései arról, ami be fog következni. Nem spengleri mintára készült filozófia ez, s Horváth Béla egész lírája nem a spengleri értelmezésű «Nyugat alkonya» hangulatok költői megszólaltatása. A hívő jajszavai ezek, annak az igaz embernek intó kiáltásai, akiből a kor látványa kicsiholja azt a nagyszerű pátoszt, amellyel régi, a költőt még prófétának is érző alkotók szóltak a világhoz. Ihletője nem hideg elmélet, nem racionális meggondolások, hanem a hit és a jó és rossz közötti harc látványa, s az a mélyen katolikus lelkület, amely érzi a «pokoli denevér» jelenlétét, de érzi a Bárány igazságát is, s a Civitas Terrena ködös égboltozatára a boldog égi város látványát vetíti. Benne újra és megdöbentő erővel nyilatkozik meg ez a Szent Ágoston-i kettős világlátás és annak minden föltétele és természetes követelménye: a bűnös szenvedése, a Jézus édességére vágyakozó jóra való készsége, s a Krisztus ügyét szívéen viselő harci kedve. Mert aki a világot ennyire jó és rossz, Isten és Ördög örök küzdőterének látja, nem állhat meg a látvány szemléleténél; annak föltétlenül a jó oldalára kell állnia, annak háborút kell viselnie Krisztus seregében a gonoszok ellen. És annak oda kell találnia, oda kell

borulnia «az édes Egyház» mellére, a Civitas Dei nagyszerű közösségébe kell mintegy beleomlania, a Kegyelem kiapadhatatlan forrásaiból kell erőt merítenie.

Horváth Béla költészetének egyik nagy értéke, hogy ennek a katolikus világnézetnek minden mozzanatát magáévá teszi, nem úgy, mint azok, akik szívesen választják ki belőle csak azt, ami színpadias, ami olcsóbb és hozzáférhetőbb lírai anyag, s ami a hagyomány szerint esztéticizmusokkal könnyebben összeegyeztethető. Benne a katolicizmus nem póz, aminthogy nem az a váteszi hang sem: a (és nem egy) katolikus lélek megnyilatkozása a legmagasabbrendű művészi formában. Lehet, hogy forradalmak tűnik, de ez a forradalom az Egyház forradalma, ez a szegények és kisemmizettek felé hajló szeretet az Egyház szeretete, a szabadság, melyért síkraszáll, az a szabadság, amelyet az Egyház ad az egyénnek, s ez a kritika a hatalom és a hatalommal visszaélők ellen az Egyház bíráló szava is. Harci heve az Ecclesia militans hevülete, melynek forrása a tőrrel átszakított Szív.

S aki ezt a szellemet hirdeti költeményeiben, költő a szónak abban a ma már kivesző értelmében, ahogy költő volt egy Villon és egy Ronsard, «céhbeli» abban az értelemben, ahogy a «céhet» és «céhbeliséget» Ronsard és köre értelmezték. Ez a költői magatartás a líra új forrásait nyitja meg, ez a költészet játék ép úgy lehet, mint felelős prófétaság. Nyelvileg pedig azt az emelkedett ódai kifejezőmódot és költői dikciót kelti új életre, amelynek Vörösmarty óta Babitsot leszámítva, alig van példája irodalmunkban.

Modern ez a líra a modernség álarc nélkül, és hagyományos a hagyományosság kenetessége vagy filologizálása nélkül. Új és úttörő, komor hangulatában is nyers tavaszra emlé-

keztető, olyan tavaszra, melynek levegőjében benne van a friss évszak minden feszültsége s a régről gyűlt nemes avar érett arómája. Villon és Szent Tamás, Ronsard és Claudel hagyománya, s a tétova világnak új és öröktől fogva fénylő csillagokat mutató enciklikák gondolatvilága ötvöződik egyggyé benne.

Fölösleges és esetlen vállalkozás lenne «szép» és «jó» verseket, sorokat és kifejezéseket idézni belőle. A kötet így, a maga egészében áll helyt magáért és írójáért. S a hely, amelyet költőjének biztosít, egyike a legelkelőbbeknek új irodalmunkban.

Rónay György.

Egy politikai irodalomtörténet maradjára. Féja Géza: Régi magyarság. Tátra kiadása.

Ha az irodalomtörténetíró olyan szempontból értékeli át a magyar irodalom mozgalmas történetét, hogy bizonyosságot kapjon politikai felfogásának helyessége felől, a kísérlet bármennyire izgató az író számára, a jövő szempontjából nem bír különösebb jelentőséggel. Féja Géza az új népiség legfanatikusabb apostola, aki a magyar élet felfrissülését a magyar parasztság anyagi és szellemi megerősödésétől várja. Természetes tehát, hogy irodalomtörténetében kutatja elődeit is, kiknek egyivású írásainál hosszan és boldogan elidőz. Így történik azután, hogy amíg finyásan beszél Amadé Lászlóról s elsikkasztja neve elől a bárói címet, addig Orczy Lőrinczet a korszak leg híresebb költőjévé kiáltja ki. Miért? Mert az egyik «A parasztsághoz» írt verse a végén ódába szépül.

Az irodalomtörténetet, amelyet minden különösebb ok nélkül átértékel, gyanakvással fogadjuk. Beöthy Zsolt európai hangú, nemesveretű irodalomtörténetén nevelkedtünk s ha korokról és írókról véleményt kell változtatnunk, azt csak úgy tesszük

meg, ha a történetíró kemény s ha kell, erőszakos módszerrel meggyőz bennünket álláspontunk tarthatatlanságáról. Féja Géza rapszodikus s harcias egyénisége rendelkezik mindazokkal a képességekkel, amelyek alkalmasak arra, hogy meggyőződését fellebezhetetlenül kinyilatkoztassa. Más kérdés azonban az, hogy a keresztény középkor s a protestáns-kor — ide nem értve a katolikus reformáció korát — nyújt-e olyan lehetőséget, hogy az irodalomtörténetíró kemény példákkal rámutasson igéinek ősi alakzataira s ezzel igazságának a magyar irodalom legrégebb műveiben való rejtőzésére. Egy népietlen kor elsikkaszthatta a népi erők felszabadítását hirdető türelmetlen hangot, de egy új s a népiesség jelszava alatt szocializálódó irány legfőbb igehirdetője szabadítsa azt fel s juttassa a régi módszereket a szabad s mind európaibb magyar szellem ítélőszéke elé.

Fenti szempontok figyelembevételével érthetővé válik, miért időz el Féja Mátyás királynál, a népi uralkodónál, miért kapcsol össze vele évtizedeket uralkodása előtt és halála után. A humanizmus, amely Mátyás udvarában kivirágzott, az első ismerős áramlat Féja népe számára. Az írók közül Pannoniai János az első, akit eredendő kereszténysége s humanista szelleme együtt segítettek a szenvedő néphez.

Áldd meg e földet, Atyám, nyugalom kell végre a népnek,

Fájnak a harci sebek s oly szomorú a halál.

Bornemisza Péter csodálatos zengésű prédikációjából is ilyen az idézet:

«És eljő a nagy, szép melegítő, megékesítő teremtő és éltető nyáridő, kiben mindenek megújulnak, meg-elevenednek . . . a megéhezett, fázott szegények melegítettnek». A paraszti-mezei örvendezés első hangja. Méliusz Juhász Péter prédikációjából

pedig azt találja jellemzőnek, amikor óvja az adókivetőket: ne edd meg, mint egy kenyeret, a községet. Heltai Gáspár is a szegények és elnyomottak védőjeként kap neves helyet és bő méltatást. Zrínyi terjedelmes tárgyalása után Apácai Cseri János, az árva jobbjágyfiú részesül lírai megemlékezésben.

Féja bő helyet hagy a pogány vágyakozás számára. Idézéseiben szívesen alkalmaz olyan kitételeket, amelyeket régi irodalomtörténetek szemérmesen elhallgattak.

Az egyes korok kapcsolatainak kihangsúlyozása sem alkalmas arra, hogy a folytonosság biztonságos érzését keltse bennünk. Mindez azonban csekély hiba akkor, ha számbavesszük lelkességét, amelyet a magyar szó szépsége vált ki belőle. Ez a lelkesség, amely néhol lelkesedéssé magasztosul, feledteti a zökkenőket s a hibákat s az olvasót is a régi magyarság csodálójává hangolja. Módszere, amellyel az egyes írókat megszólaltatja méltatásai során eredeti, bár egy kötet nem alkalmas arra, hogy az írók reprezentáló szemelvényeket kellő mennyiségben tartalmazza. Így bő alkalom kínálkozik arra, hogy csak olyan részletet nyújtson szemelvényként a történetíró, amely az ő átértékelését aláhuzza és elfogadhatóvá teszi.

Ijesztő őszinteség korát éljük. A regényben mezítelen lelkek didegnek. A leleplezés egyre kínosabb és fájdalmasabb. Kénytelen kelletlen tudomásul vettük ezt az őszinteséget. A kor izlése ellen hiábavaló volna minden appellációnk. Sohasem hittük volna azonban, hogy ez az irány az irodalomtörténetet hűvösebb tájaira is átcsap. Még el sem ült a csodálkozás, amelyet Szerb Antal újrendszerű irodalomtörténete keltett, máris Schöpflin Aladár irodalomtörténete vert vihart. Féja irodalomtörténete az első, amely politikai szempont

figyelembevételével íródott, bár meg kell vallanunk, hogy politikája és irodalmi felfogása édestestvérei egy-másnak.

Marék Antal.

Ivan Cankar : Jernej szolgálgeény.
(*Nyugat kiadása, 1937.*)

Valahányszor a művész nem bírja el a dolgok ezerszínű arcának, a változásnak kínzó és bántó éleségeit, valahányszor nem bírja a felelősséget, hogy a megfoghatatlant rögzítse: visszafordul, ahonnan elindult, az egyszerű látásmódhoz, hogy erőt merítsen. Ahhoz a látáshoz, ahol a dolgoknak csak egy arcuk van, mint a nagy darabokból össze-tevődő végtelen síknak, a földnek, a primitív látásmódhoz. Aki viszont gyökerükig ismerte meg a dolgokat, éppen mert látja sokféleségüket, egy tud lenni velük s most már tudatosan veszi ki belőlük a lényegest, hogy teremtő és alkotó művészetének szolgálatába állítsa. Primitív és kiteljesült között látszólag nincs különbség, de mégis: egyik az élet természetes, másik az élet letisztult egyszerűsége.

Ivan Cankar nem primitív és nem kiteljesült, bármennyire is közel van hozzá. A «Jernej szolgálgeény» visszavágás művészi fejlődésének abba a korába, amikor megérett már benne a belátás, hogy az élet jelenségeit ábrázolhatjuk bármilyen sokszínűen, nem ábrázoljuk feltétlenül magát az életet. Ebben az írásban, amely a legtöbbet mondja róla, ősi és egyszerű törvényeivel a világot teremti meg önmagában és a papíron.

Jernejt negyven évi szolgálat után gazdája halálakor a fiatal földesúr elkergeti. Jernej magáénak érzi a föld gyümölcsét, amiért dolgozott és harag nélkül, bizalommal indul el, hogy megszerezze igazát. Kié a föld? Aki megmunkálja, vagy aki elfoglalja? A diák és a falu bírása,

akkal találkozik, azt tanácsolják, hogy menjen vissza és könyörögjön alamizsnáért, ez az igazság? Nem, ez a törvény. Minden bajoknak gyökerét, a világ-törvények és az isteni parancs kettősségét, összeütközését fogja meg ezzel Cankar. Jernej jár az emberek között, megbocsát a csúfolódóknak, a gyermekeknek, akik megkövezik, egyre magasabb bírak elé kerül. Gyűlölet nélkül megy útján, mert erős a hite: az Isten elküldte a maga igazát a világra. Fenyegetés, röhögés nem tántoríthatja vissza, folytatja útját, amely egészen a megoldásig Krisztus küldetése is. Csavargók, zsványok közé csukják: szíve csordultig tele van hittel. Szól az emberekhez, egyszerű, mint a csöndes lélegzésű föld, minden szava élet: kenyér. Cankar itt adja írásművészetének teljességét. Jernej ugyanazt a dolgot mondja el ötször-tízszer, szavainak végig aranyfedezete van, érezzük minden szó őszinteségét: mondanivalójának egyszerűsége és visszatérő ritmusa a népmesék hangjára emlékeztet. Ugyanazt elmondani a hőssel, anélkül, hogy Cankar külső és belső mechanizmusba tévedne s úgyhogy mégis az életet érezzük mindig: a legnagyobb művészek kiváltsága.

De az emberek nem értik meg a szó lelkét, az igazságot. Jernejt hazatoloncolják. De ő még hisz, Cankar még építi a világot, még érzi, hogy minden külső erő vak s a belső erő az élet, az igazság, ami teremthet a hittel. Jernej a paphoz megy, most még tökéletesebb Cankar művészte: érezzük, hogy Jernej elveszett, nem önmagától, hanem külső erőtlől vár segítséget. Valóban, a pap csak szavakat tud mondani, de nem tudja átnyujtani ő sem a szó lelkét. Jernej keserűséggel, bizalom nélkül távozik s itt válik el sorsa Krisztusétól: már nem hisz. Véghezviszi szörnyű tettét, megsemmisíti, amit

alkotott: fölgyújtja a gazda házát. Cankar ezzel eljutott a végsőikig: az életet tovább építeni nem tudja, a végső megoldást az emberben, a teremtő hitben nem látja. S hogy a végső ponton a megoldást nem találja — szétzúzza művét, mint Jernej a maga munkáját. Túl a forma művészetén és mondanivalójának teljes belső tartalmi áradásán, Cankar valóban a legnagyobbak közé állítható, de hogy a kiváltságosak sorába tartozzon, akik utat is mutatnak, nem juthat osztályrészeül.

A kötet másik darabja — Mihaszna Markó és Mátyás király — a népmesék báját, őszinte naivitását érezteti, bár Cankar lírája bonyolultabb, mint a népmeséké. Markó a rend ellen örökösen lázadó szlovén Peer Gynt, akit a szívvágyai hajtanak. Pével Ágoston fordítása szolgálatot tett magyar átültetésével irodalmunknak. *Soós László.*

Lámpák a ködben. (*Túrmezei László, Kovács Imre, Forgács Antal, Simon Menyhért, Kelen László, Gömöri Jenő Tamás és Szekszárdi Molnár István versei.*)

«A ködben pár halk lámpa ég.
Köröttük színes fénykerék.
Ám ott sem látni arcokat.
Árny csak, mi rajtuk áthalad.
A lámpa? Egy-egy szónk talán;
Egy mosoly arcunk vonalán;
Egy rezzenés, mely nem mutat,
Csak jelzi jelénk az utat» —

mondja Túrmezei László halk szerénységgel szinte válaszként Gömöri hetykén rikoltó és mellkongató kötet-címére. Valóban titokzatos és ismeretlen jószág az ember, még a leg egyszerűbb fajtájában is, ám a poéta-fajta méginkább hajlamos a saját bensőségének, emberi és költői mivoltának túlértékelésére. Így jönnek létre tömegével az átlagversek, mind megannyi bizonyítékaként annak,

hogy teremtőik csak széplelkek, akiknek nem mindig sikerül érzéseiket és gondolataikat maradéktalanul és kifogástalan formába önteniök. Nem is olyan titokzatosak tehát, mint maguk gondolják, mert nem költői nagyságok, hanem legfeljebb csak szelidszavú poéták, akik közül egyik-másik ennek ellenére is, sőt, minden gyengesége ellenére is, néha meglepően biztosan áll a — saját talpán.

Igy mindenekelőtt *Túrmezei László*, aki — ha kifejezőerőben még nem is — mondanivalójában és kifejezéseinek egyszerűségében már eljutott önmagáig. És ez nagy szó, még akkor is, ha formabeli fogyatékságai egyelőre nem is képesítik versenyre a gyakorlottabb tollú mestereberekkel. Van valami friss eredetiség rövid négysoros epigrammatikus strófaiban, melyekben önnön sajtó magyar sebére vagy a szociális problémákra s a magyar lét sorsdöntő kérdéseire tapint. Kötetének kivált első ciklusai nyújtanak biztató ígéretet kifejezőerejének fejlődésére.

Szárnyalásban, a lélek magasabbrendű akarásaiban feltétlenül felülmúlja őt *Kovács Imre*, a protestáns papköltő *Mindennap éneke* című füzetével, de nála viszont a friss eredetiségnek azt a megnyerő zamatát nélkülözzük sajnálattal, ami Túrmezeiben olyan határozottan megvan. A maradéktalanság és a kifogástalan forma neki sem mindig erénye, de azért így is van egy-két szép verse, mint a «Nálam járt a napsugár», és a «Legnagyobb professzorom».

Körülbelül kettejük között foglal helyet *Forgács Antal* kis kötete, melynek a modernül tudálékosan hangzó *Időm törvénye szerint* címet adta. Belőle szintén hiányzik nemcsak Túrmezei frissesége, hanem Kovács lelki szárnyalása is, de viszont mind mondanivalójának kifejezésében, mind pedig verselésében gyakorlottabb náluk. Különben rokonszenves

könyvecskéjének sorsát azonban, sajnos, mégis csak az dönti el, hogy mondanivalója s annak kifejezési módja meglehetősen lagymatag: valahonnan a jó átlagból bugyog és magán viseli a szárnyatlan rutin egyhangúságának bélyegét.

Simon Menyhért, a felvidéki poéta neve az évek során át meglehetősen rokonszenves csengésűvé vált azok számára, akik különösen az embersegebb ember ideáljáért kifejtett nemes törekvések megalkuvás nélküli harcosát becsülik benne. Sajnálatos, hogy költői kifejező ereje nem mindig áll arányban mondanivalójával, és verselése is nem egyszer elakad ott, ahol pedig szárnyalnia kellene. *Testvéreknek üzenem* című kis kötetének így inkább szónokias íze van, mint költői zamata. Legfőbb értéke, tisztasága mellett, feltétlen maisága.

Kelen László maisága ellenére is, már lényegesebben elüt az eddigiektől. Míg azokat ugyanis jórészt rokon közösségbe köti egymással a szív és lélek sugárzó köteléke, addig az ő hideg intellektualizmusa és szenttelen egyénisége közömbösen hagy, mert nincs hangja, mely megfelelő hurokat zendítsen meg bennünk. Hangja, világnézete és életszemlélete a liberális lapok szellemiségén nevelődött kávéházi polgártípusé, ráadásul verselése is annyira felületesen pongyola, hogy írásait minden egyébnek inkább nevezhetnők, mint költészetnek. *Férjikor* című kötetét így izléses kiállításán kívül alig érdemes egyébért említenünk, mert egyéni mondanivalója nincs.

Szellemi rokonságban társa Gömöri Jenő Tamás, aki valamikor ügyes szerkesztője volt a Modern Könyvtár széles körökben elterjedt füzeteinek. Valószínűleg az azokban összeverődött írói környezet hatása lovalta be őt az irodalomba, mert a *Van ember, aki tudja ki vagyok?* című, szintén csinos kiállítású kötete még a Kelené-

nél is gyengébb. Míg ennél ugyanis itt-ott még fel-felcsillan az intuitív meglátásnak valami halvány sugara, addig Gömör versei csupán a robotos akarnokság és a szenvedélyes csak-azértis versírás izzadságát gőzölik magukból. A szerző a vigasztalan bőbeszédűség laposan hőmpölygő szóáradatával kábítja a jobb sorsra érdemes olvasót, akinek még csak a rutinos verselés kárpótlását sem nyújtja, mert annak törvényeiről a saját gyakorlatában távolban derengő fogalma is alig van.

Feltűnő zavarossága helyezi utolsó sorba *Szekszárdi Molnár István* finom kiállítású kis kötetét, az *Álmok tavát*, melynek költői helyezését még a nyelv törvényeinek felrúgásából eredő magyartalanságai is rontják. Csak a szépet-és nagyotakaró jószándékot érezzük ki ezekből az írósaókból, meg, sajnos azt, hogy a szerzőnekj egyelőre sem írói, sem költői ereje nincs a mondanivalói kifejezésére. Igazán kár pedig a jószándékai hullásáért.

Zalai Fodor Gyula.

Bud János: A munka mítosza, politikai tanulmányok. (1937. Athenaeum kiadása.)

Bud János előttünk fekvő könyve két éven át megjelent publicisztikai munkáinak gyűjteménye, amelyet a Magyar Közgazdasági Társaságban 1936 januárjában tartott előadása egészít ki. Az illusztris szerzőt, aki a gazdaságpolitikának egyetemi tanára a Műegyetemen, nem kell bemutatnunk, mert hiszen közéleti szerepléséből jól ismerjük. A Bethlen kormányának kereskedelmi és pénzügyminisztere is volt s a közélet megismerhette benne azt az embert, akinek nagy fogékonysága van az átfogó koncepciók iránt. Amióta a politikai szerepléstől visszavonult, véleményét az aktuális gazdaságpolitikai kérdésekről tanulmányzámba

menő cikkekben mondja el s éppen azért, mert ezek a cikkek mélyebben járóak, semhogy az ujság mulandóságának sorsára szabadna hagyni, adta azokat könyvalakban közre. Bud Jánosnak második ilyen könyve jelenik meg. Az a körülmény, hogy itt publicisztikai alkotásokról van szó, amelyeknél a témában való elmélyedésnek határt szab a cél, amelyre íródott, megmagyarázza, hogy hiba volna azokat a szigorú kritika szemüvegén keresztül vizsgálni. Helyesebb inkább a könyvét kortörténeti dokumentumnak tartani, amennyiben az aktuálisan felvetett kérdésekről egy olyan tudósnak egyidőbe eső megnyilvánulásait olvashatjuk, aki alapos műveltségével és tudományos képzettségével az eredményeket jobban tudja értékelni, mint bárki más. Éppen ezért igen érdekes elolvasni azokat a cikkeket, amelyek két évvel ezelőtt jelentek meg, mert azokban megtaláljuk egyúttal a konzervatív tudósnak és politikusnak reagálását a világon forrongó eseményekre. Sok mindent elárul róla, hogy a könyvben első helyen álló tanulmány a polgárság történelmi válságáról szól, ezzel kellett kezdenie, hiszen kronológikus sorrendben ez az első a már megjelent tanulmányok közül, de az a véletlen, hogy ezzel kezdődik a kötet, egyúttal megmagyarázza Bud Jánosnak ideológiáját, amely a kapitalista értelemben kialakult polgári osztályának felel meg. A világnézetek küzdelmének korát éljük — mondja itt — és a harc az érvényben lévő gazdasági társadalmi rend ellen megy. A polgárt figyelmezteti, hogy vigyázzon, de mikor ezt teszi, egyáltalában nem hűnyja le a szemét az előtt a tények előtt, hogy szociális szempontokból a helyzeten segíteni kell, de félti a polgár szóval meglevenedő kultúrértékeket, a feltörő szociálista ízü mozgalmaktól. Könyvének címét

egyik tanulmányától vette s hogy ezt a címet választotta, mutatja, hogy mennyire hat rá a kapitalista polgár szellemisége, amelynek, mióta csak a kapitalista korszak betört a világ történelmébe, mindig a megfeszített és lelkes munka volt az ideálja, amelyhez még a takarékoság szelleme járul. Ennek a polgárnak a szemszögéből vizsgálja, leírja és bírálja az eseményeket Bud János s csak dicséretére válik, hogy ha az új szellemi mozgalmakkal szemben elítélően is nyilatkozik, még sem helyezkedik velük szemben annyira merev elutasító álláspontra, hogy a belőle levonható tanulságokat figyelembe ne ajánlja olvasóinak.

Tóth József.

Miskolezy István : Magyar-olasz összeköttetések az Anjouk korában. Magyar-nápolyi kapcsolatok. Budapest 1937. Szent István-Társulat kiadása.

Az Anjouk uralkodása kétségkívül történelmünk legromantikusabb korszaka. Magyarország szerencsés éveket él át: Nagy Lajos uralkodása alatt világbirodalommal fejlődik. Ez az a kor, melyre egy hasonló szerencsés auguriumokkal kezdődő időszakban vágyva tekintenek vissza, ez az a század, melyben «nagy volt a magyar»: Visegrádról, a földi paradicsomból — így keltezi levelét az olasz követ s egy kis költői nagyítással Hazánk határait három tenger mosta. S a nagyság központjában egyetlen fejedelmünk, akit a Nagy melléknévvel tisztelt meg a történelem, Európa legtehetségesebb uralkodócsaládjának leszármazottja, a középkori lovag mintaképe: Lajos. Sokszínű tarka kor volt: ekkor alakul ki színnel és szóval a magyar mult nagyszerű költeménye: Kálti Márk Képes Krónikája. Szerencsés, magabizó, reményteljes, romantikus korok szomjasan fordulnak a nagy magyar

század színgazdagsága felé; költészetünknek sokáig kiapadhatatlan kincsebányója: Toldi, Zách Klára, Endre. Ma nem vagyunk romantikusok és nem vagyunk többé polgárai egy világbirodalomnak s ez a kor minden színével és csillogásával, aranyával és vörösével egy kicsit távolkerült tőlünk. A harmincmillió magyart váró nemzedék bizonyára több érdeklődéssel és több haszonnal mélyedhetett bele Nagy Lajos korának tanulmányozásába, mint mi. Ha ma a történetíró mégis ehhez a századhoz fordul, bizonyára új szempontok vezetnek. Miskolczi István — újabb történetíró nemzedékünk értékes, korán elhunyt tagja — nem akarja átértékelni a kort. Hisz Johanna pere ma már nem érdekel bennünket olyan szenvedélyesen. Miskolczi Istvánnak alkalma volt az olasz levél-

tárakban őrzött anyagot áttanulmányoznia — adatait kisebb tanulmányok után ebben a könyvben hozza nyilvánosságra s egyúttal összefoglaló képet is akar adni tárgyáról. Pozitívista szellemű, önmagáért való adatközlés és szellemtörténeti összefoglalás keveredik. A kettős cél — sajnos — nem válik a munka előnyére s mint olvasmány egyetlen. Könyvének első, terjedelmesebb része Endre nápolyi életével, meggyilkoltatásával és Nagy Lajos hadjárataival foglalkozik, a második részben szól az Anjouk reformjainak nápolyi gyökereiről, a Nápolyba került magyarokról s végül a Capet világbirodalom tervéről. Miskolczi István könyve világos, igen megbízható vezérfonal az összekuszált eseményekben, újabb történeti irodalmunk jelentős monografiája.

Sárkány Oszkár.

R Ö V I D B I R Á L A T O K .

Berényi Dániel: Rianás. (Török-szentmiklós, a szerző kiadása.)

A regénycím szimbolikájának nyitára csak a könyv utolsó oldalain vezet minket a szerző az egyik főhős szavaiban. Rianás hasította szét a történelmi Magyarországot és rianás tépi majd széjjel az erőszakot új államalakulatokat is. A máskülönben sötét, komor tónusú regényben itt csillan meg valami vigasztaló reménysugár az olvasó számára is. Mint a szerző előszavában is bevallja, a könyv háborús regény, de benne nem a frontok, hanem a front mögötti élet többé-kevésbé találó tükrét kapjuk. A színhely a magyar Felvidék és Budapest, ahol már dolgozik háttérben a titkos pánszláv agitáció a magyar nemzeti gondolat ellen. A tegnap pánszláv agitátorainak, politikusaiknak, néhol igen jó képét kapjuk, olykor reá is ismerünk személy szerint is, s csak néha, talán az erősebb jellemzés kedvéért, rajzolja meg egyiket vagy másikat karikatúrának. A regénynek ezek a részei, amelyek szoros összefüggésben állanak a valósággal, s az író tapasztalati élményével hatásosak s nem közönséges íráskészségről tesznek tanuságot. Kár, hogy a szerző fantáziájában még csak Jókainál tart és ezt

a multszázadbéli elvirágzott romantikát a háború előtti szecessziós stílusban találja fel, ami nagyban bosszanthatja a kultúrált olvasót. Felesleges, különösen az erotikus részleteknél, bizonyos dolgoknak aláhúzása. Ez nem ízléses, tehát nem is művészet. Szeretnénk a szerzőnek figyelmébe ajánlani, hogy a kevesebb néha — több. Berényi Dániel regénye elbírja a kritikát, s hisszük, hogy ennek tanulságait hasznára is fordítja.

M. Jánossy Margit.

France Adine: Az Arno-parti város. (Szekeres Margit Mária fordítása, *Életregények sorozata*. 1937.)

Dante és Savonarola városa, az Arno-parti büszke Firenze sok költői fantáziát bővölt meg. Méltatlanul száműzött nagy fia, az «isteni» poéta, szülővárosát ostromozó és a síró fájdalomban mégis szülőjét szerető terzináin kívül annyi írás szól Firenzéről, olyan sokan mentek ihletért az Arno-parti városba. Róma a végtelen, a fenéges, Firenze azonban antik ékszerkazetta, középkorból itt maradt remeke a szépek, a művészetnek, a rinascimentonak. France Adine kis regényében is ez a hódolatos szeretet nyilvánul meg Firenze iránt. Finom,

tipikus női frás, s annyira szemérmesen tartózkodó, hogy még Firenzét sem nevezi meg néven a regényben, csak a fontos ismertető jelekből tudjuk — a regény cím utalásán kívül, — hogy róla van szó. Az író nő szubtiltása és az emelkedett katolikum szemszögéből való világszemlélete meg is adják a regény lényegét. Sem a mesében, sem a külső formába öntésben nem mert túlságosan mélyre hatolni s többet felvenni az író nő, mint amennyit nemes írői művészete megbírt a felborulás veszélye nélkül. Mert a reneszánsz, főként Firenze reneszánsza markáns, több síkú meglátást, a dolgok mélyebb valóságára hatást, nagyobb súlyt és pazarabb, erősebb színeket kíván. Míndert az író nő azonban nem is akarta, tehát nem is vehették rossz néven tőle, ha az Arno-parti város keretében csupán egy bájos, roppant bővérű szenvedélyeket nem túlságosan felborzó és végkifejlesztésben igen harmónikus történeti mesét kapunk Caesaréről, a város condottieriéről, akinek alakjában halványan próbálja megrajzolni a szerző a reneszánsz tobzódó, kicsapongó férfiát, és Catarináról, az apácának nevelt szende és tudós szűzről, aki áldozatot hoz meghódított városáért és Caesare hitvese lesz. Catarina aszszonyi hivatását, előbbi neveléséből s még egy-két körülményből kifolyólag — csupán mint áldozatot fogja fel, s a szerelem csak később következik be, amikor már mindketten megtették kölcsönösen az egymás felé vezető lépéseket, s megszületik a gyermek, a boldogság, amely összeköti őket. «Az Arno-parti város» nem nagy regény, de érdekes, jó frás, nemes világszemléletével is lekötő az olvasót, aki örül, hogy Firenzéről, a szépség városáról, ha nem is dúsan ötvözőtt alkotást, de halvány konturjaiban mégis hangulatos képet kapott.

M. Jánossy Margit.

Wilhelm Kayser: Trenck pandúr-eredes. Grill-kiadás. Budapest.

Fenyő László henye és udvariatlan fordításában ismerjük meg Trenck Ferenc báró élete történetét: diadalát és bukását. Háromszáz oldalon keresztül tart ismerkedésünk az élet-regény hőisével, a rég mult idők e lehetetlen és visszariasztó alakjával s végére érve a regénynek, tanácstalanságunk és idegenkedésünk talán még fokozódik. Bűnösnek mondható ebben

a szerző, kit hőse iránti rokonszenve sem ment meg ítéletünkötől, nem kevésbé attól az elmarasztalástól, melyet a felelőtlenül és tudatlanul életre keltett betűk mondanak ki fölötte. Állítható, hogy az elmúlt évek egyik legzavarosabb és részünkre igen ártalmas könyve ez, — az írott történelem, a hajdani magyarországi tájak és szokások szerencsétlen meghamisítása folytán. Keserű szájjal mondunk hát köszönetet azért, hogy a szerző a magyar történelmi multból merítette mondanivalóját.

Toldalaghy Pál.

Vándor Lajos: Csoportkép. Versek.

Vándor Lajosnak sem őse, sem társa nincs a magyar irodalomban. Költő minden bizonnyal, vérbeli lírikus, akinek minden sora, minden költői lélegzetvétele merő eretnecség, merő lázadás a költészet megszokott törvényei ellen. De meg lehet kérdezni: lázadás-e a költészet szelleme ellen? Költő-e az, aki a szabadvers szabályait sem tartja be, aki pamfletet és morális paródiát ír a szokott költői témák helyett, aki ezt a világot, melyben élünk, nyersen és a maga nevetességében mutatja be? Sem őse, sem társa nincs a magyar költők között, hangja ismeretlen és különös hang, néha meghökkent modorosságaival, nagy hangjával, herezisének szemtelenségével, — és mégis ismerős, mégis lekötő, mégis első sorától az utolsóig mélyen rokonszenves minden megnyilvánulásában. Ezek a programversek, szellemes karikatúrák, az öngúny szimpatikus felkiáltásaival és egy szmokingos savonarola furcsa, izgalmas pátoszával, mindig megragadnak őszinte költőiségükkel, mindig megbecsülésre készítenek. Ha idegen rokonait keressük ennek a költői hangnak, akkor Ringelnatzra és Morgensternre kell gondolni, Ringelnatz hallatlanul bő humorára és Morgenstern játékos ötleteire és őszinte költőiségére. Kettejük társaságában Vándor Lajos versei már nemcsak kuriózumok, nemcsak nyelvöltögetések, hanem komoly költői megnyilvánulások, — valami, aminek bakugrásai mögött hiteles költői vérmérséklet áll, aki nem azért ilyen, mert nem tud más lenni, hanem azért, mert átélt programot követ. Megáll ezen a ponton a fiatal költő? Semmiesetre sem, követi Morgenstern útját, aki az «akasztófadalok» után elérkezett a «Mensch Wanderer» külsőségeiben is komoly

Írájaig. Hogy Vándor ezt is tudja, kötetének nem egy szép verse, — közöttük a finom Képtár — bizonyítja.
Thurzó Gábor.

Toronyi István: Égnek az asztagok. (*Versek, Szombathely. Martineum-kiadás, 1937.*)

Toronyi István vidéken, a nyugati végen él és valószínűleg ez az oka, hogy ritkábban szólal meg ama irodalmi fórumokon, ahol módja lenne reá, azonban nemes és emelkedett hangú költészetére talán annál jobban külön színt és a többitől elütő más hangot üt meg a verseiben. Papi hivatása — bár vannak ilyen témájú szép versei is — nem határolja el költészetét, s az élet egész területe érdekli és ihletre hangolja. Mindazonáltal bizonyos becsületes papi és művészi önmérséklyéssel tudja, hol a határ s nem megy túl rajta sem témában, sem pedig annak külső formába öltöztetésében. Ez csak javára válik a költőnek, aki harmónikus művészetével máris maradandó becsülest tudott magának szerezni nemcsak a versolvasó közönség között, hanem a szigorú kritika mérlegében is. A mai modern lüktető élet hangjait is elkapja onnan, a vidéki csöndből is próbálja annak a dübörgő ritmusait versebe formázni valami érthető és manapság divatos kollektív ízzel. Ilyen költeménye például: a címet adó «Égnek az asztagok» című hosszabb szabad verse is, a szociális gondolat kicsendülő hangjaival. Mindez érthető, hiszen korszakforduló előtt állunk, s a költő arra hivatott, hogy jobban és teljesebben megérezzen mindent, mint az átlagember, mégis úgy véljük, hogy ez nem egészen az övé, részben elsajátított és a költő igazi énjében csupán másodlagos. A legszebbek azok a költeményei, amelyekben a vasi föld szagát, a költőnek a faluval való kapcsolatát, az otthon, a család hangjait szólaltatja meg. Ezekben, úgy érzem, tökéletesen önmagára talál a költő és itt zavartalanul művészt és gyönyörködtetőt tud nyújtani. Kor ébresztőjének lenni nagy dolog, de van ugyanilyen fontosságú a művészet értékeivel: az, ami örök emberi érték, amit nem érintenek divatos változások, mert mindig ugyanaz marad. Azért üdvözölöm a vasi falu színeit és hangjait hozó kötetet, amely feltűnő emelkedést és

mélyülést jelent Toronyi István költői pályáján.

Mihály László.

Ravasz László: Szónoklás és igehirdetés. — **Makkai Sándor: Európai magyarság.** — (*A Debreceni Tiszta István Tudományos Társaság I. osztályának kiadványai, VII. kötet, 4. füzet. Debrecen, 1937.*)

Mindkét tanulmány írója legszemélyesebb problémájáról értekezik. Ravasz arról, mennyiben művészet a szónoklás. — Dessoir a lezajlott párizsi esztétikai kongresszusra Rede als Kunstwerk címen jelentett be értekezést. Az esztétikus Ravasz Lászlótól fokozottabban várhatnánk ilyen meghatározást. Ő azonban ezt a modern művészetfelfogás, az egzisztenciális művészetfelfogás értelmében lenne csak hajlandó vállalni. Az igehirdető szónok szerinte «nem szépséget termel, hiszen annyi a külön művész, mint ő». S bár a szónoklat legnagyobb hatóereje a személyiség, az igehirdető «kénytelenségből szól s a szava nem érdeme». A szónok mintapéldája mégis, abban az értelemben, hogy «az öntudat és az ösztönös ihletettség» különös ötvözete a műve. Az igazi szónok ugyanis bármennyire elkészül, mégis mindig rögtönöz, «soha sincs készen, bár mindig készen van».

A magyar egyházi szónoklat mestereinek nagy érdekességű önvallomása mellett ugyancsak különböző személyi jelentőségű *Makkai Sándoré* az Európai magyarságról. Makkai a Magyarfa sorsa írója és az Ördögsekerében a legkeményebb veretű tisztántúli próza megteremtője talán az, akinek művészetét Ady óta legérezhetőbben fűti, feszíti a keleti vér és a keresztény lélek csatája. Most a Szent István-év kapcsán tesz, annyi művészi vallomás után újra, hitvallást. Szerinte «Bajk mélysegesen átérezte őseitől örökölt keleti életének, lelkének halálós céltalanágát és ürességét s ebben felismerte egész nemzetének eredendő végétét». Államalkotása nem politikai ügyeskedés, hanem kulturális tett. S utána a lelkiiségre, humánusra, kulturális emberhez méltó életre vágyó magyarság mindig európai volt és az is maradt.

A magyarság kultúrája európai. Az a lélek célja. Ezt kapta a kereszténységben megváltásként. Ebben csendül ki ez a rövid, de bensőséges lelkiismeretvizsgálás a Szent István-év küszöbén.
Baránszky Jób László.

S Z I N H Á Z.

CSALÓDÁSOK.

Galamb Sándor Kisfaludy-átdolgozása a Nemzeti Színházban.

Kilenc esztendeje Kisfaludynak már akkor százéves vígjátékáról — utolsó felújítása alkalmával — ezt írtam e rovatban: «Beülünk a nézőterre amolyan «nagyapáink jószága» iránt kötelező kegyelettel s egyszerre csak azon kapjuk magunkat, hogy őszintén, szívből mulatunk. Ezeket a váltig ismert, százszor utánzott figurákat ma is bizvást előszedhetni csöndes szendergésükből, valahányszor jó színészek gondjaira kerülnek, megindul bennük a vérkeringés, szavukat átjárja az élet melege, kacagásukat egy temperamentumos író kitörő játékos kedve».

Most megint műsorra került a jubileumi sorozatban, mely állítólag az elmúlt korszakok hangját, stílusát és mesterségbeli fokát volna hivatva fölidézni. Mindez igen kevésbé várható azon az úton, melyet most a színre alkalmazással megbízott Galamb Sándor választott. Miután az évad elején igen szerencsésen oldotta meg a *Peleskei nótárius* új rendezését, a siker hatása alatt most Kisfaludy szövegét is felülvizsgálat alá fogta s a képzelhető legmesszebbmenő beavatkozással szinte merőben — eltüntette. Csupa jószándék, csupa lelkeség, csupa áhítatos szolgáltnívágás vezette, de mi hálásak mégsem tudunk lenni iránta. A *Peleskei* eredetileg is lazaszövéssű, tisztára epikus menetű látványosság, meglehetősen göröngyös utakon halad, ezeket egyengetni valóban feladata lehet a mai rendezőnek. Kisfaludy szabályos «cselvígjátéka» nem ilyen. Tisztára Kotzebue-utánézés, félreértés félreértést követ benne, de épp ezért megkívánja a szoros és szabályos lepergetést, akár valami multszázadeleji szertartásos társastánc.

Galamb a táncfigurákat lépten-nyomon megakasztja, hol «gondosabb» motíválás, hol részletesebb korfestés kedvéért, hol pedig azért, hogy a vígjátékhoz, mely az ünnepi játékrenden egymagában szólaltatja meg a magyar vígjáték úttörőjét, egyúttal valóságos kis Kisfaludy-antológiát mellékeljen. Költeményeinek egész sorát megzenésíttette, ezekből jut valamennyi szereplőnek, jut egy férfikarnak, mely a zenészek sülyesztőjében zengedez, sőt egy magánénekesnek is, ugyancsak a zenekarban, aki a jazz-énekesek módjára a sugólyuk tövéből harsogja bele a nézőterbe a «sláger»t. (Vincze Ottó szerzeményei egyébként minden elismerést megérdemelnek.) S az ének mellett a sűrű táncmutatvány is nyeli az időt. Ez már jellemformálóan is beleavatkozik a cselekvénybe: a külföldieskedő gróf a toborzó hatása alatt tér meg jó magyarnak. Elemir gróf különben is egész életsorsot kap Galambtól, amiről Kisfaludy semmit sem tud. Ennél csak egy külföld-majma van: Kényesi báró. Galamb most a grófból is afféle reformmágnást csinál, annyira *mai* szemlélettel, mely Kisfaludynál 1828-ban el sem képzelhető! A naív és közvetlen játékot Galamb megterhelte mindazzal, amit keletkezése koráról *ma* tudunk. Néha már bántóvá lesz a szereplőknek ez a tudatos visszafelé és önmagukra tekintgetése, mintha azt mondanák: «mi, itt a reformkor hajnalán...» S végül ennyi jószándéknak maga a darab adta meg az árát: fordulatai annyira eltávolodnak egymástól, hogy az

ének- meg táncbetétek után csak nagynehezen emlékezünk már vissza : mi is volt a helyzet legutóbb? S mire megleljük a fonalat, valami újabb «átdolgozás» megint kitépi a kezünkből.

Ami pedig a legnagyobb kérdés : miért volt szükség minderre? Hogy a tetszhalott új életre föltámadjon? Ez bajosan remélhető : a színház száz éve alatt sem adták többször nyolcvannégy alkalomnál, ebben az új formájában is aligha lesz tartós műsordarabbá. S ha most egyvégtében megér — mondjuk — tizenöt előadást, mi ehelyett beértük volna ötten is, de olyannal, mely valóban a multat támasztja fel, izelítőnek vagy akár csak emlékeztetőnek. A színészek eddig is mindig megtalálták a kulcsot az alakokhoz, jobban, mint most, amikor a rendezői túlbuzgalom őket is jócskán zavarba ejtette. Még a szereposztás sem a legsikerültebb. Gózon inspektora inkább csak mókás, semmint igazán humoros. Lehotay Mokánya kitűnő, szerencse, hogy az ő jelenetei szenvedtek legkevesebbet az átírásban. Lukács Margit özvegyének jó a föllépése, de alakításának nincs egységes sodra. Lánczy Margit közvetlensége és humora kellemes meglepetés. Uray és Ághy Erzsi operett-szélsőségekre téved ; meghatottan kellett visszagondolnunk Kiss Irén Luca kisasszonyára, a komikai diszkréción e mintaképe. Abonyi Géza grófja inkább Galamb szócsöve, semmint Kisfaludyé. Kürti — az egykori derék Mokány — most a dörmögő kertésszel nem sokra jutott, ezt az alakot is elrajzolta a hozzáadott szövegtöbbllet. Somogyi Erzsi kedves, de nem mindig keresetlenül. Vitéz Zombory diszletei, Nagyajtay Teréz öltözékei mutatósak és stílustudók.

A NŐK BARÁTJA.

Aszlányi Károly Dumas-átdolgozása a Nemzeti Színházban.

Erről a darabról Ambrus Zoltán még azt írta : «*A nők barátja* ma is játékrenden van mindenütt, ahol a színház nem alsórendű mulató, hanem a gondolat küzdőtere». A Nemzeti Színház mult századvégi nézőközönsége még nem birt betelni ezzel a ragyogó színpadi dialektikával. A cselekvény középpontjába helyezett raisonneur-alak is itt jelentkezett először, hogy azután ősévé legyen egy egész nemzedékrendnek. Molnár Ferenc Ördöge is aligha született volna meg De Ryons úr nélkül.

Nem tudom, miért : a mai Nemzeti Színház alighanem lesújtó véleményét táplál közönségének értelmi színvonala felől, mert nem bízott benne, hogy a «gondolat küzdőtere» leköti érdeklődését. Holott alig egy évtizede ez a darab még pompás estéket csinált, Ódry meg Váradí Aranka szellemes játéka, ragyogó beszédkészsége csak úgy röpitette az előadást. S most egyszerre elavult? Szentigaz, hogy társadalmi rajza nem a mi napjainké, de hát régibb társadalmi viszonyokra s a szalóni élet akkori hangjára már kíváncsiak sem vagyunk? Még akkor sem, ha a százéves fennállását ünneplő színház a maga dicsőségének régi határköveire akar rámutatni?

Igen helyénvaló, ha e multszázadi «modern» darabokat most a maguk egykorú modernségében, tehát jelmezben játszadjuk. Mai ruhában ez a dialógus minden varázsát elveszíti, s fonákká lesz, ha bérkocsit emlegetünk vagy ha nincs telefónunk. De ennyi az «átdolgozásból» tökéletesen elég. Most a színház gyönyörű nyolcvanas-évekbeli jelmezeket varratott, viszont az egész darabot rikitóan — modernizálta. Aszlányi munkája nem kegyeleti tény, hanem — legyünk szókimondók — inzultus. Dumashoz annyira nincs

köze, hogy neve a színlapon legfeljebb mint ötletadó szerepelhetne. Az első képből még mintegy felerészben az ő szövegét halljuk, attólfogva azután kö kövön nem marad: megváltoznak az alakok, a helyzetek s a jellegzetes «ársalgási» színműből olcsó handabandázs lesz — Dumas számlájára. Illik ez a Nemzeti Színházhoz? S kivált akkor, amikor multjának egyik oszlopa előtt áldoz? «Ahol a színház nem alsórendű mulató» — írta Ambrus Zoltán. Nos, nálunk már az, hogy őnmaga tagadja meg előkelőbb multját s tesz engedményeket a — filmburleszk felé?

Mert amit most a színpadon kapunk, közelebb áll ehhez, mint Dumas-hoz. Az exponálást kivéve, *egyellen jelenete sem* tőle származik, végeredményben az alakok maguk sem, melyek az új, vaskos helyzetekhez most rendre hozzádurvultak. Dumas De Ryonsja maga a tapintat és diszkrécio, ez a mostani ál-De Ryons a tapintatlanságnak és közönségességnek valódi világbanok. Amaz, mikor De Simrose grófnét meggyóntatja s rájön, hogy voltaképp nászéjszaka *nélkül* vált külön a férjétől, így búcsúzik tőle: «Isten önnel, *kisasszony*». Ebből épp eléggé világos, aminek azzá kell lennie. De nem Aszlányinak. Az ő De Ryonsja jó magyarán összecsapja a kezét: «Hiszen akkor maga még most is *leány!*» Azt hiszem, Dumast fizikai rosszullét fogta el e nyers és szájbarágó modor hallatára!

S így megy ez mindvégig. A Leverdet-házaspár diszkrét «háromszöge» itt széltére megtárgyalatik, Leverdetné titkos kacérokodásából a korlátolt De Montégrerel most hihetetlenül durva — felkínálkozás lesz stb. Nem is szólok a kocsmái mulatozásról, aminek Dumasnál nyoma sincs, itt ellenben középpontba kerül, márcsak az esetlen párbajjelenetnél fogva is, amelyről Dumas szintén nem tud semmit.

Mi ez, ha nem a legtudatosabb stílushamisítás s hogyan álljon helyt a műsoron a színház egyik legfényesebb korszakának stílusáért?

Kapjuk pedig mindezt olyan remek előadásban, hogy a szívünk fáj érte: miért nem az igazi Dumas-t szolgálhatják e kitűnő erők? Uray valószínűleg rászületett De Ryons szerepére, bizonyos, hogy Náday és Ödry örökében is remekelne vele. Most — Aszlányit kell játszania. legfeljebb Dumas-reminisztrációkra szorítkozva. Minden részvétünket megérdemli. Makay Margit szerepe hihetetlenül elvékonyodott: De Ryons méltó ellenfeléből szinte lehetetlen bábúvá változott; egyéni tekintélyének köszönheti, hogy még így is a darab középpontjában bír maradni. Lehotay — rendezői bölcseségből — afféle frakkos Baczur Gázsivá vagy Mokánnyá lett. Timár férje körömszakadtig ragaszkodott az *eredeti* alak finom tónusához. Pethes-től *Vizkereszt*-beli Keszeg úrfiját kívánták, hát — megcsinálta. Básthly díszletei, Nagyajtay Teréz jelmezei az igazi Dumashoz is méltók lettek volna.

Hajnali vendég.

Fodor László színjátéka a Víg-színházban.

«Filmszerűség»-ről jobbra a színdarabok technikájával kapcsolatban szoktunk beszélni. Fodor Lászlónak ez az újdonsága ennél lényegibben filmszerű: egész elgondolásában, mondhatni: világszemléletében is az.

Ha amúgy «eseményesen» próbálnók felidézni, ami benne történik: menten kiviláglanék anyagának tökéletes ponyvaminősége. Hol vídám, hol szívigható mese a külvárosi kávéház ruhatári tündéréről. Egy arany cigarettatárca vándorítja a hercegnőt «ará»-tól a könnyelmű fiatal grófon át a kis lappvirág tulajdonába, majd innen a zálogházi becsüsön át az

igazságszolgáltatás asztalára. S mind e sok vészverődés közt egy romantikus szerelem kivirágzása, továbbá az arisztokrácia régi, nemes vonásainak diadala a romlásnak és sajnálatos ellé hulásnak indult ifjabb nemzedék megigazulásában.

Fodor László Molnár-tanítvány-nak indult s ma is nagy hasznát látja mindannak, amit ebben a meglehetősen szigorú iskolában tanult. De a fegyelem fokozatosan lazul a munkájában, egyre inkább amaz «életkép»-műfaj felé sodródik, amelynek főleg a háború utáni Vigszínház ültette el a palántáját s amelyre elsőnek talán néhai Szenes Béla kapatta rá e színház közönségét. Fodor annak idején *íróbbnak* ígérkezett, most már mintha csupán a «forgatókönyv» ihletné, a filmek megbecsvágya, mely minden írói önfeláldozást — *megér*.

A Vigszínház együttese az egészet nagy rangemeléshez juttatja. Muráti Lili a fölöttébb jutányos és szerényigényű «bemondások»-at éber és csupa-lélek játékkal egészíti ki megindító embersorszá, Somlay a műkövet nemes márvánnyá hamisítja. Ráday a hajnali vendég kapatos adakozókedvének teljes hitelt szerez, már a hüvelykszorítóba került grófi csemetének kevésbé. Sulyok Mária szép jelenség, kitűnően beszél, csak némi feszesség bénítja játékát. Somlónak is még mindig a «szívhangjai» születnek meg legnehezebben. Kitűnőek az epizódisták, kivált Ladomérszky Margit és Pártos Erzsébet. Tarnay Ernő rendezése ügyes egyezkedés naturalizmus és — tündérmese közt, Vörös Pál színpadképei nemkülönben.

A rossz asszony.

Bókay János színműve a Pesti Színházban.

Két évad alatt harmadízben jelentkezik ez a szerző, pedig csak nagy vártatva tért át a regényről s novel-

láról a színdarabírásra. Első két műve könnyed műfajú vígjáték volt, a bohózat határán, elismernivaló színpadi otthonossággal. Most valami komolyabban kísérletezik, a vidámságot ugyanannyi érzelmességgel vegyíti s becsvágyát most érezhetőleg inkább ez utóbbi fűti. De itt valóhogy avultabb iskola tanítványává szegődött, darabjában akárhányszor az Ohnet érzékeny szíve dobog. Két nő kerül szembe színművében, a régivágású, kemény, de igazságos nagyasszony, családi hagyományok és rártartóság megtestesítője, meg a fiatal hivatalnoklány, «korunk gyermeke», a «szív jogá»-nak emeltfejű harcosa. A családi cselszövény működésbe lép a «befurakodó» ellen, de az első személyes találkozás mindent elsimít s a darab majdhogy — egyfelvonásossá nem zsgorodik össze. Erre az író bekapcsolja az újabb, «korszerűbb» indítékot: a kislány a szigorú felfogású mama fiának nemcsak menyasszonya, hanem — kedvese is. S ha már korszerűek vagyunk, világos, hogy döntenie is a kor szavának kell, mint ahogy valóban a mama a darab végéig ez előtt a vészterhes akadály előtt is kapitulál. Kiderül, hogy a jók és igazak a világfelfogás ellenpólusáról is egymásra találhatnak s ez ellen a kicsinyes hitványság mitsem tehet. A vizek fölött a megértésnek és — megint csak ezt kell mondanunk — Ohnetnek szelleme lebeg . . .

A közönség aligha lesz ilyen kegyetlen: akik könnyre és kacagásra gyors változatban hajlamosak, kielégítetlenek itt aligha maradnak. A megvesztegetően jó előadás pedig az egészenk még külön márkázást is ad. Vízvári Mariska alakítása a kevésezközű monumentálisságnak valódi remeke. Eléggé híg színpadi helyzetek és eléggé sekélyes színpadi szentenciák anyagából izgalmas életet terem és makulátlan művészetet ra-

gyogtat fel. Mellette Orsolya Erzsi eredeti képzeletű, diszkrét árnyaltosságú vénkisasszony-rajza az együttes legigazibb értéke. Tolnay Klári a döntő fordulón már jó, csak az egységbeontás művészetében kell meghaladnia, ebből vegyen leckét Vízvári Mariskától. Beleznay Margit, nemkülönben Szombathelyi Blanka egyéniségétől némileg elütő feladatot old meg, elfogadhatóan. Ajtay egy meglehetősen mostohán elbocsátott alakot gazdagít meg a magáéból. Hege-düs Tibor rendezése — vígszínházi.

K e t t e n e g y e d ű l .

Vaszary János vígjátéka a Magyar Színházban.

«Molièrei» témákat emlegetnek, valahányszor Vaszary felszarvazott férjeket mutogat a színpadon; már pedig rendületlenül ilyeneket mutogat, mintha valósággal megszállottja lenne ennek a tárgykörnek. Mi mégsem idézgetjük Georges Dandin szellemét, arra gondolunk, hogy Molièretől származik ez a vallomás is: «nem könnyű dolog tisztességes embereket mulattatni a színházban»; s ő a maga «cocu»-jét az erkölcs ítélőszéke elé állította. Vaszary megsalt férje szintén az agancsosokon mulat, sőt egy áldozat földiszítésében ő maga is cselekvő részességet vállal, miközben esze ágába sem jut — tükörbe nézni. De sorsa s főleg jelleme mégsem kerül Molière gondjaira, csak a különben tagadhatatlanul ügyes és jószemű Vaszaryéra, ki nem igyekszik témája jólé kerekedni, inkább *bele* keveredik, belekevervén a nézőtér erkölcsi állásfoglalását is, melyről nincs túlságosan hízelgő véleményen, szinte eleve lemondván a «tisztességes» emberek mulattatásáról.

Ezúttal is «napjaink» krajcáros-életű, moziban ellesett «nagyvilági» élet után ácsingózó ostobái fölött suhogtatja meg szatírja ostorát,

anélkül, hogy a végén igazában nyakuk közé csördítene: ez az ostor csak suhog, suhog s azután békésen — meg-simogatja a színpadi marionettbábukat. Búcsúzóul pedig szépen benaf-talinozza őket s visszarakja skatulyájukba, hogy azután legközelebb — Isten tudja, hányadszor — megint előszedje, az örök, állítólag «molièrei» téma egy újabb változatában.

Törzs Jenő nyárspolgár-karikatúrája valóban megcsillant valamit a francia komédiaíró lelkéből: messze a szövege fölé emelkedik, mindabban, amit a maga gyilkos megfigyeléséből ajándékoz az alaknak. Lázár Mária is pompásan érti a karikatúrát, annak is legkülönb fajtáját: az önmagára hazudott, már-már szinte meggyőző-déssé vált szerepjátszás elszánt vállalását. Hajmássy «botcsinált» amorózója a művész örvendetes színese-désének újabb bizonyága. Pataky pedig egy olcsó élclap-figurába csempész valódi, fájdalmas életet. A rendezést a szerző látja el, a maga képére és hasonlatosságára, fölényes biztossággal.

Dr. Barabás Irén.

Meller Rózi színműve a Belvárosi Színházban.

Szomorú eset: az erősakarátú, éleseszű «keresőnő» (ezúttal egy tehet-séges orvosasszisztens) esete a zsaroló dzsigolóval. Mert hát mit ér akár a legragyogóbb női pályafutás is egy kis szédült — magánélet nélkül?! Hányszor hallottunk már efféle! Mindig nagyon megrendítő volt s mindig szintiszta — hazugság. Most sem egyéb. Ez a dráma a lélektani botfúláségnak ritka diadala. Női szer-zője a keresőnőknek ma már egzótiku-mszámba valóban aligha menő típusát ezzel a ponyvaihletésű vallo-mással különösebb hálára bizonnal nem kötelezi. Ez inkább a százeleji «dernier cri»-nek késő visszhangja,

amikor még a női név elé biggyesztett «dr.» egymagában elégséges volt ahhoz, hogy a képzeletet az ebből az új helyzetből várható értelmi és érzelmi zűrzavarok felé terelje. Ma már igazán túlestünk a nehezen s író legyen a talpán, aki ebben a kérdésben a krajcáros komikum vagy még krajcárosabb tragikum örvényét elkerülve, bátor vitórlával fut ki nyílt és szabad vizekre! Meller Rózsai a kispolgári megrökönyödés poshadttaván ringatózik s ugyanakkor csónakjában forradalmi lobogót lenget. A Belvárosi Színház ételrendjét pedig szenzációhálászó szenvedélye ezúttal meglehetősen külvárosi fogással gazdagítja.

Pedig a felszolgálás gondos, odaadó és lelkiismeretes. Tarnóczy Anna egyéniségéhez a hűvös hivatástudat rajza igen jól talál, föllépésében hitelesen az önálló nő fölényének. Csak amikor az «örök asszonyiség»-nak itt annyira hamis érzékeltetése kívántatik tőle, válik bizonytalanabbá: a jellemet — mi egyebet is tehetne? — attólfogva mintegy kiszolgáltatja a — szerepnek. Beregi Oszkár orvostanárja higgadt, mértéktartó, szép alakítás, főérdeme, hogy a színéséget, amire a szerző a földolgozások oly fukar ad neki alkalmat, nem igyekszik mellékösvényeken kergetni. Nagy György elszánt szépfiú-brigantija külsőben talán valamivel megnyerőbb is lehetne, vagy talán magasrendű nők szemében épp az ilyen lompos férfiaságnak van ellenállhatatlan varázsa? E kérdésben a bíráló kénytelen megvallani tökéletes illetéktenségét. A többi közreműködő is helytáll feladatáért, a rendezés munkáját nagy rátermettséggel ellátó Kürti Pál irányítása alatt. *Rédey Tivadar.*

Bárd Oszkár: Teleki László. (Dráma három felvonásban. Kolozsvár, Minerva-kiadás.)

Az író kezdettől fogva ismert, te-

vékeny és sokoldalú tagja az új erdélyi irodalomnak. Lírai verseket írt és a huszas évek közepén ő volt újszólván az egyetlen «aktív» erdélyi drámaíró. Az ő kolozsvári Magyar Színházban sorra került darabjai képviselték jó időn át az erdélyi drámát. Ezekben kevés volt az erdélyiség, társadalmi problémákat dolgozott fel bennük a szerző kétségtelen írói készséggel, rutinnal és színpadtechnikai ismerettel. Mostani darabja történelmi tárgyú, cselekménye is újszólván az egyetlen «aktív» erdélyi drámaíró. Az ő kolozsvári Magyar Színházban sorra került darabjai képviselték jó időn át az erdélyi drámát. Ezekben kevés volt az erdélyiség, társadalmi problémákat dolgozott fel bennük a szerző kétségtelen írói készséggel, rutinnal és színpadtechnikai ismerettel. Mostani darabja történelmi tárgyú, cselekménye is újszólván adva van a történelemből. Gróf Teleki Lászlót, az 1848—49-es magyar emigráció egyik vezetőjét a «Magyar Nemzeti Igazgatóság» tagját, Drezdában törbe csalták és kiadták az osztrák rendőrségnek. Teleki László Ferenc József császár elé került, aki főbenjáró ügyében megszüntette a törvényes eljárást, szabadságot biztosított neki azzal a feltétellel, hogy tartózkodni fog a magyar függetlenségi politikában való részvételtől. Teleki állta is a szavát, míg az 1860-ban rövid időre feléledt magyar alkotmányosság, a nemzet közakarata nem szólította őt is elkerülhetetlenül a Béccsel való politikai küzdelem élére. Teleki ingadozott, adott szava s a nemzetének tartozó köteletség között s végül is pisztolygolyóval oldotta meg a kérdést, amely kioltotta nemes életét. Teleki László nemcsak a történelemből, hanem az irodalomtörténetből is ismert alak. Az ő «Kegyenc» című drámájában, amelyet antik, római időben játszát le, némi utalást kapunk

a hazai eseményekre s az ő egyéni tragédiájának rúgóira is reáelünk imitt-amott. Bárd Oszkár a történelem Teleki-jéből és a «Kegyenc» főhőséből szötte meg a jelen dráma főalakját (erről tanuskodik például: a történelmi drámáknál nem mindig elkerülhető pathetikus tableau, amikor Teleki tulajdon darabjának záró sorát idézi a pisztoly hideg csövével). A mondanivaló ökonomikus elosztása, jól perdülő dialógusok, hatásos felvonásvégek jellemzik a darabot. Kü-

lönösen a Ferenc Józseffel való találkozás lenne hálás közönségsiker a színpadon. Bárd Oszkár kísérletet tesz arra, hogy kitapogassa Teleki egyéni tragédiájának okait, de az emberből kevés csillan meg; a történelem retorikája mindent beborít. A különben hatásos és irodalmi becsű darabról természetesen csak akkor lehetne végleges véleményt formálni, ha színpadon találkozoznánk vele.

Mihály László.

Z E N E.

BARTÓK BEMUTATÓ.

Bartók új műve Dohnányi mester vezényletével a filharmonikusok legutóbbi hangversenyén került bemutatásra. A «Zene húroshangszerekre, ütőkre és celestára» már megjárta Európa világvárosait, a nemzetközi rádióműsorban is többször szerepelt. Világsikerének egyik főmértéke a sovinszta francia kritika, amely a párizsi bemutatóval kapcsolatban felfigyel Kelet kiapadhatatlan gazdagságú zenei forrásaira, amelyekből ilyen zseniális alkotások születnek. Ki kényszerítheti a lángelmét arra, hogy tiszteletben tartson szabályokat és konvenciókat, mikor neki új mondanivalója van és ezt az új mondanivalót ki is tudja fejezni? Bartók egész pályafutása a folytonos keresés nyugtalanító feszültségében halad a mindig újabb problémák, eddig ismeretlen zenei területek meghódítása felé. Megy nyílegyenesen a magaszabta útján, nem törődik népszerűséggel vagy kritikával. Ha sikerekkel gazdagon tér meg egy-egy külföldi körútjáról — mennyivel jobban ismerik zenéjét kint, mint itthon — tőle nem tudunk meg semmit ezekről a sikerekről. De ha külföldivel találkozunk, az mind tudja, hogy micsoda egyedülálló értéket képvisel a maga nemében Bartók művészete s azt is tudja, hogy ez az érték *magyar* érték.

Már a mű címe, «Zene» ilyen és ilyen hangszerekre, elárulja, hogy a mű formai szempontból is önmagából vonja le a törvényszerűségét. Emellett bámulnunk kell azt a szellemi erőt, amellyel Bartók a lelki mozgalmasság legfinomabb rezdüléseit éppen olyan biztos kézzel tudja formába kényszeríteni, mint elemi erővel magával ragadó indulatait. Kifejező eszközei közül legelső sorban a zene őselme, a ritmus áll. Nem hiában a mozgás a mai ember életelemé, Bartók páratlanul differenciált ritmusérzékével, a zenével mint «ősmozgással» összeolvadó érzékeny lényével a ritmus őstörvényeinek legfőbb kutatója és felfedezője. Új művének például talán egyetlen taktusa sem hasonlít ritmikailag a másikhoz s mégis minden taktus egy nagy mozgásfolyam hulláma, csak rész az egész organikusan elválaszthatatlan egységében. Nincs itt semmi kiagyalt és kiszámított, de éppen úgy semmi lényegtelen és véletlen. A négy tétel a lassú-gyors-lassú-gyors hangulati változataiban nyújtják a legkülönfélébb változatokban a mű legfőbb problémáját: a zene anyagának új színek útján való megújítását, a hangszerek lelkébe való leg-

mélyebb behatolást az eddig zenei szempontból eléggé ki nem aknázott hangszereknek, mint az ütőknek teljes érvényesítését.

Az első tételben egy magasabbrendű, ember fölött álló világ zenéje csendül ki, a legérdekesebb példa arra, hogy mikép nőnek ki a polifon szerkezetből új szépségű összhangok, amelyek úgy tekintendők, mint a régi hangviszonyok rendkívül kiszélesített logikája. Szinte anyagtalanná szellemült összhangok ezek, amelyek valami sajátos halvány ezüstös derengésben kúsznak tova, hogy a végén a folyton ritkuló szólamokból egyetlen hangban bomoljanak szét a semmibe. Az «Allegro» tétel nagyszerű ritmikus löktetése újra visszahoz a földre. Itt már minden a pattanásig kemény, akarattól, életerőtől duzzadó. Az ütők és a zongora témáinak, a vonósok nyers pizzikatoinak éles körvonalazása, a ritmikus képletek kifogyhatatlan változatosága mind ezt a jelleget szolgálják. Bartók Bachra emlékeztető szerkesztő zsenialitással a legjelentéktelenebb kis témából is oldalakat tud felépíteni s emellett mindúntalan meglep az új színek kombinációival. Úgy látszik, mintha az egész tétel legkorlátlanabb kibontása volna a zenei erőknél s mégis mindenütt ott érezzük a szellem rendező munkáját, amely a legtisztább megformálás oldalait vetíti élénk a partitúrában. Az «Adagiot» a xylophon hideg csengése vezeti be, amely élesen kiemelkedik a hozzászegődő dobok glisszandóinak, trilláinak sötét háttéréből. Bartók ezekkel az élesen elkülönülő, tehát a legellentétebb színekkel mint építő értékekkel operál, amely mindig jellemző a konstruktív, klasszikus törekvésű stílusokra. A nagyobb léleketű melodiáért — amely mintha nem férne meg a mai lélek lázas, ideges löktetésével — bőven kárpótolnak itt a celesta, zongora, hárfa együttes futamainak titokzatos szépségű összhangjai, amelyek a vonósok remegő tremoloival egyesülve szinte vízioszerű, földöntúli légiességgel hatnak. Csodálatos kifinomodása ez a benső világnak, a természettel teljesen összeolvadó művészléleknek, amely ilyen kozmikus zenének a felfogására és visszaadására képes. S végre az utolsó tétel hatalmas forgatagában, amelynek dinamikai csúcspontjai olyanok, mint elemi erők kitörései, újra a ritmus, mint népzeneből felszívott teremő erő és gazdagság a maga tisztaságában és mély emberi gyökereiben jut uralomra. S a befejezésben egyetlen nagy összefogásban kap szárnyra egy gyönyörű magyar dallam, amely szinte kódályos melegségével és intenzív kifejezésével mint egy korálban egyesíti a szólamokat. Mintha az egész mű egyetlen feltörő vonal lenne ehhez a kibontakozáshoz, a zeneköltő magyarságáról tett hitvallásához.

Bartók Béla új művével ismét egy magyar alkotással gazdagodott az új európai műzene, olyan alkotással, amelynek csak az idő fogja lassan, de biztosan megnyilvánítani a teljes értékességét.

Prahács Margit.

KÉPZŐMŰVÉSZET.

EGER MŰEMLÉKEI.

Egerben az urbanitásnak, a városiasságnak az a levegője kering, amely független a méretektől, a lakosok és gépkocsik számától s a nagyvárosból, a fényes boulevardokról érkező idegennek is azonnal arcába csap. Más magyar vidéki városok is régi, sőt árpádkori településekre vezetik vissza multjukat. Széged például, vagy Szentés, Kecskemét legalább olyan idős, mint a pattogó

bakanótába foglalt, Dobó Istvánról, a bikavérről, cseresznyepálinkájáról emlegetett s mindenkifölött a harangok és papok városának ismert Eger. Ezeken az alföldi városokon azonban, földrajzi fekvésük következtében, a sors úgy zúgott át, hogy irgalmatlanul letarolt mindent, ami a városképződés, a kultúra folyamataként újra és újra állandósulni akart s arról, hogy jelenjük és tegnapijuk mögött távoli multjuk van, csak az emlékezés beszél, a legenda, a levéltári okmány, a helyi múzeumban szerénykedő, vagy büszkélkedő régiség.

Egert is alaposan rázta ugyanaz a történelem, amely az alföldi városokat pusztította, tengő-lengő szegénységben tartotta. Eger azonban, különleges helyzete folytán, sohasem gyöngülhetett el annyira, hogy a vész után rögtön ne tudjon magához térni és talpraállni. Eger kezdettől, az árpádházi korszak elejétől fogva püspöki székhely, ami falai közt az egyházi légkörön, a papok és harangok légióján túl mást is jelentett: a magyar katolicizmusban rejlő kultúrafenntartó erő fokozottságát. Ebben a különleges helyzetben Egernek még az a szerencséje is volt, hogy a török idők, a félhold lebukása után oly nagyszabású főpapi egyéniségeket mondhatott a magáénak, mint Barkóczy Ferenc gróf, Eszterházy Károly gróf s már a XIX. századhoz tartozó működésével Pyrker érsek. Különösen Barkóczy és Eszterházy püspökök: egyenesen a reneszánsz egyházi és világi fejedelmeire emlékeztetnek nagyúri lényükkel, terveiknek, építkezéseiknek iramával és arányai-val, mecénási hajlamaikkal, azzal az ittasultsággal a tudomány és művészetek iránt, amelyet olasz földről hoztak magukkal. Amit Barkóczy s a magyar gerincességében II. Józseffel is szembehelyezkedő, liceumépítő Eszterházy püspök alkotott, ami alattuk létrejött, méltó folytatásra találva a főszékes-egyházat emelő Pyrker érsek gesztusaiban: az Egert magas városkultúrai szépséggel teszi külön egyéniséggé a magyar városok közt. Patinás utca-vonalalaival, barokk- és rokokóstílusú műemlékeinek bőségével csak Sopron állítható melléje, de művészi érték dolgában ez a nevezetes, nyugati határszéli város sem mutathat fel oly barokk alkotást, mint az egri minorita-templom. Megszakítatlan folytonossággal közel kétszáz esztendő íródik Eger arcára. Járva-keelve az érdeklődő lépten-nyomon «történelmi távlatokba» ütközik, amelyek az érseki palota előkelő csöndjében, a vármegyeház remekbe-kovácsolt vasrácsai előtt, a liceum falai között a békés alkotómunka lendületes korszakára mutatnak, viszont a minarettel, a vár földalatti folyosóival és templomának romjaival már hadakozó és hősi, messze viharzott tragikus századokba. Egerről elmondható, hogy a mult itt «kint van az utcán», de nem mint holt rekvizitum, hanem mint átvett, fenntartott, a mai életbe is belejászó örökség.

Mindannak, ami Egerben az építészetre, festészetre, szobrászatra, a díszítő művészetekre tartozva műemléki érték, buzgó propagáló és kutatója volt számos éven át *Szmrecsányi* Miklós, az ismertnevű műértő és műtörténeti író (egykor a Képzőművészeti Társulat főtitkára). *Szmrecsányi*, letelepedve a «bikavér» városában, harcos képviselője volt annak az elvnek, hogy Eger modern fejlesztése nem összeférhetetlen a régi Eger kultuszával. Egyik a másíknak nem lehet ára s ha elsőrendű közérdek is a tisztára söpört utca, a jó kövezet és világítás s az üdítő lubickolás a fürdőkben és az alvás a Koronában szintén nem lebecsülendő körülmény: Eger varázsa, az a vonzóereje, amely csillaggal jelölt helyé teszi az idegenforgalmi térképen, mégsem a strandról és a hasonló jók felől árad.

Szmrecsányi amatőr alapon valósággal «művészeti hatóságként» működött a háború utáni Egerben, erős támaszt nyerve testvérbátyjának, a nagynevű érseknek áldozatkész magatartásában. Ha azt a felfogását nem is tudjuk helyeselni, hogy Egerben mai épületet csak a mult formanyelvén, annak legfeljebb modernizált változatában, újbarokk-stílusban szabad építeni: izlésének, hozzáértésének nyoma ott van mindenfelé a történeti városkép gondozásában s azzal az éber, ellenőrző és kezdeményező szereppel, amit ezen a téren, a szakszerű helyreállítások és konzerválások körül betöltött, nemcsak magukra az egriekre tartozó ügynek volt érdemes embere.

Szmrecsányi Miklós ezt az ügyet az előszóval történő magyarázások és meggyőzések mellett, tollal is élénken szolgálta. Lapokban, folyóiratokban egyre-másra jelentek meg cikkei, tanulmányai, behatóan ismertette azt, ami az egriekre maradt s egyben figyelmeztette, hogy mindezt miért kell óvni a kontároktól és a lebontási düh sokfelé található megszállottjaitól. Ezeket a kisebb-nagyobb írásokat gyűjtötték össze s elrendezve bocsátották közre testes kötetben *Eger művészetéről* címmel *Kapossy János* és *Radisics Elemér*. A bőséges képanyaggal kísért könyvben néhány fejezetet az elpusztult, középkori város multjával, annak elárvult, romszerű emlékeivel foglalkozik. A többi a XVIII. századból épen maradt épületekkel és műtárgyakkal s a klasszicizáló nagytemplommal, amely főműve Hild Józsefnek, Pollak Mihály mellett a biedermeier Pest-Buda legszámottevőbb építőművészenek. A könyv fejezetei olvasmányoknak is érdekesekek s egyúttal a hazai művészet-történet lapjait gyarapító, tudományos közlések. Eger műemlékeire, multjára vonatkozóan Szmrecsányi nemcsak ismert adatok továbbadója volt, hanem az érseki, a vármegyei és városi levéltárban, a szerzetesek házi feljegyzéseiben maga is bűvárként merült el. Ennek a kutatásnak eredménye sok új adattal, névvel, évszámmal és meghatározással világít rá a műemlékek történetére, a megrendelőkre és a művészekre, akik — a XVIII. századról lévén szó — egy-két művésziparos, például Szilassy János, a remeklő lőcsei ötvös kivételével, persze külföldről, Ausztriából importált mesterek (Gerl Mátyás, Fellner Jakab, Kracker János Lukács, Maulbertsch, Sigrist). Azokat az adatokat, amelyek Szmrecsányi régebbi adatai óta újabban kerültek felszínre, Kapossy János illesztette a kötetbe. Az ő közlései a latin s részben német nyelvű kútfő-szövegek is: a szerzetesrendek naplórészletei, rég elsárgult szerződések, utasítások, költségvetések, számadáskönyvek, nyugták és levelek.

Thorma-festmény a téli tárlaton.

A Múcsarnok téli tárlatán került a nyilvánosság elé az «1848 március 15.» Méreteivel is feltűnő kép. A vászon akkora felületén mutatja az ecset teremtő vállalkozását, ami hosszú idő óta legalább is szokatlan. A festészet nyelvén a szabadságeszme, a Talpra magyar költőjét glorifikáló alkotás a tél elején elhalt *Thorma János* műve. Azé a mesteré, aki a Ferenczy Károly köré csoportosult nagybányai művésztelepülés egyik alapítótája volt.

Thorma nem nagybányai születésű, de attól kezdve, hogy fiatalsága idején, a közös törekvések jegyében, a századvégi magyar festést megújító mozgalom tehetségeként odakerült, a magyar Fontainebleau elbűvölte és többé nem engedte el. A románá nyilvánított Nagybányán is ottmaradt. Helyi őrzője és képviselője volt azoknak a hagyományoknak, amelyeknek termékenyítő hatása, legmaradandóbban Ferenczy művészetében élő és fénylő ereje ma is benne kering az újabb, sőt új festészet nem egy

mesterének stílusában. (Rudnay, Szőnyi, Bernáth.)

Thorma Jánosnak ezt a művét, amely az egykori magyar ver sacrumnak tett hódolat, évek során budapesti művész körökben valóságos legenda vette körül. Régóta készült s már-már úgy látszott, hogy sohasem fog elkészülni. Első felvázolása a művészt ismerők szerint pár évtizede történt s még utolsó idejében, a betegségtől gyötört, hetvenéves Thorma is végzett rajta ecsetsimitásokat. Az a ragaszkodás, amely miatt Thorma ezt a művét oly nehezen tudta útra bocsátani, bizonyosan azzal függött össze, hogy főművének szánta. Lelkesült viszonyt tartott vele s a Petőfi-rajongónak ismert Thorma, a «Szeptember végén», az «Aradi vértanuk» festője nemcsak a vállalt feladat nehézségeit látta világosan, hanem azt «még mindig jobban» akarta megoldani.

A kép azt a jelenetet ábrázolja, amikor az emlékezetes márciusi napon, a gyújtó versét szavaló Petőfit a pesti utcán, a Landerer és Heckenast nyomda előtt vállára kapja a tömeg. Ennek a történelmi jelenetnek feszültségét, azon keresztül nyilván magát a márciusi szabadságmámort akarta éreztetni, festőileg kifejezni Thorma János. Ami az ecsetre bízott probléma megoldását, az eredményt illeti: az kétségtelen, hogy a képen félreismerhetetlenül ott vannak Thorma művészi erényei. Közelebről vizsgálva azonban: inkább a részleteken, mint az egésznek teljesen összehangolt, zavartalan egységén. A nagyméretű képen az akadémikus kompozíció-hagyomány keveredik a nagybányai naturalista előadásmóddal s ez bizonyos szétesést idéz elő. Azt lehetne mondani, hogy a képen két kép van. Az egyik a háttér, az utca az esőverte házakkal, a koratavaszi gyengéd párázatú levegővel,

a felhők mögül előbukkanó nagybányai «kék színnel.» A másik, jellemző magyar típusokkal, úrral, paraszttal, egyszerű polgárral, a tömeg, amely fölél Petőfi emelkedik, arcán a megszállottsággal. A tömeg kavardása bravúros, de nem olvad össze eléggé a «csendéleti» résszel, a levegős háttérrel. Ennek frissessége, tónusfinomsága inkább vall az igazi Thormára, mint a figurális rész, amelybe fáradt ecsetnyomok is vegyülnek. A festmény azonban, ha nem is éri el a régi mű, az «Aradi vértanuk» festői erejét, azért méltó záróköve a neves nagybányai mester munkásságának s méltán kíván helyet közgyűjteményben.

Magáról a közel hétszáz képet, szobrot, rajzot, építészeti tervet felölelő téli tárlatról nem lehet sok a mondanivalónk. Olyan, amilyenek lenni szoktak a Műcsarnokban az évenként ismétlődő téli tárlatok. Alább csak neveit sorolhatjuk fel azoknak a művészeknek, akiknek képei és grafikai munkái a szürke képözönben kvalitásaikkal külön lapra tartoznak: *Szüle Péter, Karlovsky Bertalan, Istókovits Kálmán, Ifj. Czene Béla, Glatz Oszkár, Boldizsár István, Szlányi Lajos, Benkhard Ákos, Biai Vöglein István, Emőd Aurél, Vidovszky Béla, Vadász Endre, Udvary Pál, Jobbágyi Geiger Miklós, Förstner Dénes, Hende Vince, Dióssy Antal, Jaschik Álmos, Hessky Iván, csabai Ékes Lajos, Gallé Tibor, Tihanyi János Lajos, Szabó Dezső, Pólya Iván, Gulyás Sándor.* A plasztikai anyagban *Borbereky K. Zoltán, Antal Károly, Kovács Panni,* az egész gyűjteménnyel szereplő *Siklódy Lőrinc, Kiss János, Szabó Iván, Pinczés Imre, Gerő Gyula, botfai Hüvös László* munkái tűnnek ki. *Thomas Antal* magyar stílusterékvsre valló tervei figyelemreméltó építészeti megoldások. *Dömötör István.*

A MAGYAR SZELLEM VILÁGFORGALMA

Lengyel történettudós könyve Magyarországról.

Warszawa, 1937. dec. 12.

A lengyel-magyar történelmi kapcsolatok elmélyítésén fáradozik évek óta a wilnai egyetem tudós historikusa: Marjan Zdziechowski. Im már negyedik ily tárgyú könyve hagyta el a sajtót, hogy lengyel megvilágításban állítsa a világ elé történelmünk nehéz és szomorú napjait, amelyeket az igazságtalanság festett oly feketére.

Legújabb könyvében «Magyarország és Lengyelország» a történelem fordulóján — címen rámutat a XI. század óta meglévő lengyel-magyar történelmi kapcsolatokra s elvezeti az olvasót a magyar történelem legjelentősebb fordulójának rugóihoz. Majd H. Pozzi könyve és egyéb adatok alátámasztásával rámutat arra, hogyan készítette elő a megvásárolt külföldi sajtó Trianont, a világháborúval kapcsolatos tragédiát. Rámutat arra, hogy a «Temps»-ben annakidején megjelent «Levelek Magyarországból» hogyan készültek Prágában s hogyan vált Benesék hivatalos orgánumává a «Temps». Jól tudja, hogy Tisza István gróf ellene volt a háborúnak és minden lépésnek, amely kitörését elősegíthetné, s hogy — ahogyan Pozzi mondja — a háború kitörésének kétségtelenül és egyedüli oka az «orosz gesztus» volt, amelynek áldozatul esett aztán Magyarország.

Könyve második fejezetében a «négyek»-ről beszél. Clemenceau, Orlando, Lloyd George és Wilson-ról, akiknek «szálka volt az ősi katolikus Habsburg dinasztia». A trianoni traktátumot Tardieu művének mondja

s rámutat arra, hogy május 3-án Tardieu hogyan állította a bizottságot megmásíthatatlan tények elé. Pozziból idézi Jan Bratiano szavait: 10 millióba került nekünk, egyszóval Erdélyt, Bukovinát olcsón vettük meg. Az 1918 évi «londoni paktátum»-ról ír és szellőzteti Masaryknak a hajón mondott szavait (it is a fairy tale), mikor Amerikából Európába jött, ahol új állam várt az ő vezetésére. A szerző igazságtalanságnak tartja, hogy a háború okát a magyarságra hárítják s sajnálkozik a felett, hogy nemtörtént csoda, amikor «Európa legnagyobb szónoka»: gróf Apponyi Albert franciául, németül, angolul és olaszul tiltakozott az igazságtalanság ellen.

Könyve harmadik fejezetében pedig a Trianon utáni magyar állapotról ír. Ismeri Gömbös politikáját, az utódállamok bajainak indító okait. Egyszóval minden sorában teljes tárgyi ismeret és felkészültséget árul el Marjan Zdziechowski professor. A 40 oldalnyi terjedelmű könyvecske megérdemelné a magyar és propaganda célra a többnyelvű fordítást.

A magyarságnak mindenkor akadt őszinte barátai lengyel földön is. Marjan Zdziechowski professor a legbátorhangúbb magyarbarátok egyike, aki egyéniségével annakidején méltónak mutatkozott arra, hogy Pilsudski marsal a köztársaság elnöki székét szánja neki, vagy Moscicki elnöknek. A professor értékes könyvéről alkotott véleményünket ez nem befolyásolja, de őszintén örülnünk kell, hogy ilyen barátaink vannak és ilyen ismerői történelmünknek, ilyen merészhangú hirdetői igazságtalanságunknak.

sz. Csorba Tibor.

Oscar Márffy. Palpiti del cuore Magiario nella sua letteratura. (Antologia in versioni Italiane.) G. B. Paravia §. C. Torino, 1937. XV.

Az olasz-magyar kultúregyezmény megkötése óta intézményesen megindult számos olaszországi egyetemen és főiskolán a magyar nyelv és irodalom tanítása. Az olvasóközönség örvendetesen egyre növekvőbb érdeklődését és a magyar irodalmi multban tájékozódni kívánó egyetemi hallgató vagy irodalomkutató magasabb igényeit is megnyugtatóan elégti ki Márffy Oszkár úttörő fáradsággal szerkesztett antológiája.

Nyolc évi olaszországi egyetemi előadásainak gazdag tapasztalatait felhasználva egyfelől biztosítani kívánja a magyar irodalmi tanítás rendszerességét, másfelől nemes feladatának tekinti az első olasznyelvű klasszikus antológia összeállítását. Szerkesztői és műfordítói eljárása sok szempontból bizonyult gyümölcsözőnek. Szerencsés kézzel válogatta össze a magyar irodalom egész területéről mindazt, ami az olasz lélek és érzésvilág megindítására alkalmas.

A szélesebbkörű olasz olvasótábornak most nyílik először alkalma, hogy az irodalmi fejlődés keretében ismerhesse meg irodalmunk kiválóságait, Petőfi, Arany, Jókai, Madách, Ady stb. műveiből az eddig készült java műfordítások nyomán közöl szemelvényeket; szép számmal vannak azonban olyan íróink, akiket először szóltat meg olasz nyelven. A régebbi és az újabb klasszikusok közül Balassa, Mikes, Faludi, Amadé, Csokonai, Berzsenyi, Kazinczy, Széchenyi, Vajda, Lévy, Vargha Gyula stb. irodalmi súlyuknak megfelelően először Márffy Oszkár antológiájának tolmácsolásában jutnak el az olasz olvasóhoz. A költemények átültetése közös munka eredménye, amennyiben a versbeöntés művészi feladatát költők avatott tollára bízta. Ezzel az

eljárással biztosította az antológia irodalmi értékét.

A magyar irodalom egyéni íze és európai színvonala meggyőzően bizonyítja ki a fejlődés különféle fokozatait. Szándékosan mellőzte az élő írók közlését, az antológia második kiadása azonban a nemrég elhunyt nagy költők és írók: Surányi Miklós, Kosztolányi Dezső, Tormay Cecil, Juhász Gyula, Pekár Gyula műveivel gyarapodva az újabb irodalmat is kimerítőbben fogja képviselni. Ez már csak azért is kívánatos, mert Tormay Cecil műveiből maga D'Annunzio fordított, Pekár Gyulát és Surányi Miklóst Franco Vellani Dionisi, Kosztolányi Dezsőt pedig Antonio Widmar tolmácsolta olasz nyelven.

Az antológia szerzőjének végül köszönettel tartozik a magyar irodalomtudomány is, amennyiben az egyes írókról és irányokról, valamint az irodalmi kapcsolatokról jellemzést nyújt s az olvasó biztosabb irányítása céljából a jelentősebb irodalomtörténetírók megállapításait közli. (Riedl Frigyes, Gyulai Pál, Horváth János, Pintér Jenő, Császár Elemér stb.)

Az antológia a Paravia vállalat izléses, tárgyhoz méltó illusztrációkkal gazdagon díszített kiadása. Olaszországi várható szíves fogadtatását Arturo Farinelli bevezetésül közölt leveléből következtethetjük, hézagpótló szerepére pedig Hankiss János előszava utal. *Szabó Mihály.*

Adalbert Bangha S. J.: Welt und Überwelt. Das ewige Reich im Kampf der Zeit. (Verlag Felizian Rauch, Innsbruck-Leipzig).

A «világnézet» ma újra tömegeket átható erővé vált, követeli az állásfoglalást mindenkitől, attól a «polgár-tól» is, aki a világháborút megelőző korban és talán még a világháború után is a legújabb időkig, szívesen zárkozott a maga szűkkörű életének

apró gondjai közé. Ma a «polgárnak» ez a bor és pipafüst mellett politizáló, elvekért helytállástól irtózó alakja, a tipikus biedermeier polgár, erősen időszerűtlenné vált. A háborúk a szemlélő előtt mint világnézetek összecsapásai jelennek meg, s még tisztán hatalmi törekvésektől fűtött harcok is eszmék küzdelmévé válnak a kor képzeletében, s az ezt erősen irányító sajtó beállításában. A polgár eddig nyugodt, családias életébe valósággal betör az eszme, a világnézet, s érthető, ha a lelkek bizonyos fokig megzavarodnak, jelszók után indulnak s csak kevéssé veszik fontolóra, milyen eszmei valóságot, vagy eszmék milyen elszomorító hiányát takarja egy-egy hangzatosjelszó, politikai vagy szociális programmá dagasztott jelige.

Eppen ezért van égetően nagy szükség olyan művekre, amelyek a logikailag iskolázott elme rendszerességével, a szónok meggyőző erejével és a gyakorlott író vonzó előadásában a világnézetű hagyományok öntudatára ébresztik a kortársat, megadják életének azt a pozitív tartalmat, amelynek hijján könnyen válik a nagy eszmék retorikus kellékeit bőven alkalmazó, de az élet kérdéseinek megoldására alkalmatlan programok hívévé, törekvések vak eszközzévé.

Bangha Béla új, németnyelvű könyve, mely mintegy tömör összefoglalása a szerző egész tanításának s a katolikus tannak, ezt a mindenre kiterjedő világnézetű útmutatót adja a kor átlagemberének kezébe. Nem akar rendszeres apologetika lenni, s több is apologetikánál: az véd, cáfol és támad, ez a már hallomásból, iskolai tanulmányokból ismertet mélyíti ki, teszi ismét tudatossá; tömören és hatatosan foglalja össze mindazt, amit egy katolikus átlagembernek vallásáról és önmagáról tudnia kell ahhoz, hogy a földi szempontból hasz-

nos, nem-evilági szempontból üdvös életet élhesse. Az öntudatos katolicizmus páratlanul használható kézikönyve, melynek időszerűségét éppen az adja meg, ami a katolicizmus és a logika időfölötti érvényessége benne.

Hogy miről van benne szó, megmondja már a könyv címe is; a cím és akár a tartalmi kivonat is azonban csak halvány és kevéssé hű képet ad arról, ami talán a leglényegesebb: a ma szociális és politikai viszonyai közt, világnézetű zűrzavarban élő ember számára teszi égetően aktuálissá az örök katolicizmusnak nemcsak «korszerűen» ható eszméit, hanem egész dogmatikai rendszerét, s abból is a legnehezebb problémákat érintő részt. Evilág, túlvilág, Isten és ember, bűn és büntetés, ezek a komoly és nagy elmélyedést követelő kérdések Bangha páter avatott előadásában nemcsak hogy megvilágosodnak, hanem egyedül világosakká is válnak.

Madártávlatból adott kultúrhistóriai képei, elmélkedései is meggyőzik azt az olvasóközönséget, amelyre elsősorban számít; a nagyobb történelmi műveltségű olvasó számára pedig fölösleges volna bővebb részletezésekbe bocsátkoznia. De érezhetőleg nem is azoknak írt, akik már amúgyis foglalkoznak akár történet-tudománnyal, történetfilozófiával, akár, ha laikusok is, teológiával; ez a mű elsősorban a legszélesebb nagyközönség érdeklődésére tarthat számot, ám ugyanakkor, mint az igazán színvonalas népszerű művek, a szakszerűbb tudomány számára is igényes összefoglalások.

Bár válnék Bangha páter könyve minél szélesebb körökben közkinccsé; bár követné a kitűnő német könyvet mielőbb a magyar fordítás, amelyet semmiképpen nem tehet fölöslegessé az, hogy eszméi, gondolatmenetei nagyrészt megtalálhatók Bangha páter többkötetes szónoki művében.

A szó, ha nagy hatással is, elhangzott, a prédikációk gyűjteménye pedig már terjedelménél fogva sem pótolhatja ezt a munkát. Ennek, magyarul is, ott kellene lennie minden iskola, minden leventeotthon, cserkészcsapat, minden társadalmi egyesület könyvtárában, ott minden katolikus magyar család asztalán. Schütz Antal tudományosabb igényű nagyszerű műve, az Örökkévalóság mellett a Welt und Überwelt talán a leghasználhatóbb és leghatásosabb, mint bevezetőjében Muckermann is írja, legmegindítóbb ilyen tárgyú munka; Bangha páter fölismerhetetlen életművének tömör foglalata, egy rendszeres elme, izzó temperamentum, modern készültségű harcos és pompás készültségű szónok szép ajándéka a

művelt Európának. Legyen szép ajándéka annak a magyarságnak is, amely nyelvi okokból egyenlőre nem férhet hozzá.
Rónay György.

Magyar zongorista sikere Rigában. Károlyi Gyula, a kiváló magyar zongoraművész legutóbb Rigában hangversenyezett a rigai Nemzeti Operaházban. A magyar zongoraművésznek műsora is magyar volt. Nagyjórészt Liszt-szerzeményeket adott elő. Az egész rigai sajtó, különösen a Rigasche Rundschau és az orosz nyelvű Sewodnja Wetscherom is terjedelmes tanulmányokban, nagy elismeréssel emlékeznek meg a hangversenyről, amelynek rendezése körüli Rold Krause magyar konzul nagy buzgósággal fáradozott.

NAPKELET-EST

A BUDAPESTII HORTHY MIKLÓS KOLLÉGIUMBAN
(IX., ÜLLŐI-ÚT 51.)

március 22-én este nyolc órakor.

1. ROHRINGER SÁNDOR PROFESSZOR üdvözlő szavai.
2. KÁLLAY MIKLÓS bevezetője.
3. SZABÓ SÁNDOR szaval.
4. EYSEN IRÉN énekel.
5. SOMOGYVÁRY GYULA verseiből szaval.
6. MOLNÁR KATA novellát olvas.
7. MOLNÁR IMRE énekel.
8. MIHÁLY LÁSZLÓ verseiből szaval.
9. MAREK ANTAL novellát olvas.
10. FELVINCZY TAKÁCS ALICE hegedül.
11. RÉDEY TIVADAR befejezője.

A NAPKELET minden közleményeért írója felel.

A szerkesztésért és kiadásért felelős: KÁLLAY MIKLÓS.

Stephaneum nyomda r. t. — A nyomdáért felelős: IFF. KOHL FERENC.